Ilarion Țiu

NEGOCIERILE ȘI DERULAREA ACORDURILOR DE ÎMPRUMUT CU FONDUL MONETAR INTERNAȚIONAL ȘI BANCA INTERNAȚIONALĂ PENTRU RECONSTRUCȚIE ȘI DEZVOLTARE ÎN PERIOADA 1965-1989

LEISTUNG PUBLISHING

Ilarion Țiu

Negocierile și derularea acordurilor de împrumut cu Fondul Monetar Internațional și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare în perioada 1965-1989

LEISTUNG PUBLISHING

2017

PRIMA EDIȚIE
Ilarion Țiu, *Negocierile și derularea acordurilor de împrumut cu Fondul Monetar Internațional și Banda Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare în perioada 1965-1989*,
București, Institutul de Economie Mondială,
2015, 122 p.

© 2017 by Leistung Publishing

www.leistung.ro/publishing

ȚIU, ILARION
Negocierile și derularea acordurilor de împrumut cu Fondul Monetar Internațional și Banda Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare în perioada 1965-1989 / Ilarion Țiu – Ed. a 2-a –
București: Leistung Publishing, 2017
122 p. ; 29,7 cm
ISBN: 978-606-94215-6-7

Credit foto copertă: Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Arhiva Foto
(Întâlnirea lui Nicolae Ceaușescu cu Johannes Witteveen, director general al FMI, Washington, decembrie 1973)

Toate drepturile de autor rezervate. Această carte, sau părți din ea, nu poate fi reprodusă sub nici o formă, prin orice mijloace – electronice, mecanice sau fotocopiere – fără permisiunea scrisă prealabilă a editorului.

CUPRINS

Lista tabelelor și graficelor 4
INTRODUCERE 7
CAPITOLUL 1. Aderarea României la Fondul Monetar Internațional 9
și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare 9
CAPITOLUL 2. Împrumuturile de la Fondul Monetar Internațional 27
CAPITOLUL 3. Împrumuturile de la Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare 41
3.1. Proiectele finanțate de BIRD în industrie 46
3.2. Proiectele finanțate de BIRD în agricultură 54
3.3. Proiectele finanțate de BIRD în transporturi 58
3.4. Contribuția creditelor BIRD la criza datoriei externe 59
3.5. Studiu de caz: construcția Canalului Dunăre – Marea Neagră 63
CAPITOLUL 4. Achitarea datoriei externe 71
CAPITOLUL 5. Consecințele creditelor de la FMI și BIRD asupra economiei 89
5.1. Caracteristici ale economiei românești în perioada împrumuturilor de la FMI și BIRD 96
5.2. Implicarea lui Nicolae Ceaușescu în gestionarea creditelor de la FMI și BIRD 98
5.3. Raționalizarea consumului 100
5.4. Criza energetică 103
5.5. Consecințele dezvoltării extensive asupra mediului 104
5.6. Influența investițiilor asupra cercetării-dezvoltării-inovării 107
Concluzii 113
BIBLIOGRAFIE 121

LISTA TABELELOR ȘI GRAFICELOR

Tabelul 2.1. Creditele primite de România de la FMI în perioada 1973-1984 27
Graficul 2.1. Evoluția creditelor României de la Fondul Monetar Internațional (exprimată în milioane $) 37
Tabelul 3.1. Creditele de investiții primite de România de la BIRD în perioada 1974-1982 41
Tabelul 3.2. Lista obiectivelor de investiții propuse de guvernul român pentru a fi cofinanțate de BIRD 43
Tabelul 4.1. Evoluția datoriei externe în perioada 1975-1989 (exprimată în mil. $) .. 71
Tabelul 4.2. Datoria externă acumulată în perioada 1975-1987, pe tipuri de credite (exprimată în mil. $) 72
Graficul 4.1. Distribuția pe procente (%) a creditelor pentru investiții incluse în datoria externă, în perioada 1975-1987 73
Graficul 4.2. Fluctuația datoriei externe și a ratelor de credit, în perioada 1975-1989 74
Tabelul 4.3. Structura datoriei externe utilizată pentru negocierile de restructurare, din februarie 1982 (exprimată în mil. $) 77
Tabelul 4.4. Eșalonarea achitării în avans a datoriei externe, pe tipuri de credite (exprimată în mil. $) 81
Graficul 4.2. Exprimarea tipurilor de credite achitate în avans, în anii 1988-1989 (în procente) 81
Tabelul 4.5. Contribuția ICE Dunărea la plata datoriei externe (exprimată în mil. $) 83
Tabelul 4.6. Evoluția datoriei externe a României, Ungariei și Bulgariei, în anii ’80 (exprimată în mil. $) 85
Graficul 4.3. Evoluția datoriei externe a României, Ungariei și Bulgariei, în anii ’80 86
Graficul 5.1. Împrumuturi obținute de România de la FMI, pe tipuri de credite (exprimate în mil. $) 90
Graficul 5.2. Repartiția împrumuturilor BIRD, pe ramuri economice 92
Graficul 5.3. Repartiția investițiilor finanțate de BIRD în industrie, pe ramuri economice (exprimată în mil. $) 92

Graficul 5.4. Repartiția investițiilor finanțate de BIRD în agricultură, pe ramuri economice (exprimată în mil. $) 94
Graficul 5.5. Distribuția pe ani a creditelor pentru industrie și pentru agricultură 95
Graficul 5.6. Investițiile finanțate de BIRD, pe județe (exprimate în mil. $) 95
Graficul 5.7. Raportul dintre dimensiunea regiunii și numărul de județe care au beneficiat de credite BIRD 96
Tabel 5.1. Evoluția personalului din instituțiile de cercetare, în perioada 1965-1984 109
Tabelul 5.2. Reprezentarea numerică a activității de cercetare-dezvoltare-inovare, pe ramuri economice 110

INTRODUCERE

Lucrarea are ca ***scop*** să identifice în ce măsură o economie centralizată, de tip comunist, a reușit să fie competitivă prin finanțarea planului de investiții cu împrumuturi de pe piața bancară capitalistă. ***Obiectivele*** cercetării sunt: identificarea principalelor aspecte ale negocierilor pentru aderarea României socialiste la Fondul Monetar Internațional și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare; studierea modului în care s-au derulat acordurile de împrumut cu cele două instituții financiare internaționale; identificarea principalelor ramuri economice în care s-au făcut investiții finanțate de FMI și BIRD; identificarea principalelor probleme de implementare a creditelor obținute de România socialistă de la FMI și BIRD; determinarea eficienței investițiilor; identificarea problemelor apărute în graficul de rambursare a creditelor; stabilirea contribuției creditelor de la FMI și BIRD la realizarea planului de industrializare a României; stabilirea sustenabilității investițiilor creditate de FMI și BIRD; identificarea influenței creditelor asupra activității de cercetare-dezvoltare-inovare; identificarea influenței creditelor asupra dezvoltării regionale etc.

Studiul se va realiza sub forma unei monografii istorice, iar ***metoda de lucru*** este cercetarea documentară în arhive, de tip calitativ. Pentru atingerea scopului și obiectivelor cercetării, am utilizat documentele depozitate la Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fondul Comitetul Central al PCR, Secțiile: Cancelarie, Economică și Relații Externe. Informațiile de arhivă au fost completate prin lecturarea mai multor cărți și articole de specialitate, care tratează tema cercetării. De asemenea, am utilizat lucrări memorialistice și interviuri cu demnitarii implicați în relațiile României cu FMI și BIRD, în anii ’70 și ’80. Informațiile de natură statistică identificate în documentele de arhivă au fost sintetizate, analizate și prelucrate sub forma unor tabele și grafice, care se vor regăsi pe parcursul cercetării.

Stadiul actual al cercetării cuprinde puține studii dedicate relațiilor României socialiste cu FMI și BIRD. Istoricii care au studiat economia socialistă au fost

preocupați cu prioritate de activitatea României în cadrul CAER, sau de aspectele generale ale comerțului exterior în epocă. În ultimii ani se constată o preocupare pentru cercetarea relațiilor României cu FMI și BIRD. Pentru început s-au făcut demersuri documentare în acest sens, prin publicarea unor studii și rapoarte depozitate în arhivele Băncii Naționale și ale Ministerului Afacerilor Externe, în volumul: *Romania între est și vest. Aderarea la FMI și BIRD*, editat de diplomatul Ion Alexandrescu, apărut la Editura Cetatea de Scaun din Târgoviște, în anul 2012.

Lucrarea este ***structurată*** în cinci capitole. În primul capitol voi descrie negocierile de aderare ale României la Fondul Monetar Internațional și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare. În capitolul al doilea voi prezenta acordurile de împrumut cu FMI, termenii acestora, și aspecte ale relațiilor României cu Fondul. În capitolul al treilea voi discuta despre proiectele de investiții finanțate de BIRD, eficiența economică a acestora și ritmul de absorbție a creditelor. În capitolul al patrulea voi prezenta structura datoriei externe a României în anii ’80, precum și demersurile regimului pentru achitarea acesteia în avans. În capitolul al cincilea voi analiza consecințele creditelor de la FMI și BIRD asupra economiei românești.

CAPITOLUL 1. ADERAREA ROMÂNIEI LA FONDUL MONETAR INTERNAȚIONAL ȘI BANCA INTERNAȚIONALĂ PENTRU RECONSTRUCȚIE ȘI DEZVOLTARE

În acest capitol voi analiza demersurile întreprinse de guvernul de la București pentru a adera la Fondul Monetar Internațional și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare. România a fost prima țară membră a CAER care a inițiat tratative oficiale cu FMI și BIRD, optând pentru consolidarea relațiilor economice cu lumea capitalistă. Acordurile de aderare a României s-au semnat la Washington, în decembrie 1972. Guvernul de la București a obținut mai multe facilități în timpul negocierilor, care au permis reduceri semnificative ale costurilor de credit.

Industrializarea s-a numărat printre promisiunile cele mai importante ale comuniștilor după Al Doilea Război Mondial. Țara avea o populație rurală majoritară, respectiv 76,60%[1]. Dezvoltarea sectorului industrial era și un obiectiv ideologic al regimului, care susținea propagandistic că-și legitima puterea de la proletariatul urban.

Contrat acestor obiective asumate oficial, industria românească a evoluat în ritmuri modeste. În general s-a înregistrat continuitatea unor sectoare de tradiție, iar ritmul de creștere al mediului urban s-a menținut în linii moderate. Autoritățile au acordat prioritate mediului rural, printr-o campanie amplă de colectivizare a agriculturii, chiar și după temperarea presiunii sovietice, consecință a decesului lui Stalin (martie 1953).

Slaba industrializare a României din anii ’50 a avut îndeosebi motivații externe, fiind cauzată de politica Uniunii Sovietice privind specializarea economică a țărilor membre CAER, în funcție de istoricul local și de potențialul climatic. Contrar obiectivelor ideologice ale comunismului, industria s-a dezvoltat după război în special în Cehoslovacia și Germania de Est, state care aveau deja o tradiție în

[1] „Populația la recensămintele din anii 1948, 1956, 1966, 1977, 1992 și 2002“, <http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol1/tabele/t01.pdf>, accesat la data de 23 iulie 2015.

domeniu. Situația nu s-a schimbat nici după 1953, când dialogul dintre statele est-europene s-a mai relaxat, iar CAER-ul a început să dezbată real problemele economice ale organizației, ignorând tezele „gândirii geniale“ a lui Stalin. În 1956, cu ocazia Sesiunii a 7-a a CAER, s-a dezbătut problema specializării în domeniul industriei constructoare de mașini. Statele mai industrializate au refuzat să cedeze către țările agrare unele subramuri industriale. Această tendință s-a menținut și în discuțiile viitoare, situație care a dus la conflicte. În vara anului 1956, Comisia Permanentă a CAER pentru Construcții de Mașini a discutat distribuția pe țări a unei liste de 2.286 de tipuri de utilaje. Conform planificării, industria românească urma să construiască numai 78 de asemenea produse. Reprezentanții Bucureștiului au protestat deschis, acuzându-și tovarășii că încălcau înțelegerile anterioare, conform cărora fiecare țară a CAER trebuia să-și dezvolte proporțional industria construcției de mașini[2].

La începutul anilor ’60, discuțiile privind specializarea economică a țărilor membre CAER s-au materializat prin diverse studii, întocmite în general de specialiștii sovietici. În domeniul industriei, România era încurajată să dezvolte prelucrarea țițeiului și a gazelor naturale. Exista o tradiție în domeniul petrolifer, însă prospecțiile arătau că rezervele interne se împuținau. Pe de altă parte, România avea nu avea tradiție în prelucrarea industrială a gazelor naturale, însă studiile geologice preconizau la acea vreme zăcăminte considerabile[3].

În acest context, România a sporit criticile la adresa politicii industriale a CAER. Inițial dezbaterea s-a purtat pe teren științific. În numărul 3/1960 a publicației „Lupta de clasă“ a fost publicat articolul „Industrializarea socialistă“, sub semnătura unui pretins specialist în economie, C. Arnăutu. Regimul de la București a transmis sovieticilor că nu era de acord cu teza conform căreia statele CAER trebuiau să dezvolte doar acele sectoare industriale pentru care existau materii prime autohtone. România susținea că era prioritară dezvoltarea industriei grele și a celei constructoare de mașini.

Însă sovieticii și-au continuat planurile privind „specializarea economică“. În iunie 1962, Conferința CAER de la Moscova a adoptat documentul „Principiile fundamentale ale diviziunii internaționale a muncii“, elaborat de economistul sovietic

[2] Ion Alexandrescu, *Romania între est și vest. Vol.1: Aderarea la FMI și BIRD*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, p. 13.

[3] *Ibidem*, p. 14.

Emil Borisovici Valev. În perspectivă, statele membre trebuiau să renunțe la suveranitatea economică. România a fost singura țară care s-a opus deschis proiectului, cu ocazia Comitetul Executiv al CAER din primăvara anului 1963[4].

Tensiunile economice dintre România și Uniunea Sovietică s-au agravat la începutul anului 1964, când E.B. Valev a publicat în *Analele Universității din Moscova* articolul „Probleme ale dezvoltării economice a raioanelor dunărene din România, Bulgaria și URSS". Planul, care a fost preluat ulterior și în presa comunistă est-europeană, preconiza constituirea unui „complex economic interstatal" în regiunea Dunării de Jos, care ar fi înglobat sudul URSS (Basarabia și sudul Ucrainei), sud-estul României și nordul Bulgariei, cuprinzând un teritoriu de 150.000 km^2, cu o populație de aproximativ 12 milioane de locuitori[5].

Deși Bulgaria a acceptat Planul Valev, România a protestat pe toate canale. Propunerea a fost calificată drept „o tentativă de dezmembrare a teritoriului național". Delegatul permanent la CAER, Alexandru Bârlădeanu, a susținut politica de industrializare a României, ca motor al economiei. Pe teren științific, economistul Costin Murgescu a publicat în revista *Viața economică* un articol-răspuns față de Planul Valev, prin care respingea tematic propunerile de specializare agricolă a României[6]. Însă cea mai importantă ripostă față de intențiile Moscovei a fost rezoluția citită de Gheorghe Gheorghiu-Dej la Plenara CC al PMR din 15-22 aprilie 1964, cu titlul sugestiv „Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale". Documentul solicita egalitate în drepturi între statele comuniste, neamestecul în treburile interne, dreptul exclusiv al fiecărui partid de a-și rezolva problemele politice și organizatorice etc. Declarația sublinia că nu putea exista un „partid părinte și cu un partid fiu, partide superioare și partide subordonate".

După „Declarația din aprilie 1964", în politica externă a României s-a observat o reevaluare a relațiilor cu statele capitaliste, contrar politicii ideologice a Moscovei. Regimul de la București a găsit deschidere în special din partea Franței, care prin președintele Charles de Gaulle promova principiul „Europei națiunilor", și milita

[4] *Ibidem*, p. 15.

[5] Dinu C. Giurescu, „Epoca Gheorghe Gheorghiu-Dej", în Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria românilor*, vol. X, București, Editura Enciclopedica, 2013, p. 220.

[6] Peste ani, Costin Murgescu a declarat, în cadru privat, că Planul Valev nu era total eronat din punct de vedere economic. Reacțiile României din 1964 aveau în primul rând conotații politice.

pentru deschiderea Vestului față de Est, și invers. În februarie 1965, România a fost vizitată de ministrul de Finanțe francez, Valery Giscard d'Estaing, în vederea consolidării relațiilor economice[7].

Gheorghe Gheorghiu-Dej a murit în martie 1965, ca urmare a unui cancer galopant. În epocă s-au lansat speculații că ar fi fost iradiat de sovietici, datorită politicii de independență. Unii istorici contestă că prin strategia adoptată din ultimii ani de viață ar fi urmărit delimitarea față de Uniunea Sovietică. Cauza ar fi fost protejarea statutului politic, deoarece era singurul lider comunist aflat în funcție de pe vremea lui Stalin[8].

După moartea lui Dej, noua conducere comunistă a continuat politica de deschidere economică față de țările occidentale. Deși l-a contestat pe plan politic pe predecesorul său, Nicolae Ceaușescu a dus mai departe demersurile sale în domeniul economic.

Primele informații despre avantajele colaborării cu cercurile financiare internaționale au fost obținute de la iugoslavi. În discuțiile cu Tito și liderii de la Belgrad, Nicolae Ceaușescu s-a interesat de sistemul de creditare al FMI și BIRD, precum și de condițiile de aderare. Datorită unor diferende politice cu sovieticii, vecinii de la sud-vest nu boicotaseră lumea capitalistă în anii '50. Iugoslavia era singura țară socialistă europeană membră a Fondului Monetar Internațional și a Băncii Internaționale pentru Reconstrucție și Dezvoltare. Alături de Iugoslavia, printre statele fondatoare ale celor două organizații se mai număraseră URSS, Polonia și Cehoslovacia. Însă Uniunea Sovietică nu a ratificat Acordul Conferinței de la Bretton Woods din 1944, renunțând la calitatea de membră. Ulterior a denunțat FMI-ul și BIRD-ul ca „agenți" ai capitalismului, și a obligat statele aliate să respingă orice legătură cu cele două organizații. Polonia a părăsit FMI și BIRD în 1950, iar Cehoslovacia în 1954.

În contextul deschiderii politice față de statele necomuniste, România a început să organizeze diverse reuniuni ale organizațiilor internaționale, în special ale ONU. Bucureștiul a găzduit în perioada 3-5 iulie 1968 reuniunea mixtă a Comitetului

[7] Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare SANIC), Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român (în continuare CC al PCR), Secția Relații Externe, dos. nr. 3/1965, f. 1-3.

[8] Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile (eds.), *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România: raport final*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 124-125.

Administrativ de Coordonare al ONU și a Comitetului pentru Programe și Coordonare al Consiliului Economic și Social al ONU. Evenimentul a avut o încărcătură diplomatică deosebită, prin prezența secretarului general al ONU, U Thant. La dezbateri au participat Pierre-Paul Schweitzer, directorul general al FMI, și Robert McNamara, președintele BIRD. Cei doi lideri ai mediului financiar-bancar internațional au fost primiți în audiență de Nicolae Ceaușescu[9].

În discuția cu Pierre-Paul Schweitzer, Ceaușescu s-a interesat dacă România putea beneficia de credite fără a deveni membră a FMI. Îl deranja în primul rând obligativitatea depunerii unei cote de subscriere în aur, în momentul aderării. Schweitzer l-a informat că unele condiții nu erau negociabile, însă ar fi fost încântat dacă organizația se extindea în rândul țărilor comuniste[10]. Pe de altă parte, Robert McNamara a apreciat prognozele de dezvoltare ale României, care prevedeau o creștere cu 12% a industriei și 7% a agriculturii. L-a sfătuit pe Ceaușescu să adere și la BIRD, în vederea obținerii unor credite avantajoase[11].

La Congresul al X-lea al PCR, din august 1969, Nicolae Ceaușescu a impus creșteri monumentale pentru economie. În cincinalul 1971-1975, producția industrială trebuia majorată cu 75% față de intervalul 1966-1970. Industria trebuia să se dezvolte extensiv, cu accent pe construcțiile de mașini, metalurgie, chimie și energie electrică. Aceste sectoare trebuiau să asigure 54% din producția industrială la finalul cincinalului. Producția de oțel trebuia să se dubleze, ajungând la circa 10,5 milioane tone anual. Uzinele metalurgice aveau obligația să-și îmbunătățească tehnologiile, pentru a produce oțeluri aliate de înaltă rezistență. Industria chimică a primit sarcini să se dezvolte în cincinalul 1971-1975 cu peste 90%, cu accent pe chimizarea petrolului și a gazului metan[12].

Deși obiectivele de dezvoltare erau foarte ambițioase, România nu avea resursele financiare necesare investițiilor. În plus, statisticile confidențiale arătau că țara se afla deja în deficit energetic[13], iar noile capacități preconizate erau energofage.

---

[9] Ceaușescu nu se întâlnea pentru prima dată cu cei doi demnitari. Contactele directe debutaseră în 1967, cu ocazia unei reuniuni a ONU, organizată la Belgrad.

[10] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos. nr. 90/1968, f. 2-13.

[11] Ibidem, dos. nr. 93/1968, f. 2-12.

[12] *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român. 6-12 august 1969*, București, Editura Politică, 1969, p. 26-30.

[13] Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu. Fiul poporului*, București, Editura Adevărul Holding, 2013, p. 362-363.

Imediat după Congresul al X-lea al PCR, Ceaușescu a schimbat garnitura din fruntea economiei. A căutat să dea un „suflu“ tânăr domeniului și să cunoască în detaliu cum funcționa lumea capitalistă din punct de vedere financiar. La Ministerul de Finanțe a fost adus economistul Florea Dumitrescu, specializat în finanțe-credit. După absolvirea facultății lucrase în provincie și în Capitală, ajungând în cele din urmă în aparatul Comitetului Central[14].

La ceva vreme după învestirea ca ministru a fost chemat de secretarul general, care i-a cerut să studieze posibilitățile economiei românești de a concura statele capitaliste. Primul impuls al noului ministru a fost să apeleze la Uniunea Sovietică. I-a propus lui Ceaușescu să plece la Moscova pentru a solicita un credit de dezvoltare, în valoare de două milioane de dolari. „Să ceri trei milioane, că poate ne dau două“, l-a sfătuit secretarul general al PCR. Ajuns la Moscova, Florea Dumitrescu a introdus pe agenda discuțiilor oficiale problema creditului. Omologul sovietic a replicat că n-avea să-i dea nici măcar 100.000 de dolari, de unde trei milioane.... Așadar, Ceaușescu a sfătuit Ministerul de Finanțe să caute surse de creditare din afara lumii socialiste[15].

Nicolae Ceaușescu i-a contactat din nou pe Schweitzer și pe McNamara în octombrie 1970, în timpul vizitei la New York, ocazionată de sesiunea jubiliară a ONU[16]. Ulterior, specialiștii din ministerele economice au primit sarcină să pregătească documentațiile privind beneficiile și dezavantajele aderării. Conform statutului, Fondul Monetar Internațional avea ca principal obiectiv să promoveze cooperarea monetară internațională, pentru a atenua dezechilibrul balanțelor de plăți externe ale țărilor membre.

***

Fondul Monetar Internațional a fost înființat ca urmare a Conferinței de la Bretton Woods din 1944[17], care a reglementat sistemul monetar și financiar după

[14] Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR, 1945–1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 244.

[15] Intervenția lui Florea Dumitrescu din cadrul colocviului *De ce? Cum? Când? Aderarea României la FMI*, București, Fundația Europeană Titulescu, 15 noiembrie 2012.

[16] Intervenția lui Florea Dumitrescu, în *loc. cit.*

[17] Conferința de la Breton Woods (New Hampshire, SUA) s-a desfășurat în perioada 1-22 iulie 1944. Au participat delegați din 44 de țări care luptau în Al Doilea Război Mondial contra Axei (Germania nazistă – Japonia). În timpul dezbaterilor s-au pus bazele Fondului Monetar Internațional, Băncii Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare și GATT (Acordul General pentru Tarife și Comerț).

sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial. S-au dezbătut problemele majore ale economiei interbelice, care provocaseră în anii '30 Marea Depresiune. Țările semnatare ale Acordului conferinței se obligau să adopte măsuri economice și financiare privind o creșterea economică ordonată și stabilitatea prețurilor interne.

Principala atribuție a FMI era să ofere statelor membre sprijin pentru echilibrarea deficitelor în balanța de plăți externe, în vederea evitării sau temperării incapacității de plată. În general, atunci când un guvern se confruntă cu dezechilibre în balanța de plăți externe are două opțiuni: fie să finanțeze dezechilibrele din alte surse, fie să adopte o ajustare a dezvoltării economice. Prin ajustare, sursele productive ale țării se reașază pe termen mediu și lung, prin modificări ale prețurilor și veniturilor, intervenții asupra cursului valutar etc. Guvernele preferă însă să finanțeze deficitele utilizând rezervele monetare sau împrumuturi externe. Așadar, rezolvarea problemelor este proiectată în viitor, când, probabil, disponibilitățile valutare vor spori datorită performanțelor comerțului exterior. Acordurile de la Bretton Woods au vizat în special facilitarea acestor ajutoare internaționale pentru țările aflate în deficit. Țările participante la Fondul Monetar Internațional puteau beneficia de asistență, în condiții avantajoase privind dobânda și perioada de restituire a împrumuturilor[18].

Resursele FMI se acumulau prin cotele de subscriere depuse în momentul aderării de statele membre. Erau calculate după o formulă complexă, care evalua potențialul lor în economia globală. Plata se făcea în proporție de 25% în aur fin[19], iar restul de 75% în moneda proprie. Metalul prețios era depozitat la o bancă agreată de FMI, iar banii se depunea la Banca centrală, într-un cont special destinat Fondului.

Creditarea țărilor membre se făcea în funcție de cuantumul cotei de subscriere. Contravaloarea vărsământului în aur (tranșa-aur) se putea extrage oricând, fără dobândă. Pe lângă tranșa-aur, statele participante la FMI puteau solicita echivalentul în valută a cotei de subscriere, eșalonat în patru tranșe. Așadar, suma maximă care putea fi împrumutată de la FMI se ridica la 125% din cota de subscriere. Dobânda era mică, ajungând la 5% pentru ultimele două tranșe. Inițial, statele membre nu puteau împrumuta mai mult de 25% din cotă în decursul a 12 luni calendaristice. În cazuri

[18] Benjamin J. Cohen, „Balance-of-Payments Financing: Evolution of a Regime", în *International Organization*, Vol. 36, No. 2, Spring 1982, p. 460-461.

[19] În 1976, aurul a fost eliminat din sistemul de subscripție și cote. În locul metalului prețios se depunea contravaloarea în DST, sau în monedă națională. Tranșa-aur a fost redenumită tranșa-rezervă.

excepționale, împrumuturile se puteau ridica la maxim 200% din cotă. Țara în cauză împrumuta din cota altui stat membru.

În primii ani, împrumuturile s-au acordat fără probleme. Treptat însă, Fondul a constatat că țările creditate nu adoptau suficiente măsuri pentru echilibrarea deficitelor. A apărut astfel doctrina „condiționalității", care obliga guvernele împrumutate să adopte măsuri de stabilizare economică. Acordul de înființare a FMI nu prevăzuse nici un fel de restricție.

Condiționalitatea a fost definită în 1952, și permitea Fondului, în calitate de creditor, să monitorizeze în statele debitoare politicile de echilibrare a balanței de plăți. Tot atunci au fost luate decizii privind utilizarea tranșelor de credit (fără implicații asupra tranșei-aur). Prima tranșă era la dispoziția guvernului împrumutat, care putea să aplice propria viziune privind echilibrarea balanței de plăți externe. Însă tranșele II-IV erau condiționate de corelarea politicilor guvernamentale cu recomandările Fondului. Experții FMI solicitau inclusiv un program concret de reducere a deficitului.

Instrumentele primare ale politicii de condiționalitate s-au dezvoltat în anii '50, sub forma aranjamentelor *stand-by*. Au fost create pentru a face față cererilor frecvente de credite formulate de statele în curs de dezvoltare. Asistența financiară se acorda eșalonat, pe durata derulării acordului. Eliberarea tranșelor era condiționată de satisfacerea standardelor de performanță specificate în programul de stabilizare. Dacă țara beneficiară a aranjamentului *stand-by* nu-și respecta obligațiile, FMI putea suspenda acordul de împrumut[20].

După aderarea la FMI a țărilor din Africa, recent decolonizate, Consiliul Guvernatorilor a studiat noi forme de creditare, care să nu fie restricționate de nivelul cotei de subscriere. În 1963 a fost creată Facilitatea finanțării compensatorii, destinată în special statelor exportatoare de materii prime. Acestea aveau probleme cu încasarea valutelor din exporturi, iar deficitele nu li se puteau imputa. Finanțarea compensatorie se putea ridica la 50% din cota de subscriere, peste tranșele regulate[21].

Fondul Monetar Internațional nu avea competențe în finanțarea proiectelor de investiții. Statele neindustrializate primeau asistență financiară prin intermediul Băncii

[20] Benjamin J. Cohen, în *loc. cit.*, p. 461-464.

[21] *Ibidem*, p. 469-470.

pentru Reconstrucție și Dezvoltare. Însă aderarea la BIRD era condiționată de prezența țării candidate în FMI. Conform cutumei, o țară începea concomitent negocierile de aderare cu cele două organisme financiare.

BIRD-ul avea la dispoziție un capital social de 27 de miliarde dolari, la valoarea din 1 iulie 1944. Finanțările se acordau exclusiv pentru nevoile de import ale țărilor membre, iar experții băncii monitorizau în permanență dacă banii erau utilizați conform graficului negociat la acordarea creditelor. Banca promitea că nu va interveni niciodată în problemele politice ale țărilor membre[22]. Creditele de la BIRD aveau mai multe avantaje. În primul rând împrumuturile se acordau pe termene lungi, între 15-25 de ani. Dobânzile erau moderate, variind la începutul anilor '70 în jurul valorii de 7,25%. Creditele beneficiau de o perioada de grație, de obicei 5 ani, în care nu se achitau decât dobânzile. Împrumuturile nu aveau valori foarte mari. Între 1947 și 1971 s-au acordat credite de circa 16 miliarde de dolari. Însă țările care erau membre ale BIRD, și aveau relații de împrumut funcționale cu Banca, câștigau încrederea finanțatorilor de pe piața bancară comercială[23]. Un alt avantaj îl constituia posibilitatea de a participa la licitațiile internaționale organizate pentru proiectele finanțate de Bancă.

Ca și în cazul FMI, țările membre ale BIRD trebuiau să contribuie cu o cotă de subscriere la capitalul Băncii. Avea valoare egală cu cea fixată de Fond, însă vărsămintele solicitate erau doar de 10%. În realitate, eforturile financiare ale țărilor membre erau infime. Doar 1% din cota de subscriere se depunea în valută convertibilă, în contul BIRD de la Washington. Restul de 9% se depunea într-un cont deschis la Banca centrală a statelor membre, în monedă proprie. Un avantaj important față de sistemul de creditare practicat de FMI era că împrumuturile BIRD nu se calculau în funcție de cuantumul cotei de participare. Banii se acordau în baza importanței obiectivului creditat[24].

Țările membre se putea retrage atât din BIRD, cât și din FMI (în această ordine), pe baza unei înștiințări scrise. După lichidarea creditelor primite, se restituiau aurul și valuta depuse pentru cotele de subscriere[25].

---

[22] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 61/1972, f. 43-52.

[23] Ibidem, dos. nr. 57/1972, f. 75-87.

[24] Ibidem.

[25] Ibidem, dos. nr. 97/1972, f. 12-23.

Guvernul român a intensificat discuțiile neoficiale cu reprezentanții FMI și BIRD pe parcursul anului 1970. Cele două instituții aveau o atitudine favorabilă față de aderare, însă inițiativa începerii negocierilor trebuia să aparțină obligatoriu României[26]. Treptat, reprezentanți cu rang înalt ai FMI sau BIRD au sosit în delegații neoficiale. În aprilie 1971, Arthur Karasz, directorul Oficiului European al FMI, a vizitat hidrocentrala de la Porțile de Fier, câteva orașe industriale și principalele obiective economice ale Capitalei. Partea română a insistat pe soluția accesării unor credite de dezvoltare fără să adere la FMI și BIRD. Ca și în timpul convorbirilor lui Ceaușescu cu Schweitzer și McNamara și iulie 1968, Arthur Karasz a reafirmat principiul creditării exclusive a țărilor membre[27].

În iulie 1971, Prezidiul Permanent al CC al PCR a aprobat debutul negocierilor oficiale, în baza „politicii externe a PCR privind dezvoltarea relațiilor cu toate statele, indiferent de sistemele lor politice“[28]. Încă de la început, Ceaușescu le-a recomandat negociatorilor să obțină compensații pentru eforturile valutare ale României[29].

Încă din faza negocierilor, guvernul de la București a urmărit să obțină cât mai multe facilități. Principala țintă era încadrarea României în grupul statelor în curs de dezvoltare, deoarece dobânzile la credite erau mai mici. Din analiza statisticilor pe care le publicau anual, FMI și BIRD nu putea încadra România în această marjă. Totuși, pentru a-și atinge obiectivul, guvernul de la București s-a adresat în primăvara anului 1972 instituțiilor internaționale, solicitând statut de țară în curs de dezvoltare. Argumentul era că venitul anual pe cap de locuitor nu depășea 500 de dolari, iar populația trăia în mediul rural în proporție de peste 50%[30]. Cei mai înverșunați opozanți ai clasificării României în rândul statelor în curs de dezvoltare au fost, paradoxal, francezii. Guvernul de la Paris se afla în relații comerciale cu România din anii 60, cunoscând cel mai bine realitatea economică. Ministrul francez al Economiei, Valery Giscard d'Estaing, chiar îi reproșase în 1970 lui Ceaușescu că cererile privind acordarea de credite guvernamentale preferențiale erau nejustificate, în condițiile în care economia românească raporta creșteri peste nivelul multor state industrializate.

[26] Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 113.

[27] *Ibidem*, p. 116-117.

[28] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dos. nr. 56/1972, f. 75–87.

[29] Ibidem, f. 6.

[30] Ibidem, dos. nr. 52/1970, f. 4–8.

Finanțiștii francezi calculaseră venitul pe cap de locuitor al României în jurul valorii de 1.000 de dolari[31].

Negocierile oficiale de aderare au început la sfârșitul lunii mai 1972. Ambasadorul român de la Washington, Corneliu Bogdan, a fost autorizat printr-o telegramă să contacteze conducerile FMI și BIRD, în vederea inițierii tratativelor tehnice. Partea română a solicitat ca demersul să rămână confidențial[32].

Guvernul de la București a refuzat să ofere toate datele economice solicitate. Interdicția a fost impusă de Prezidiul Permanent al CC al PCR din 31 mai 1972, care a mandatat negociatorii să ofere doar indicatorii economici publicați în presă, plus alte date furnizate în anii trecuți către GATT și Eximbank[33]. Se interzicea divulgarea oricăror informații privind rezervele de aur și valute liber convertibile, producția de aur și situația balanței de plăți în ansamblu. Motivația oficială era că dezvăluirea acestor indicatori puteau afecta condițiile e creditare a României, dacă ajungeau la cunoștința băncilor comerciale[34].

O problemă importantă în negocierile cu FMI și BIRD a fost chestiunea arieratelor. Existau litigii cu Suedia, Marea Britanie, SUA și Iugoslavia. Cele mai însemnate neînțelegeri se înregistrau în relația cu Suedia[35].

Negocierile de substanță au debutat în iunie 1972. L.A. Wittome, directorul FMI pentru Europa, a depus la ambasada României la Washington un *aide-mémoire* privind datele necesare stabilirii cotei de participare la capitalul FMI. Fondul a solicitat informații despre venitul național din 1967, rezervele oficiale de aur și de valută convertibilă la sfârșitul anului 1967, balanța importurilor în perioada 1963-1967, balanța exporturilor în perioada 1966-1967, intrări curente în perioada 1955-1967: mărfuri, servicii și transferuri particulare. L.A. Wittome a mai solicitat detalii despre acordurile bilaterale de plăți ale României, în special cu țările nemembre ale FMI, precum și alte înțelegeri comerciale care minimizau sau evitau folosirea de valută convertibilă. Fondul era interesat și de politica de prețuri a României, îndeosebi

[31] Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 297-301.

[32] *Ibidem*, p. 134-135.

[33] *Ibidem*, p. 136.

[34] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 57/1972, f. 75-87.

[35] Ibidem.

utilizarea subvențiilor și a impozitelor ca mijloace de alocare a resurselor și de distribuire a veniturilor[36].

Tratativele au continuat la București, în perioada 22-29 iulie 1972. La conducerea delegației s-a aflat L.A. Wittome, iar membrii erau Hubert Neiss, consilier economic și Francois Giantivi, consilier juridic[37]. Partea română a fost reprezentată de experți din Ministerul Finanțelor, Ministerul Comerțului Exterior, Ministerul Afacerilor Externe, Banca Națională și Banca Română de Comerț Exterior. Experții FMI au solicitat transparență în comunicarea restricțiilor valutare pentru plățile curente. Erau vizate în primul rând restricțiile la transferurile pentru particulari[38]. Conform legii, românii nu aveau dreptul să dețină valută. Dacă primeau bani din afara țării, li se restituia contravaloarea în lei, la un curs total nefavorabil – 4 lei dolarul, în condițiile în care FMI-ul aprecia paritatea leu-dolar la 15-20 de unități[39].

România și-a atins principalele ținte în privința facilităților. În primul rând, guvernul de la București nu era obligat să prezinte situația rezervelor de aur și de valută convertibilă. Experții FMI au acceptat să primească date minime, respectiv situația globală a rezervelor de aur și valută, fără structura și mișcarea intervenită în cursul anilor. În al doilea rând, România a fost scutită de obligația de a trimite informații exacte privind datoria externă. Fondul se mulțumea să cunoască datoria globală de la sfârșitul anului 1971, fără defalcare pe țări. Conform estimărilor FMI, România avea o datoria externă de 1,5 de miliarde dolari. Experții Fondului au apreciat că suma nu era excesivă. Ei s-au angajat să nu publice această informație, care a fost utilizată doar pentru aprobarea cererilor de credit[40].

După plecarea delegației FMI, Prezidiul Permanent al CC al PCR a aprobat raportul negociatorilor români, și a dispus continuarea procedurilor de aderare. Pe 25 august 1972, guvernul de la București a fixat paritatea de 16 lei pentru 1 dolar în relația cu FMI. Pentru calcularea venitului național, cursul oficial era de 20 de lei pentru 1 dolar[41]. Devalorizarea leului în raportările privind venitul național se explică prin strategia României se a fi inclusă de FMI în grupa statelor în curs de dezvoltare.

---

[36] Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 137-140.

[37] *Ibidem*, p. 142.

[38] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 97/1972, f. 12-23.

[39] Ibidem.

[40] Ibidem, f. 24.

[41] Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 142.

Pentru populație paritatea a rămas neschimbată, respectiv 4 lei pentru 1 dolar, iar turiștii primeau 12 lei pentru 1 dolar.

Prin aderarea la FMI, România se punea într-o situație aparte față de partenerii din CAER. La începutul anilor ’70, organizația economică a statelor comuniste pregătea un amplu program de măsuri contra instituțiilor valutar-financiare și de credit, ca răspuns la dezbaterile coordonate de FMI privind reforma valutară internațională. Treptat, România a început să manifeste opinii separate. La Sesiunea a XXV-a a CAER (București, 27-29 iulie 1971), delegația României a susținut că țările membre „pot să adopte măsuri în legătură cu atitudinea față de organizațiile valutar-financiare internaționale, inclusiv posibilitatea de a deveni membre la aceste organizații“. Argumentul guvernului de la București a fost că FMI și BIRD erau instituții specializate ale ONU în domeniul cooperării financiar-valutare, iar țările membre CAER ar fi trebuit să participe la discuțiile globale privind problemele structurale ale sistemului valutar internațional[42].

România și-a anunțat public partenerii din CAER despre intenția de a contacta neoficial FMI și BIRD cu ocazia ședinței Comitetului Executiv al CAER din mai 1972. Abia după negocierile cu Fondul din iulie 1972, de la București, au început informările oficiale către statele comuniste. Mai întâi au fost înștiințați chinezii, la 26 august 1972, cu ocazia vizitei în România a ministrului-adjunct al Afacerilor Externe. Peste câteva zile, la 31 august, Nicolae Ceaușescu i-a informat oficial și pe sovietici, prin intermediul ambasadorului de la București. A doua zi, pe 1 septembrie 1972, guvernul român a făcut același anunț și la Moscova. Ambasadorul din Capitala Uniunii Sovietice a solicitat o audiență lui K.F. Katușev, secretar al CC al PCUS. Demnitarul sovietic era deja informat despre intențiile României. A avut un ton politicos, însă le-a reproșat tovarășilor români că puneau lumea comunistă într-o situație neplăcută, deoarece capitaliștii ar fi putut interpreta că sistemul bancar al CAER (Banca Internațională de Comerț Exterior și Banca Internațională de Investiții) era ineficient[43].

Florea Dumitrescu, ministrul de Finanțe din perioada negocierilor, își amintește că aderarea la FMI a fost întâmpinată cu ostilitate de țările membre CAER. Cu ocazia

[42] *Ibidem*, p. 39-40.

[43] *Ibidem*, p. 182-183.

unei reuniuni de lucru din septembrie 1972, colegii din ministerele economice au acuzat România că prin aderarea la o organizație „imperialistă" a „trădat" interesele socialismului. Fostul ministru susține că atitudinea miniștrilor din țările CAER a fost doar de fațadă. În timpul discuțiilor neoficiale s-ar fi interesat care erau avantajele aderării[44]. Totuși, se pare că interesul României pentru aderarea la FMI nu era singular în lumea comunistă. Diplomații Bucureștiului aflaseră că Ungaria și Polonia solicitaseră la începutul anilor '70 informații despre condițiile de acces[45].

Pentru definitivarea procedurilor aderare, Pierre-Paul Schweitzer a recomandat României să înceapă negocieri separate cu statele importante ale FMI, înainte ca decizia să ajungă pe agenda Consiliului guvernatorilor. Directorul general al Fondului a precizat să era nevoie de acordul unui nucleu-dur de state, compus din SUA, Germania Federală, Marea Britanie și Franța. Dacă aceste țări aprobau admiterea României în FMI, aderarea era ca și obținută[46].

Candidatura a devenit publică la 20 septembrie 1972, când guvernul de la București a trimis un cerere oficială pe adresa sediului din Washington al FMI. A doua zi informația a apărut și în presa românească[47]. Aderarea a fost supusă formal și votului Marii Adunări Naționale. Deputații au întâmpinat vestea cu aplauze. Cu o excepție notabilă. Constantin Pârvulescu, binecunoscut pentru poziția prosovietică, l-a întrebat pe ministrul de Finanțe dacă știa în ce bagă România. Veteranul cominternist își exprima „teama" că țara va pierde din suveranitate. Pentru a-l liniști, Florea Dumitrescu s-a angajat că „va sluji interesul național în relația cu FMI și BIRD"[48].

Comitetul de analiză a dosarului României s-a întrunit pe 25 octombrie 1972, la Washington. S-a fixat o cotă de subscripție de 190 milioane dolari, transformată în DST. Guvernul de la București trebuia să depună la Banca Angliei 42,212 de tone aur fin, echivalentul a 47,5 de milioane DST. Aurul a fost transferat din depozitele Băncii Reglementelor Internaționale (Elveția), contra unor taxe de 50.000 dolari. Restul subscripției, în cuantum de 2.265 milioane lei, se depunea la Banca Națională, pe numele FMI. Cota de 1% pentru subscripția la BIRD a fost calculată la valoarea de

---

[44] Intervenția lui Florea Dumitrescu din cadrul colocviului *De ce? Cum? Când? Aderarea României la FMI*, București, Fundația Europeană Titulescu, 15 noiembrie 2012.

[45] Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 297-301.

[46] *Ibidem*, p. 175-180.

[47] *Ibidem*, p. 203.

[48] Marian Tudor, „40 de ani de înjugare a României la FMI. Destul!", în *Tribuna Socială*, decembrie 2012.

1,76 de milioane dolari. Banii au fost vărsați la *Federal Reserve Bank of New York*[49]. Restul de 9%, reprezentând 15,84 de milioane dolari, au fost depuși la Banca Națională, pe numele BIRD [50].

Consiliul guvernatorilor FMI a aprobat rezoluția de acceptare a României la 30 noiembrie 1972. Au votat favorabil 113 state, 9 țări nu au trimis votul prin corespondență (Maroc, Somalia, Nepal, Sierra Leone, Taiwan și Bolivia), Arabia Saudită s-a abținut, iar Vietnamul de Sud (necomunist) s-a opus. Întrucât majoritatea a fost întrunită, România a devenit al 125-lea stat al FMI și al 122-lea stat al BIRD[51]. Aderarea a fost legiferată prin decrete prezidențiale, publicate în Monitorul Oficial la 7 decembrie 1972[52].

Ceremonia oficială de aderare s-a ținut pe 15 decembrie 1972, la sediul Departamentului de Stat al SUA (țara depozitară a statutelor FMI și BIRD). Guvernul român a fost reprezentat de Florea Dumitrescu, care a semnat acordurile originale de înființare ale celor două instituții. La eveniment au participat Munir Benjenk (vicepreședinte al BIRD) și L.A. Whittome (director al FMI pentru Europa)[53]. La cocktail-ul de după ceremonie, ministrul Finanțe a reamintit dorința României de a fi inclusă în grupul țărilor în curs de dezvoltare, solicitând refacerea studiilor care conțineau „date supraevaluate cu privire la indicatorii economici ai României“[54].

Concluzii

În acest capitol am prezentat traseul aderării României la FMI și BIRD. Guvernul de la București a beneficiat de avantajul deschiderii spre țările occidentale, în condițiile în care făcea parte din blocul statelor comuniste, și, mai mult, era membră a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER). Informațiile de arhivă au relevat că strategia României de a se apropia de FMI și BIRD a fost în totală opoziție cu interesele CAER, la acea vreme. Asociația economică a statelor comuniste europene pregătea la începutul anilor ’70 o campanie complexă de acțiuni economice

[49] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 141/1972, f. 7.

[50] Ibidem, dos. nr. 61/1972, f. 8.

[51] Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 254-257.

[52] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 61/1972, f. 7; 12.

[53] Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 293.

[54] *Ibidem*, p. 272.

contra lumii capitaliste, datorită politicii financiare a FMI, pe de o parte, și a restricțiilor impuse de Piața Comună, pe de altă parte.

Așadar, deschiderea României spre lumea financiară capitalistă reprezintă o disidență atât din punct de vedere economic, dar mai ales din punct de vedere politic. Guvernul de la București va profita din plin de această poziționare specială, solicitând în momentul aderării la Fondul Monetar Internațional o serie de facilități. Lucrarea prezintă în premieră în ce au constat aceste facilități, și cum au ajutat România să obțină mai ușor credite. Cel mai important drept câștigat de guvernul de la București în momentul aderării a fost să utilizeze banii de la BIRD pentru cheltuieli interne. De obicei, Banca finanța doar importurile țărilor creditate. Utilizând împrumuturile pentru decontarea achizițiilor interne, România a putut să direcționeze valuta primită către necesitățile datoriei externe.

În timpul negocierilor pentru aderare, demnitarii români au reușit să lege relații strânse cu liderii FMI și BIRD. Ministrul de Finanțe, Florea Dumitrescu, dar și Nicolae Ceaușescu, s-au întâlnit în repetate rânduri cu Pierre-Paul Schweitzer (directorul general al FMI) și Robert McNamara (președintele BIRD). Cei doi conducători ai organizațiilor financiare internaționale au încurajat România să depună documentele de aderare, iar mai apoi au făcut *lobby* pe lângă statele membre, ca să voteze favorabil pentru admiterea unei țări din sfera de influență a Uniunii Sovietice. Nicolae Ceaușescu și Robert McNamara au avut întâlniri protocolare până la începutul anilor ’80. De multe ori, în timpul întrevederilor s-au deblocat neînțelegerile apărute între experții FMI și negociatorii Bucureștiului. România a primit un sprijin important de la conducerea FMI și BIRD în anul 1982, când guvernul de la București a solicitat băncilor creditoare restructurarea datoriei externe.

Bibliografie

A. Documente

Documente inedite

Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Cancelarie, dos. nr.: 52/1970, 56/1972.

Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Economică, dos. nr.: 61/1972, 57/1972, 61/1972, 97/1972, 141/1972.

Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Relații Externe, dos. nr.: 3/1965, 90/1968, 93/1968.

Documente edite

Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român. 6-12 august 1969, București, Editura Politică, 1969.

Conferințe publice

Colocviul *De ce? Cum? Când? Aderarea României la FMI*, București, Fundația Europeană Titulescu, 15 noiembrie 2012.

B. Cărți

Ion Alexandrescu, *Romania între est și vest. Vol.1: Aderarea la FMI și BIRD*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012.

Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu. Fiul poporului*, București, Editura Adevărul Holding, 2013.

Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR, 1945–1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004.

Dinu C. Giurescu, „Epoca Gheorghe Gheorghiu-Dej", în Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria românilor*, vol. X, București, Editura Enciclopedica, 2013.

Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile (eds.), *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România: raport final*, București, Editura Humanitas, 2007.

C. Articole

Benjamin J. Cohen, „Balance-of-Payments Financing: Evolution of a Regime", în *International Organization*, Vol. 36, No. 2, Spring 1982.

Marian Tudor, „40 de ani de înjugare a României la FMI. Destul!", în *Tribuna Socială*, decembrie 2012.

D. Surse web

„Populația la recensămintele din anii 1948, 1956, 1966, 1977, 1992 și 2002", <http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol1/tabele/t01.pdf>, accesat la data de 23 iulie 2015.

CAPITOLUL 2. ÎMPRUMUTURILE DE LA FONDUL MONETAR INTERNAȚIONAL

În acest capitol voi prezenta acordurile de împrumut cu Fondul Monetar Internațional, semnate în perioada 1973-1981. România a beneficiat de credite în cuantum de 1.667,263 de milioane dolari (exclusiv dobânda), bani care au contribuit la echilibrarea deficitelor din balanța de plăți externe. Deoarece partea română a refuzat constant să furnizeze Fondului anumite informații cu caracter confidențial, experții FMI au impus clauze de condiționalitate, care obligau guvernul de la București să adopte programe de stabilizare. După 1982, Nicolae Ceaușescu a considerat politica de condiționalitate ca fiind „amestec în treburile interne" ale României, și a decis să întrerupă relațiile de credit cu Fondul.

România a beneficiat de nouă credite de la Fondul Monetar Internațional, în cuantum total de 16.67,26 de milioane dolari, exclusiv dobânda.

Tabelul 2.1. Creditele primite de România de la FMI în perioada 1973-1984

Denumirea creditului	Anul primirii	mil. DST	mil. $	Termen (ani)	Dobândă (%)
Tranșa-aur	1973	47,5	57	5	scutit
Tranșa I-a de credit	1973	47,5	57	5	3,5
Primul *stand-by*	1975/1976	95	114	5	4,5
Prima finanțare compensatorie	1976	95	114	5	5
Al doilea *stand-by*	1977/1978	64,125	75	3	5
A doua finanțare compensatorie	1977	47,5	55	3	5
A treia finanțare compensatorie	1979	41,25	53	5	5
A patra finanțare compensatorie	1980	121,25	161,2625	5	5
Al treilea *stand-by*	1981/1988	1102,5	1323	7	5
	Reziliat 1984	817,5	981		
TOTAL		**1376,63**	**1667,263**		

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos. nr. 13/1981

România a solicitat credite imediat după aderarea la FMI și BIRD. Primele negocieri au fost inițiate cu Fondul deoarece procedurile de împrumut erau mai facile.

Statele membre aveau dreptul să extragă oricând contravaloarea aurului depus în contul cotei de subscriere, iar prima tranșă de credit se obținea fără dificultăți.

Tratativele au avut loc la București, fiind conduse de Pieter Lieftinck, directorul FMI pentru Europa. Acesta a fost primit în audiență de Nicolae Ceaușescu la 31 mai 1973. Discuțiile s-au axat pe solicitarea României de a fi inclusă în grupa statelor în curs de dezvoltare. Pieter Lieftinck refuzat din nou propunerea guvernului de la București, apreciind că România se afla la jumătatea distanței dintre statele industrializate și cele în curs de dezvoltare. Chiar dacă sectorul agricol contribuia cu 50% la produsul național brut, economia era în ansamblu semi-industrializată. Ritmul de dezvoltare era de 10% anual, și chiar mai mare în anumite sectoare, iar problemele economiei românești erau similare cu cele resimțite de statele industrializate. În plus, comerțul exterior era orientat proporțional spre lumea capitalistă și țările socialiste[1].

În urma vizitei în România, experții FMI au autorizat eliberarea tranșei-rezervă, în cuantum de 57,3 de milioane dolari (47,5 de milioane DST. Creditul nu avea dobândă, iar termenul de restituire a fost fixat pentru cinci ani[2].

După încasarea tranșei-aur, guvernul de la București a decis să inițieze procedurile pentru obținerea tranșei I de credit. Conform procedurilor, trebuia justificat un deficit al balanței de plăți externe. În scrisoarea către directorul general al FMI, ministrul român de Finanțe a invocat problemele cauzate de ploile excesive din 1972, care afectaseră exporturile de produse agricole. Scrisoarea amintea și de fenomenele similare din anul precedent, responsabile de pierderi de 30% în exportul de produse agricole. Având datorie externă declarată de 1.656 de milioane dolari, în mare parte scadentă în 1974 și 1975, România risca să nu-și poată onora obligațiile de plată. Pentru temperarea deficitului a fost solicitat un credit în valoare de 57 de milioane dolari (47,5 de milioane DST)[3]. Experții FMI au venit la București pentru negocieri în perioada 15-17 octombrie 1973, aprobând eliberarea tranșei I de credit. S-a fixat o dobândă anuală de 3,5%, iar creditul trebuia returnat în cinci ani[4].

Primele împrumuturi au fost utilizate pentru plata unor credite financiare și comerciale scadente, cu dobândă mult mai mare. Autoritățile române au decis apoi să

[1] Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare SANIC), Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român (în continuare CC al PCR), Secția Relații Externe, dos. nr. 80/1973, f. 5-11.
[2] Ibidem, Secția Economică, dos. nr. 8/1974, f. 109.
[3] Ibidem, dos. nr. 5/1973, f. 67-73.
[4] Ibidem, dos. nr. 8/1974, f. 109.

continue împrumuturile de la FMI, speculând avantajul dobânzilor moderate, cu media de 4,5%. Dobânzile de pe piață privată puteau ajunge până la 12-13%. Nicolae Ceaușescu le-a dat sarcină specialiștilor din ministerele economică să inițieze negocieri cu reprezentanții Fondului pentru un nou credit, în valoare de 57 de milioane dolari, cu termen de rambursare în trei ani. Experții FMI au recomandat un aranjament *stand-by*. Acest tip de împrumut putea depăși 47,5 de milioane DST, valoarea unei tranșe obișnuite alocate României. Guvernul de la București a fost sfătuit să motiveze în scrisoarea de solicitare a creditului că nu și-a putut îndeplini planul de export datorită restricțiilor impuse de Piața Comună în 1974[5]. În plus, au fost necesare alocații bugetare neprevăzute cauzate de creșterea prețului la țiței, nerealizarea exportului la produse agricole, din cauza condițiilor climatice nefavorabile etc. Pentru a primi creditul, România trebuia să prezinte un plan de măsuri pentru dezvoltarea economiei în anul în care se eșalonau tranșele de credit[6].

La 9 iulie 1975, Consiliul de Miniștri a adoptat o Hotărâte privind intenția României de a solicita a doua tranșă de credit de la FMI, în valoare de 57 de milioane dolari (47,5 de milioane DST). Deși în documentul emis de guvern se solicita expres tranșa a doua de credit, în scrisoarea ministrului de Finanțe către directorul general al FMI s-a cerut aprobarea unui aranjament *stand-by*, cu același cuantum[7]. În timpul negocierilor s-au operat două modificări importante. În primul rând, suma împrumutată s-a dublat. România a obținut 114 de milioane dolari (95 de milioane DST), respectiv cuantumul a două tranșe de credit. Împrumutul s-a materializat printr-un aranjament *stand-by*, și nu prin eliberarea tranșelor a II-a și a III-a de credit. Acesta a fost aprobat de FMI la 3 octombrie 1975, pe termen de cinci ani, cu dobândă de 4,5%[8].

În faza actuală a cercetării nu este clar dacă partea română a cerut majorarea creditului, sau era sugestia FMI. Cu certitudine însă Fondul nu mai avea încredere în capacitatea României de a-și reduce deficitul, aplicând în consecință politica de condiționalitate, prin intermediul aranjamentului *stand-by*. Intuiția negociatorilor FMI a fost corectă. Din documentele de arhivă reiese că datoria externă reală a României

[5] Totuși, România era singura țară comunistă europeană care păstrase privilegiile economice după restricțiile impune se Piața Comună, la începutul anilor 1970.
[6] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 8/1974, f. 109.
[7] Ibidem, dos. nr. 32/1975, f. 62-68.
[8] Ibidem, Secția Relații Externe, dos. nr. 13/1981, f. 7.

se ridica la sfârșitul anului 1975 la valoarea de 2.227,6 de milioane dolari[9]. Banii primiți de la Fond au fost utilizați pentru achitarea ratelor la împrumuturile pe termen scurt de pe piața privată de capital, cu dobânzi duble.

România resimțea deja efectele crizei economice provocate de primul șoc petrolier la sfârșitul anului 1973. Țările OPEC au triplat prețul țițeiului, provocând un seism pe piața financiară mondială. FMI a recomandat membrilor OPEC să preia din șocul provocat de criza petrolului, prin majorarea importurilor din statele afectate de criză. Refuzul țărilor OPEC a generat sfârșitul sistemului financiar gândit la Bretton Woods, deoarece erau membre ale FMI și refuzau să participe voluntar la echilibrarea pieței.

Fondul a răspuns la escaladarea datoriei externe a statelor membre prin diverse programe de asistență. În anii '70, cota de subscriere a crescut de două ori, și, implicit, valoarea sumelor pe care le putea împrumuta FMI. S-au pus bazele unor facilități noi de finanțare, peste tranșele normale de împrumut[10].

România a profitat de disponibilitatea FMI privind creditele speciale, iar în 1976 a accesat Facilitatea finanțării compensatorii. Fondul a eliberat 114 de milioane dolari (95 de milioane DST), care reprezentau 50% din cota de subscriere a României. Împrumutul a fost acordat tot pe cinci ani, însă dobânda a crescut la 5%[11].

A urmat apoi marele dezastru din 4 martie 1977. România a evaluat oficial pagubele cutremurului la circa două miliarde de dolari[12]. După ce se împrumutase 228 de milioane dolari în ultimii doi ani, guvernul de la București a solicitat o nouă întâlnire cu reprezentanții FMI pentru credite. La 20 iunie 1977, Nicolae Ceaușescu l-a primit în audiență pe H.O. Ruding, directorul executiv al Fondului. Acesta era șeful misiunii venite la București pentru negocieri. Ruding a promis ajutor pentru refacerea pagubelor și îndeplinirea indicatorilor de dezvoltare asumați în ultimii ani. Însă demnitarul Fondului i-a reproșat lui Ceaușescu lipsa de cooperare, deoarece existau în continuare probleme privind datele trimise de guvernul de București către FMI. Liderul român a replicat că avusese probleme cu anumite bănci creditoare, care aflaseră date confidențiale despre economia țării. El i-a promis directorului general al Fondului că România va utiliza rațional banii pe care-i va primi, în vederea

[9] Ibidem, Secția Economică, dos. nr. 67/1988, f. 42.
[10] Benjamin J. Cohen, „Balance-of-Payments Financing: Evolution of a Regime", în *International Organization*, Vol. 36, No. 2, Spring 1982, p. 461-464.
[11] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos. nr. 13/1981, f. 7.
[12] Ibidem, Secția Economică, dos. nr. 16/1977, f. 131.

echilibrării balanței de plăți externe. Guvernul de la București se împrumutase destul de mult în ultimii ani, cu dobânzi care depășeau 10%. Ceaușescu ar fi vrut să renunțe pe cât se poate la credite și să acumuleze valută din exporturi, așa cum solicita de altfel și FMI-ul[13].

Negocierile cu delegația au oferit României posibilitatea de a accesa două credite, în valoare de 130 de milioane dolari. Primul, în cuantum de 75 de milioane dolari (64,125 de milioane DST), s-a acordat sub forma unui aranjament *stand-by*, pe o perioadă de trei ani, cu 5% dobândă. Al doilea împrumut, în valoare de 55 de milioane dolari (47,5 de milioane DST), avea statut de finanțare compensatorie, fiind acordat pe trei ani, cu 5% dobândă.

Creditul *stand-by* a fost justificat de consecințele cutremurului asupra economiei. Calculele oficiale estimau că seismul provocase un deficit în balanța de plăți externe de 500 de milioane dolari. Finanțarea compensatorie era motivată de problemele generale ale economiei mondiale, care generaseră și ele dezechilibre în balanța de plăți externe[14]. România nu a reușit să achite împrumutul în cei trei ani contractuali, solicitând ulterior prelungirea cu doi ani a termenului de achitare a creditelor obținute în 1977[15].

La sfârșitul anului 1978, economia mondială a suferit un nou șoc datorat scumpirii petrolului de către țările OPEC. A fost un adevărat seism pe piața financiară, iar FMI și-a schimbat radical atât criteriile de finanțare, cât și modul de organizare internă. Începând cu 1979, Biroul Executiv al FMI a emis un nou set de politici de condiționalitate, care vizau, în general, extinderea termenelor în care țările împrumutate trebuiau să-și programeze politica de stabilizare. Au crescut substanțial și posibilitățile de creditare. O țară se putea împrumuta cu până la 467,5% din cota de subscriere, față de 125% până atunci. Ulterior, în 1980 și 1981, un nou set de facilități a extins accesul țărilor membre la resursele Fondului. Mai întâi au crescut cu 50% cotele de subscriere, în vederea majorării capitalului FMI[16]. Ulterior s-au facilitat posibilitățile de îndatorare, nivelul maxim al împrumutului crescând de la 467,5%, la

[13] Ibidem, Secția Relații Externe, dos. nr. 100/1977, f. 2-4.
[14] Ibidem, Secția Economică, dos. nr. 16/1977, f. 129-130.
[15] Ibidem, dos. nr. 73/1979, f. 154.
[16] La 12 decembrie 1980, s-a emis *Decretul prezidențial privind aprobarea majorării cotei de participare a Republicii Socialiste România la Fondul Monetar Internațional și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare*. Cota de subscriere a României la FMI a crescut de la 245 de milioane DST, la 367,5 de milioane DST.

600% din cota de subscriere. Reforma creditelor a inclus şi Facilitate finanţării compensatorii, care permitea mai nou credite de până la 100% din cota de subscriere[17].

Criza petrolului din 1978 a provocat pentru prima dată o problema majoră a balanţei de plăţi externe şi pentru România. Era consecinţa lipsei de viziune caracteristică tuturor ţărilor comuniste din Europa, după criza petrolului din 1974. Deşi România dezvoltase relaţii puternice cu statele non-comuniste, mai ales cu ţările industrializate din Europa de Vest, a adoptat reduceri minime în dezvoltarea economică după şocul petrolier. Cauza a fost în primul rând ideologică, deoarece un stat comunist nu putea decât să se dezvolte. Pe de altă parte, structura de putere concentrată în mâinile unei singure persoane au făcut imposibile dezbaterile privind strategia post-criză a petrolului. La Congresul al XI-lea al PCR, din noiembrie 1974, s-a prezentat un program de creştere economică extrem de ambiţios, care necesita investiţii puternice şi consumuri uriaşe de ţiţei. România nu a resimţit imediat problemele directe asociate crizei petrolului, deoarece în 1974 utiliza în proporţie de 86% resurse interne. Însă dificultăţile statelor industrializate cauzate de şocul din 1974 s-au resimţit indirect, prin scăderea exporturilor. Dacă în 1974 România vindea în statele din vestul Europei 39% din produsele de export, nivelul comerţului exterior cu acestea a scăzut la 28% în 1977. Relaţiile comerciale cu Occidentul erau vitale, deoarece tranzacţiile se realizau în valută convertibilă. Guvernul de la Bucureşti a încercat să compenseze diminuarea exporturilor către statele industrializate prin creşterea comerţului exterior cu statele în curs de dezvoltare. Însă beneficiile nu erau comparabile. Schimburile comerciale cu statele lumii a treia se realizau în sistem barter, iar veniturile în valute convertibile erau modeste.

Economia românească a resimţit mult mai grav şocul petrolier din 1978. În primul rând, produsul naţional brut a scăzut considerabil datorită recesiunii globale. Pe de altă parte, România a fost nevoită să suplimenteze importurile de petrol din ţările OPEC, pentru a face faţă nevoilor costisitoarei industrii petrochimice. Începând din 1979, România a importat pentru prima dată şi ţiţei sovietic. Guvernul de la Moscova a refuzat să acorde facilităţi, hidrocarburile fiind achiziţionate în valută convertibilă, la preţul pieţei. Pe de altă parte, România avea problemele specifice lumii comuniste: preţurile de producţie erau mici şi necesitau subvenţii, preţurile de

[17] Benjamin J. Cohen, în *loc. cit.*, p. 477-178.

achiziție impuse de stat erau de asemenea subevaluate, făcând economia vulnerabilă la fluctuațiile internaționale, iar lipsa șomajului era artificială, ținând forța de muncă ocupată în sectoare neperformante[18].

În aceste condiții, România a avut nevoie de un nou împrumut de la FMI. Reprezentanții Fondului au venit la București în aprilie 1979. A fost negociat un credit în cadrul Facilității finanțării compensatorii, motivat de problemele apărute în balanța de plăți externe datorate nerealizării planului la export. A fost aprobat un credit de 53 de milioane dolari (41,25 de milioane DST), rambursabil în trei ani[19], cu dobândă de 5% pe an[20]. România se afla deja sub povara ratelor scadente. La finalul anului 1979, datoria externă cumula 6.904,2 de milioane dolari[21]. Dacă nu ar fi obținut împrumutul de la FMI, guvernul de la București trebuia să se împrumute de pe piața privată. Însă dobânzile erau uriașe. Creditul de la Fond a asigurat o economie de 11 milioane dolari, din dobânzi, față de condițiile băncilor comerciale[22].

Însă 53 de milioane dolari nu erau îndeajuns. La sesiunea anuală a FMI-BIRD din toamna anului 1979, desfășurată la Belgrad, delegația României a contactat iarăși reprezentanții Fondului, pentru un nou împrumut. Negocierile au avut loc în februarie 1980, la București, fiind obținut un credit în valoare de 161,262 de milioane dolari (121,25 de milioane DST), în cadrul Facilității finanțării compensatorii. Împrumutul trebuia returnat în trei ani[23], și avea o dobândă de 5% pe an[24]. Era cel mai mare împrumut acordat de FMI după aderare, iar creditele accesate de România totalizau 686,2625 de milioane dolari (559,125 de milioane DST)[25].

Dar sprijinul financiar al FMI era insignifiant față de deficitul enorm al balanței de plăți externe. La sfârșitul anului 1980, datoria României ajunse la 9.558,1 de milioane dolari, maximul din perioada comunistă. Cea mai însemnată parte a datoriei nu provenea din împrumuturile FMI sau BIRD, și nici din creditele guvernamentale. Greutatea atârna de banii obținuți de pe piața privată de capital. Aceste credite erau

[18] Ronald H. Linden, „Socialist Patrimonialism and the Global Economy: The Case of Romania", în *International Organization*, Vol. 40, No. 2, Spring 1986, p. 357-630.
[19] Rambursarea creditului a fost extinsă ulterior la cinci ani.
[20] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 73/1979, f. 1.
[21] Ibidem, dos. nr. 67/1988, f. 42
[22] Ibidem, dos. nr. 73/1979, f. 1.
[23] Rambursarea creditului a fost extinsă ulterior la cinci ani.
[24] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 176/1980, f. 24-25.
[25] Ibidem, Secția Relații Externe, dos. nr. 13/1981, f. 7.

acordate în general pe termen scut și mediu, iar dobânzile depășeau de 3-4 nivelul practicat de Fond.

România nu era singura țară din lume care se îndatorase excesiv. A fost o problemă generală a statelor în curs de industrializare, în anii ’70. Avea însă cea mai mare datorie din rândul statelor comuniste europene. Primele împrumuturi private fuseseră accesate pentru a susține creșterea economică ambițioasă, impusă de congresele PCR și de planurile cincinale din anii ’70. Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare nu putea asigura decât sume moderate pentru proiectele de investiții, și doar pentru nevoile de import ale țărilor membre. Deoarece economia României nu producea suficientă valută pentru a cofinanța investițiile, s-a apelat la împrumuturi de pe piața privată de credite. Ulterior, spre sfârșitul anilor ’70, obiectivele economice nou-construite nu au respectat planurile ambițioase de recuperare a investițiilor, provocând mari dezechilibre în programul de rambursare. Când au început scadențele, România a fost nevoită să facă noi împrumuturi, intrând într-o avalanșă a creditelor.

A existat o conexiune foarte strânsă între aderarea țărilor în curs de dezvoltare la FMI-BIRD și escaladarea împrumuturilor private, deși Fondul nu și-a asumat niciodată fenomenul explicit. Băncile, sau sindicatele bancare, nu aveau acces la date privind economia statelor care doreau să se industrializeze, nici pârghii prin care să condiționeze acordarea creditelor de anumite măsuri interne privind echilibrarea deficitelor. Aceste atribuții reveneau la nivel internațional doar FMI-ului, iar piața privată de credite a profitat. O țară membră a Fondului devenea automat interesantă pentru creditorii privați, care știau că există o instituție internațională care va impune disciplină financiară.

După criza petrolului din 1973, magnitudinea deficitului în balanța de plăți externe a statelor membre a fost așa de mare încât FMI-ul intervenea prea târziu (din cauza procedurilor), iar creditele erau insuficiente. În aceste condiții, țările afectate de criză au căutat sprijin pe piața privată de capital. Marile corporații bancare pierduseră clienții din statele industrializate, care și-au diminuat considerabil investițiile după 1973. Așadar, creditorii privați au luat în calcul finanțarea țărilor cu probleme în balanța de plăți. Împrumuturile către aceste state au crescut enorm, băncile devenind pentru prima dată sursa principală de finanțare a deficitelor. Așadar, creditorii privați au preluat de la FMI obiectivul echilibrării balanței de plăți externe pentru statele în curs de dezvoltare. Însă Fondul și-a pierdut rolul de arbitru al împrumuturilor de acest

tip. Cel puțin în prima fază, țările în curs de dezvoltare au accesat ușor credite de pe piața privată, fără a fi obligate să ia măsuri pentru reglarea deficitelor.

Consecințele s-au resimțit destul de repede. În 1976, ca urmare a unei presiuni puternice a balanței de plăți externe, Peru împrumutase 385 de milioane dolari de la un sindicat bancar. Însă după o lună de la primirea creditului, guvernul peruan a anunțat că semnase un contract de achiziție de armament cu Uniunea Sovietică, în valoare de 250 de milioane dolari. Anunțul a compromis poziția țării față de creditorii capitaliști, iar în țară a izbucnit o criză politică și socială puternică. Sub presiunea datoriilor, guvernul a fost obligat să adopte în 1978 un program de stabilizare. Cu ocazia crizei peruane a fost evidențiat pericolul creditelor „ușoare" de pe piața privată de capital. A fost și un semnal de alarmă pentru băncile private, care și-au pus problema siguranței investițiilor, în condițiile în care nu aveau pârghii de a impune statelor împrumutate anumite politici fiscale, în vederea refacerii economice.

Treptat, băncile comerciale au cooperat cu FMI pentru acordarea împrumuturilor. Înainte de a accesa credite private, țările cu deficite în balanța de plăți externe trebuiau să negocieze cu FMI un program de stabilizare. Ulterior, Fondul garanta neoficial creditele private, oferind un fel de „certificat internațional" privind capacitatea țării respective de a regla deficitul din balanța de plăți. La finalul anilor '70, FMI-ul devenise arbitru pentru accesarea creditelor private[26].

Îndatorată cu peste nouă miliarde de dolari în decembrie 1980, România a decis să solicite din nou ajutorul Fondului. De această dată, guvernul de la București dorea un credit consistent, care să aibă efecte reale în reducerea deficitului în balanța de plăți externe. Precedentele împrumuturi se „topiseră" instantaneu în imensa datorie. Delegația FMI a ajuns la București la începutul lunii februarie 1982, fiind condusă de J.J. Polak, director executiv. Acesta a fost primit în audiență de Nicolae Ceaușescu la 12 februarie. J.J. Polak l-a avertizat pe Ceaușescu că Fondul avea posibilități limitate de asistență a țărilor membre. Țările OPEC triplaseră prețul petrolului, iar dobânzile practicate de creditorii privați erau în creștere. Unele țări, printre care și România, se aflau într-o situație periculoasă, aprecia Polak. În timpul întrevederii, Ceaușescu a solicitat majorarea plafonului de creditare a României, precum și unele facilități. Directorul executiv al FMI i-a replicat că volumul creditului depindea și de disponibilitatea României de a introduce unele măsuri agreate de instituție, care

[26] Benjamin J. Cohen, în *loc. cit.*, p. 471-475.

înlesneau stabilizarea balanței de plăți externe. Dar solicitările Fondului erau în conflict cu ideologia și mecanismele economiei centralizate. Polak a recomandat creșterea sectorului privat în economie, schimbarea politicii de prețuri prin eliminarea subvențiilor etc.[27]. Ceaușescu a exprimat o poziție ideologică, conform căreia numai prin proprietatea colectivă cetățenii erau adevărații stăpâni ai resurselor țării[28].

Delegația FMI a promis totuși un nou credit pentru România, de minim 400 de milioane dolari, cu dobândă de 5% pe an. Propunerea era ca o treime să se acorde în tranșe normale, jumătate sub forma finanțării compensatorii, iar restul în cadrul programelor de finanțare suplimentară. Conform normelor Fondului, creditul din cadrul finanțării compensatorii se acorda imediat, iar cealaltă jumătate în rate trimestriale, pe parcursul a 1-2 ani. În documentele confidențiale, România estima că va realiza economii de circa 10-12 milioane de dolari pe an, plătind cu banii FMI credite comerciale scadente cu dobânzi de până la 18%. La discuțiile cu reprezentanții Fondului din februarie 1981, s-a mai negociat și prelungirea scadenței pentru creditul *stand-by* accesat în 1977[29].

Consiliul guvernatorilor FMI nu mai fost de acord să elibereze României împrumuturi în baza Facilității finanțării compensatorii, sau altor facilități ale Fondului. Singura concesie a fost majorarea substanțială a creditului, la 1.323 de dolari (1.102,5 de milioane DST), cu termen de rambursare în șapte ani, și 5% dobândă[30]. Împrumutul s-a acordat sub forma unui aranjament *stand-by*, eșalonat în tranșe trimestriale. Creditul se ridica la dublul sumelor pe care le primise România de la aderare.

---

[27] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos. nr. 13/1981, f. 2-6.

[28] De această dată, guvernul român și-a onorat promisiunile față de Fond în privința modificării prețurilor. La Plenara CC al PCR din 25-26 noiembrie 1981, Nicolae Ceaușescu a anunțat că în perioada următoare prețurile trebuiau „corelate cu creșterea veniturilor". El susținea că uleiul, zahărul, orezul etc. nu se mai scumpiseră de peste 25 de ani. În schimb, veniturile crescuseră de zece ori! Peste câteva luni, în contextul negocierilor privind restructurarea datoriei externe, s-a publicat Decretul Consiliului de Stat din 12 februarie 1982, care prevedea că prețurile la produsele agrare vor fi „reașezate și corelate pe principii economice". Adică majorate. Scumpirile nu au vizat doar alimentele. Modificările de prețuri din 1982 s-au extins și asupra produselor industriale de larg consum. În condițiile în care fabricile comercializau timp îndelungat același model de produs, scumpirile ar fi putut genera „comentarii dușmănoase". Ceaușescu a recomandat să fie schimbată măcar vopseaua, sau culoarea maselor plastice. Să nu bată la ochi.

[29] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 210/1981, f. 10

[30] România nu a reușit să achite la termen ratele scadente, solicitând restructurarea creditelor FMI. Însă noile înțelegeri au majorat costurile împrumuturilor. La 30 noiembrie 1987, dobânzile la creditele FMI variau între 6,25 și 7,03%.

Graficul 2.1. Evoluția creditelor României de la Fondul Monetar Internațional (exprimată în milioane $)

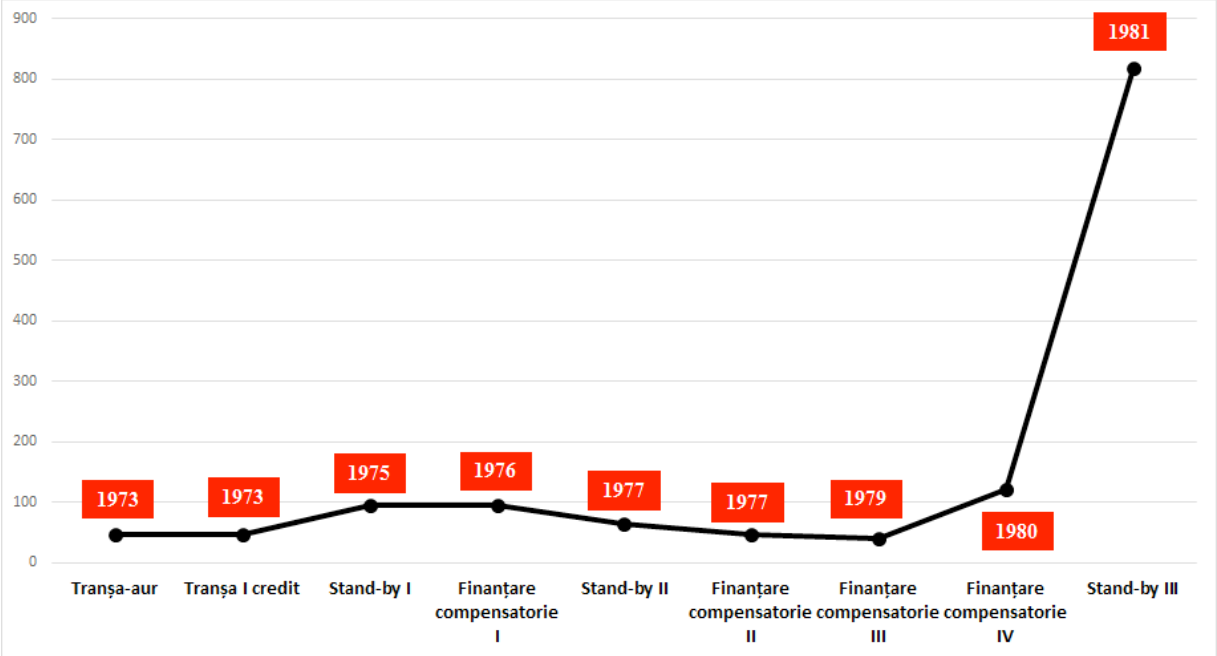

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos. nr. 13/1981

Politica condiționalității practicată de FMI a început să vizeze tot mai mult organizarea economică și politică a României. Fondul dorea transparență în furnizarea datelor statistice, dar și măsuri de consolidare a sectorului privat. De asemenea, propunea eliminarea subvențiilor la produsele de consum, o politică reală a salarizării și ocupării forței de muncă, precum și calcularea corectă a venitului național brut. România a acceptat formal condițiile FMI, acordul *stand-by* fiind semnat la 15 iunie 1981.

Ulterior, Ceaușescu a început să manifeste nemulțumiri publice față de condițiile politice impuse de FMI, prin programele de stabilizare. Începând din 1981 a vorbit în cuvântările sale despre „noile forme de exploatare, incluzând capitalul financiar".

Cu prilejul negocierilor din 1982 privind restructurarea datoriei externe[31], Ceaușescu a solicitat Fondului facilități greu de acceptat. Negociatorii români au primit misiune să readucă în discuție problema încadrării României între grupa țărilor în curs de dezvoltare. Guvernul de la București propunerea plata ratelor de credit la paritatea de 15 lei pentru un dolar, sau chiar mai puțin. Reprezentanții FMI n-au fost

[31] Vezi Capitolul 4.

dispuși la concesii, acceptând un curs minim pe 18 lei pentru un dolar. Ceaușescu a apreciat „inadmisibilă“ poziția Fondului, mandatându-i pe negociatorii români să transmită că „dacă FMI menține poziția actuală, noi ne punem problema de a reconsidera participarea la FMI“[32].

După neînțelegerile din 1982, România a temporizat aplicarea condițiilor din planul de stabilizare[33]. În cele din urmă, după încasarea unei tranșe de 200 de milioane de dolari, guvernul de la București a reziliat în ianuarie 1984 ultimul acord *stand-by*. În total, România primise tranșe în valoare de 981 de milioane dolari (817,5 de milioane DST).

Creditele externe nu mai făceau față deficitului. Dimpotrivă, sporeau substanțial datoria externă. Spre exemplu, din tranșa de 200 de milioane dolari din ianuarie 1984, 50% s-au alocat imediat pentru plățile scadente în luna respectivă (credite și dobânzi), în valoare de 268,65 de milioane dolari. Restul s-au depus în fondul de rezervă, pentru plățile scadente din lunile următoare[34]. În anii următori, greutatea achitării datoriei externe a căzut exclusiv pe comerțul exterior. Deoarece nu s-au mai făcut investiții majore, datorită interzicerii creditelor, nevoia de produse pentru export a fost asigurată prin reducerea drastică a consumului intern.

Concluzii

În acest capitol am analizat în detaliu relațiile dintre România comunistă și Fondul Monetar Internațional. Pentru prima dată în literatura de specialitate, am reușit să identific care a fost structura completă a împrumuturilor de la FMI. În articolele publicate până în prezent, s-a discutat doar despre acordurile *stand-by* semnate de România. Însă acestea au reprezentat o parte din datoria către Fond. Guvernul de la București a mai primit bani prin extragerea tranșei-aur, prin solicitarea tranșelor normale de credit și prin Facilitatea finanțării compensatorii.

România a avut o relație funcțională cu Fondul Monetar Internațional. Directorii FMI au aprobat credite de fiecare dată când guvernul de la București a solicitat. Totuși, guvernul de la București nu a putut să-și atingă de fiecare dată scopurile. Au existat controverse privind refuzul părții române de a trimite către Fond unele date economice importante, în baza cărora se calculau indicii de țară. Experții FMI aveau

[32] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, f. 1/1983, f. 5-7.
[33] Benjamin J. Cohen, în *loc. cit.*, p. 165-376.
[34] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 268/1984, f. 2.

bănuiala că România ascundea puterea reală a economiei sale, dar și problemele. Tocmai de aceea, începând din 1975, împrumuturile s-au acordat prin aranjamente *stand-by*, care condiționau eliberarea eșalonării creditelor în funcție de respectarea unui program de stabilizare, convenit bilateral.

Guvernul de la București ar fi dorit să primească asistență financiară în cadrul Facilității finanțării compensatorii. Acest tip de credit se acorda integral, într-o tranșă, iar eliberarea sumelor negociate nu era condiționată de aplicarea vreunui program de stabilizare. Experții Fondului au motivat că facilitatea fusese gândită pentru țările slab industrializate, recent decolonizate, iar fondurile erau limitate. Este motivul pentru care România a încercat tot timpul să fie inclusă de FMI în grupa statelor în curs de dezvoltare. Însă unele țări importante ale Fondului, și în primul rând Franța, s-au opus, acuzând guvernul de la București că își subevalua economia, pentru a obține facilități.

Fondul Monetar Internațional nu a reușit să ofere României suficient sprijin, pentru a echilibra deficitul balanței de plăți externe. Proiectele ambițioase de dezvoltare impuse de congresele PCR și de planurile cincinale au fost finanțate mai ales cu împrumuturi de pe piața privată de capital. Treptat, România nu a fost capabilă să onoreze plățile scadente, din cauza problemelor generale ale economiei mondiale, dar și a unor dificultăți specifice ale economiei interne. Banii primiți de la FMI se „topeau“ instant în imensa datorie externă. Tocmai de aceea, guvernul de la București a solicitat în 1982 restructurarea datoriei externe, care depășise suma de 9 miliarde dolari. În pofida unor neînțelegeri, Fondul a sprijinit România în negocierile cu băncile comerciale. Însă, pe de altă parte, experții FMI au solicitat respectarea planului de stabilizare, și introducerea unor măsuri capitaliste în economie. Solicitarea l-a nemulțumit pe Nicolae Ceaușescu, care a început să fie extrem de critic la adresa Fondului. Liderul român a apreciat politica de condiționalitate ca fiind „amestec în treburile interne“ ale țării. În următorii ani, poziția lui Ceaușescu față de FMI a devenit tot mai ideologizată, iar relațiile cu instituția s-au degradat.

Bibliografie

A. Documente

Documente inedite

Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Economică, dos. nr.:

5/1973, 80/1973, 8/1974, 32/1975, 16/1977, 73/1979, 176/1980, 210/1981, 1/1983, 268/1984, 67/1988.

Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Relații Externe, dos. nr.: 80/1973, 100/1977, 13/1981.

B. Articole

Benjamin J. Cohen, „Balance-of-Payments Financing: Evolution of a Regime“, în *International Organization*, Vol. 36, No. 2, Spring 1982.

Ronald H. Linden, „Socialist Patrimonialism and the Global Economy: The Case of Romania“, în *International Organization*, Vol. 40, No. 2, Spring 1986.

CAPITOLUL 3. ÎMPRUMUTURILE DE LA BANCA INTERNAȚIONALĂ PENTRU RECONSTRUCȚIE ȘI DEZVOLTARE

În acest capitol voi prezenta acordurile de împrumut cu Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare, semnate în perioada 1974-1982. România a obținut credite în valoare de 2.182,8 de milioane dolari (exclusiv dobânzile), pentru 33 de proiecte de investiții. Banca a acceptat să cofinanțeze investițiile incluse în planurile cincinale ale României, relaxând astfel criteriile de performanță atunci când a autorizat împrumuturile. Economia socialistă nu a izbutit să respecte planurile de construcție ale noilor obiective industrial-agrare, și, în consecință, investițiile nu au furnizat la timp valuta necesară pentru plata ratelor scadente. La începutul anilor '80, datoria externă a României depășea nouă miliarde de dolari.

România a beneficiat de 33 de credite de la BIRD, în valoare totală de 2.182,8 de milioane dolari (exclusiv dobânzile).

Tabelul 3.1. Creditele de investiții primite de România de la BIRD în perioada 1974-1982

Obiectivul	Suma creditului (mil. $)	Anul contractării creditului	Dobânda	Durata creditului (ani)	Perioada de grație (ani)	Județe
INDUSTRIE						
Combinatul de îngrășăminte chimice Bacău	60	28.iun.74	7,25	15	5	BC
Întreprinderea Oțelinox Târgoviște	70	10.iul.74	7,25	15	5	DB
Centrala termoelectrică Turceni, etapa I	60	10.iul.74	7,25	25	5	GJ
Refacere în urma inundațiilor I (în industrie și transporturi)	20	12.nov.75	8,5	20	5	RO
Uzina hidroelectrică Râul Mare – Retezat	50	28.apr.76	8,5	20	5	HD
Dezvoltarea Întreprinderii Rulmentul Brașov	38	15.iun.77	8,2	13	3	BV
Combinatul de fibre sintetice Câmpulung Muscel	50	15.iun.77	8,2	15	3	AG

Fabrica de fire şi ţesături din fire de sticlă Bucureşti	18,3	15.iun.77	8,2	15	3	B
Întreprinderile de anvelope Zalău şi Drobeta Turnu-Severin	85	30.mar.78	7,45	15	3	SJ, MH
Proiectul de asistenţă în construcţii după cutremur	60	12.iun.78	7,5	15	3	RO
Dezvoltarea combinatului chimic Craiova	40	15.ian.79	7,35	15	3	DJ
Laminorul de ţevi fără sudură Roman	40	26.feb.79	7,35	15	3	BC
Centrala termoelectrică Turceni, etapa II	70	26.feb.79	7,35	15	3	GJ
Energie IV (hidro şi termo)	125	09.ian.81	9,25	15	2,9	RO
Recuperare secundară ţiţei Videle – Bălăria	100	23.iul.82	11,6	15	3	TR
TOTAL	**886,3**					
AGRICULTURĂ						
Irigaţii Giurgiu-Răzmireşti	70	06.feb.75	8	25	5	GR
Dezvoltare agricolă în zona Sadova – Corabia	30	06.feb.75	8	20	5	OT, DJ
Refacere în urma inundaţiilor II (în agricultură)	40	12.nov.75	8,5	20	5	RO
Irigaţii şi dezvoltare agricolă în zona Rasova – Vederoasa	60	28.apr.76	8,5	20	5	CT
Irigaţii Ialomiţa – Călmăţui	60	02.mar.77	8,5	15	3	IL, BR
Dezvoltarea producţiei şi prelucrarea cărnii de porc, etapa I	71	15.iul.77	8,2	15	3	RO
Irigaţii Viişoara – Teleorman	40,5	27.ian.78	7,9	15	3	TR
Irigaţii Mostiştea II. Desecare Călmăţui	70	16.apr.79	7	15	3	BZ, BR
Dezvoltarea producţiei şi prelucrarea cărnii de porc, etapa II	75	16.apr.79	7	15	3	RO
Creşterea animalelor III (Păsări)	85	17.dec.79	7,95	15	3	RO
Irigaţii Covurlui	90	08.apr.80	7,95	15	3	GL
Dezvoltarea pomiculturii	50	30.iun.80	8,25	15	3	RO
Creşterea animalelor IV (creştere bovine cincinal 1981-1985)	80	09.ian.81	9,25	15	3	RO
Irigaţii Bucşani – Buzău – Siret – Prut	75	09.ian.81	9,25	15	3,6	VL, OT, PH, BZ, GL
Amenajarea hidroameliorativă în zona Caracal şi Irigaţii în zona Titu – Ogrezeni – Jugureni – Corbii Mari	80	24.iun.81	9,6	15	3,6	OT, DB, PH, GR
Credit agricol Moldova	95	09.apr.82	11,6	15	3	MD
TOTAL	**1071,5**					

TRANSPORTURI						
Canal Dunăre – Marea Neagră	100	30.apr.80	7,95	15	3	CT
Transport terestru (căi ferate și șosele)	125	17.iul.81	9,6	15	3	RO
TOTAL	**225**					
TOTAL GENERAL	**2182,8**					

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 294/1987

Obiectivele finanțate de BIRD nu au fost construite exclusiv cu banii împrumutați de la Bancă. Dimpotrivă, aceste fonduri au acoperit o mică parte din costuri. Cofinanțarea s-a asigurat din creditele guvernamentale obținute de România, sau din împrumuturile de pe piața privată de capital. Totuși, implicarea BIRD într-un proiect de investiții avea o mare însemnătate simbolică. Experții Băncii primeau documentația obiectivelor finanțate, iar în unele cazuri puneau condiții, în conformitate cu regulile economiei de piață. Așadar, potențialii finanțatori privați aveau garanția că nu se implică într-o afacere păguboasă.

Imediat după aderare, guvernul de la București a pregătit o listă cu obiectivele de investiții pentru care avea nevoie de împrumuturi de la BIRD:

Tabelul 3.2. Lista obiectivelor de investiții propuse de guvernul român pentru a fi cofinanțate de BIRD

Denumirea acțiunilor și obiectivelor de investiții	Valoarea totală a investiției (mil. lei)	Valoarea utilajelor din import (mil. lei)
Ministerul Energiei Electrice		
Complexul Hidroenergetic pe Dunăre (Porțile de Fier – Gruia)	2750	380
Centrale hidroenergetice pe Dunăre (Cioara – Belene)	7700	165
Centrale hidroenergetice pe Olt, sector Slatina – Dunăre	3800	24
Centrale hidroenergetice Râul Mare – Retezat	3280	2
Centrale hidroenergetice Sector Bistrița – Trotuș	2460	0
Construirea centralei atomo-electrice	4084-6053	541-811
CTE lignit Turceni	5700	63
Ministerul Agriculturii, Industriei Alimentare, Silviculturii și Apelor		
Irigații perimetrul Giurgiu – Răzmirești, jud. Teleorman și Ilfov	2700	480
Amenajarea completă a unității Crivina – Vânju Mare, jud. Mehedinți	650	0
Amenajarea completă a unității Nămoloasa – Măxineni (etapa I), jud. Galați, Brăila, Vrancea	400	0,2

Canalul Magistral de deviație Siret – Bărăgan (fără acumulări)	3500	9
Complex alimentar integrat (irigații, ferme agrozootehnice, prelucrarea industrială a produselor agricole)	5000	1000
Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor		
Autostrada Vest (Pitești – Curtea de Argeș – Sibiu – Arad – frontiera Ungaria)	10000	150
Autostrada Ploiești – Brașov	2500	39
Lărgirea și modernizarea drumului național București – Constanța	1000	15
Port comercial în zona Mangalia	11000	0
Metrou în București	8500	0
Stație de sol pentru comunicații spațiale prin INTELSAT	100	52
Cablu coaxial frontieră Bulgaria – București – frontiera URSS	470	42
Cablu coaxial frontieră Iugoslavia – București – frontiera URSS	780	78
Ministerul Industriei Chimice		
Chimizarea gazului metan și a sării prin dezvoltarea capacităților în cadrul unităților existente	3120	62
Combinate de chimizare a gazului metan pentru producerea de îngrășăminte complexe necesare agriculturii la Tecuci	2350	41
Valorificarea dolomitei pentru obținerea oxidului de magneziu	1450	36
Valorificarea etilenei și propilenei prin cooperarea cu Iugoslavia în România	1450	50
Ministerul Economiei Forestiere și Industriei Materialelor de Construcții		
Fabrica din celuloză din foioase, hârtii și cartoane	2250	198
Două fabrici din plăci aglomerate din lemn și secții de înnobilare la Tg. Jiu și Piatra Neamț	374	41
Fabrică de ciment	2000	120
Ministerul Industriei Metalurgice		
Secția de tablă și benzi subțiri din oțeluri înalt aliate Târgoviște	1100	120
Secția de laminare a sârmei și profilelor mici aliate și înalt aliate Târgoviște	1100	120
Secția de țevi extrudate	750	90
Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini Unelte și Electronice		
Dezvoltarea producției de mașini agregat și linii transfer Brăila sau Sibiu	550	35
Fabrica pentru elemente hidraulice specifice mașinilor unelte Cluj sau București	300	25
Componente electronice, Iași	300	25
Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini Grele		
Șantierul Naval Tulcea	1300	42
Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini-Unelte și Electronicii		
Uzina de cinescoape color București	500	80
Dezvoltarea producției de materiale electroizolante Craiova	300	30
Dezvoltarea producției de ceramică Cluj	120	15

Fabrica de acumulatori Bistrița	300	30
Dezvoltarea producției de echipament electric Sfântu Gheorghe	300	35
Dezvoltarea producției de calculatoare electronice Cluj	320	30
Fabrica de relee Timișoara	240	20
Fabrica de cabluri telefonice Zalău	250	30
Dezvoltarea producției de ceramică de înaltă tensiune Huedin	250	118
Dezvoltarea turnătoriei pentru piese turnate din fontă și neferoase (Arad și București)	800	20
Fabrica de aparate de măsură și control Târgu Mureș sau Galați	250	25
Fabrica de contactoare Buzău	300	35

Sursa: Ion Alexandrescu, *Romania între est și vest. Vol.1: Aderarea la FMI și BIRD*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, p. 281-292

Lista a fost inclusă pe ordinea de zi a ședinței Prezidiului Permanent al CC al PCR din 25 decembrie 1972. Reprezentanții BIRD recomandaseră ca în prima etapă a tratativelor să fie propuse obiective de investiții din domeniile transporturi, comunicații, energie și agricultură. În consecință, conducerea partidului a redus lista la următoarele proiecte: Complexul Hidroenergetic pe Dunăre (Porțile de Fier – Gruia); Centrale hidroenergetice pe Olt, sector Slatina – Dunăre; Construirea centralei atomo-electrice; Secția de tablă și benzi subțiri din oțeluri înalt aliate Târgoviște; Secția de laminare a sârmei și profilelor mici aliate și înalt aliate Târgoviște; Combinate de chimizare a gazului metan pentru producerea de îngrășăminte complexe necesare agriculturii la Tecuci; Fabrica din celuloză din foioase, hârtii și cartoane; Dezvoltarea producției de mașini agregat și linii transfer Brăila sau Sibiu; Componente electronice, Iași; Fabrica de aparate de măsură și control Târgu Mureș sau Galați; Port comercial în zona Mangalia; Irigații perimetrul Giurgiu – Răzmirești, jud. Teleorman și Ilfov; Complex alimentar integrat (irigații, ferme agrozootehnice, prelucrarea industrială a produselor agricole). Față de lista inițială, a mai fost adăugat un obiectiv – Fabrica pentru producția de fire de sticlă, București. Toate proiectele de investiții propuse BIRD pentru finanțare erau incluse în planul cincinal 1970-1975, sau în programul de dezvoltare al ramurii din care făceau parte[1].

[1] Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare SANIC), Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român (în continuare CC al PCR), Secția Economică, 5/1973, f. 4-7.

3.1. Proiectele finanțate de BIRD în industrie

Negocierile cu BIRD au fost mult mai anevoioase decât spera partea română în momentul aderării. Banca a solicitat studii detaliate privind fiecare proiect. Trebuiau expuse avantajele investiției, eficiența în raport cu alte obiective finanțabile în același domeniu economic etc. Primele investiții acceptate de reprezentanții BIRD au fost în industrie, respectiv Combinatul de îngrășăminte chimice Tecuci[2], Întreprinderea Oțelinox Târgoviște și Centrala termoelectrică Turceni, etapa I. Negocierile finale s-au purtat în primăvara anului 1974, la București și la Washington. Deși Banca a propus acordarea unui credit cumulat pentru cele trei investiții în valoare de 170 de milioane dolari, partea română a solicitat încă de la primele împrumuturi sume mai mari. Delegația României a primit mandat să obțină cel puțin 200 de milioane dolari. De asemenea, s-a cerut modificarea perioadei de rambursare: de la 15-20 de ani, la 18-23 de ani.

O problemă sensibilă pentru partea română era solicitarea BIRD privind accesul experților săi la informații despre ramurile economice în care Banca se implica financiar. Procedurile prevedeau inclusiv vizite de documentare în întreprinderi. Guvernul de la București a solicitat ca specialiștii Băncii să se limiteze exclusiv la obiectivele finanțate, și nu la ramurile economice în ansamblu.

Un alt punct fierbinte pe agenda discuțiilor a fost paritatea leu-dolar aplicată rambursării creditelor. România propunea evaluarea monedei naționale la 20 de unități pentru un dolar, în condițiile în care valuta americană era vândută populației cu doar 4 lei. Pe lista facilităților a fost incusă și problema taxelor vamale. Guvernul de la București și-ar fi dorit ca BIRD să intervină pe lângă țările membre în vederea scutirii de dări a importurilor pe care România le achita din creditele Băncii[3].

Negocierile finale s-au desfășurat în perioada 25 aprilie – 23 mai 1974, la Washington. Delegația română a purtat tratative la nivelul cel mai înalt al BIRD, fiind programate întâlniri cu Robert McNamara, președintele Băncii, cu Münir Benjenk, vicepreședinte, și cu Rinnoy Kan, director executiv, reprezentat al Băncii pentru România. BIRD a fost de acord să suplimenteze creditele pentru cele trei obiective finanțate în prima etapă. România a primit 190 de milioane dolari, cu zece milioane de dolari mai puțin decât și-ar fi dorit. Experții Băncii au aprobat extinderea perioadei

[2] Deși negocierile au avut în vedere amplasarea combinatului la Tecuci (jud. Galați), în cele din urmă obiectivul s-a construit la Bacău.
[3] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dos. nr. 46/1974, f. 58-60.

de rambursare doar pentru centrala termoelectrică de la Turceni. Împrumutul trebuia restituit în 25 de ani, iar creditele pentru Oţelinox Târgovişte şi Combinatul Chimic Tecuci în 15 ani.

Guvernul român a tratat problema creditelor într-o notă extrem de optimistă. Cel puţin în prima faţă a îndatorării, nu au existat semnale privind managementul împrumuturilor. Conform planificării, obiectivele finanţate prin credite BIRD ar fi trebuit să intre în producţie încă din perioada de graţie. Aşadar, prima capacitate de producţie de la Oţelinox Târgovişte era programată să funcţioneze începând cu decembrie 1976, iar cea de-a doua în septembrie 1977. Rambursarea creditului debuta abia la 1 septembrie 1979. La fel de optimistă era, pe hârtie, şi restituirea creditului pentru combinatului chimic de la Tecuci. Obiectivul era programat să intre în folosinţă integral în decembrie 1977, iar rambursarea începea la 1 mai 1979. La Turceni, primul grup finanţat de BIRD trebuia să producă energie în septembrie 1977, iar rambursarea creditului începea la 15 ianuarie 1980.

Guvernul de la Bucureşti s-a angajat inclusiv să economisească din creditele oferite de Bancă. La negocierile de la Washington din aprilie-mai 1974, s-a convenit ca dobânzile şi comisioanele aferente împrumuturilor să fie plătite din sumele care ar rămâne după finalizarea obiectivelor. Era o concesie oferită de BIRD, deoarece instituţiei obişnuia să oblige ţările membre să-şi achite din resursele valutare proprii costurile de credit în perioada de graţie. Pe de altă parte, Banca a promis sprijinirea indirectă a industriei româneşti. Firmele autohtone aveau dreptul să participe la licitaţiile internaţionale privind construirea obiectivelor finanţate, iar utilajele şi materialele achiziţionate puteau fi plătite din împrumut, în cazul în care întreprinderile româneşti câştigau licitaţiile. Experţii BIRD oferiseră suma de 190 de milioane dolari în urma evaluării necesarului de importuri pentru cele trei obiective finanţate. Însă, dacă firmele autohtone câştigau licitaţiile internaţionale, valuta ar fi rămas în ţară. În anii următori, guvernul român va abuza de această prevedere. Importurile au fost limitate la strictul necesar, iar creditele BIRD au fost utilizate pentru achiziţionarea de produse de pe piaţa internă.

Cea mai importantă concesie acceptată de Bancă a fost finanţarea investiţiilor incluse în planurile cincinale. Însă experţii BIRD au solicitat părţii române informaţii complexe despre ramurile industriale din care făceau parte obiectivele finanţate. Puteau fi programate inclusiv vizite în fabricile româneşti. Guvernul de la Bucureşti a refuzat condiţiile Băncii, atât în privinţa informaţiilor despre dezvoltarea ramurilor

industriale, cât și a inspecțiilor experților BIRD. După negocieri destul de tensionate, s-a convenit ca guvernul de la București să furnizeze doar rapoarte despre investițiile creditate. De asemenea, vizitele experților Băncii se limitau tot la aceste obiective.

La negocierile din aprilie-mai 1974, BIRD a renunțat inclusiv la anumite prerogative suverane, prevăzute de Statut. În relațiile cu România, au fost invalidate clauzele prin care Banca avea dreptul să ia unilateral măsuri pentru anularea, suspendarea sau rambursarea anticipată a împrumuturilor[4].

Negociatorii români nu au reușit însă să obțină o facilitate vizată în mod expres. Încă de la debutul dialogului cu reprezentanții BIRD, la sfârșitul anilor '60, Nicolae Ceaușescu solicitase includerea României în grupul statelor în curs de dezvoltare, pentru a obține condiții mai avantajoase de creditare. La 30 iulie 1974, Consiliul directorilor BIRD a discutat programul Băncii în perioada 1974-1978. Cu această ocazie s-a aprobat majorarea valorii totale a împrumuturilor acordate de Bancă, decizie care a avantajat în anii următori guvernul de la București, deoarece solicitase credite cât mai mari. Însă directorii BIRD nu au fost de acord ca România să fie inclusă în grupul statelor în curs de dezvoltare. Cu un produs național brut de 740 de dolari pe cap de locuitor, România făcea parte din Grupa a V-a (din șase) a economiilor mondiale. Se situa pe ultima poziție în rândul statelor CAER[5], însă cu mult peste statele recent decolonizate, sau neindustrializate[6].

Chiar dacă directorii BIRD au fost de acord să împrumute România și au oferit câteva facilități consistente, primele împrumuturi au întârziat din cauza unor probleme rămase nerezolvate din perioada negocierilor de aderare. În vara anului 1974 încă mai erau neînțelegeri cu Marea Britanie și Statele Unite pe tema arieratelor. Problemele proveneau din despăgubirea foștilor acționari de la întreprinderile naționalizate de regimul comunist, la sfârșitul anilor '40. Suma în litigiu nu era foarte mare. Britanicii solicitau 1,2 de milioane dolari, iar americanii circa 300.000 de dolari. Cele două state nu aveau nici ele evidențe clare privind toți deținătorii de titluri[7].

---

[4] Ibidem, dos. nr. 63/1974, f. 79-83.

[5] Din Grupa a V-a mai făcea parte Bulgaria (PNB = 820 de dolari). Restul statelor membre CAER se situau în Grupa a VI-a: Ungaria (PNB = 1.200 de dolari), Polonia (PNB = 1.350 de dolari), URSS (PNB = 1.400 de dolari), Cehoslovacia (PNB = 2.120 de dolari). Reprezentanții BIRD aveau dubii că guvernul de la București oferise date reale despre produsul național brut, evaluat la 740 de dolari. România declarase public că dorea să fie inclusă în rândul statelor în curs de dezvoltare.

[6] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dos. nr. 95/1974, f. 33.

[7] Ibidem, dos. nr. 63/1974, 29; Ibidem, dos. nr. 69/1974, f. 2-3.

Situația a fost discutată în ședința Biroului Permanent al CPEx din 13 iunie 1974. Nicolae Ceaușescu a fost nemulțumit de șicanele întâmpinate din partea americanilor și britanicilor. Într-un moment al discuției a propus chiar abandonarea creditelor BIRD. Atât Statele Unite, cât și Marea Britanie votaseră favorabil pentru aderarea României. Vizibil iritat, Ceaușescu a afirmat cu această ocazie că guvernul de la București nici nu dorise creditul pentru termocentrala Turceni[8]. Într-adevăr, acest obiectiv nu figura pe lista restrânsă adoptată de ședința Prezidiului Permanent al CC al PCR din 25 decembrie 1972.

Controversa privind arieratele a fost rezolvată rapid, iar România a semnat primul contract de credit la 28 iunie 1974, pentru Combinatul de îngrășăminte chimice Tecuci (60 de milioane dolari, cu 7,25% dobândă). Celelalte două contrate de credit au fost semnate la 10 iulie 1974: Întreprinderea Oțelinox Târgoviște (70 de milioane dolari, cu 7,25% dobândă) și Centrala termoelectrică Turceni, etapa I (60 de milioane dolari, cu 7,25% dobândă).

România a reușit să obțină de la BIRD dreptul de a utiliza creditele pentru nevoile balanței de plăți externe. În noiembrie 1975, guvernul de la București a trimis o notificare prin care anunța că, după plata tuturor importurilor pentru termocentrala de la Turceni, va rămâne cu suma de 32,5 de milioane dolari nefolosită. Însă existau alte cheltuieli pentru realizarea investiției, din perioada 1974-1975, acoperite cu împrumuturi de pe piața privată, care deveniseră scadente[9]. Nu este clar în ce măsură România și-a acoperit cu cei 32,5 de milioane dolari cheltuielile pentru construcția termocentralei, sau a dirijat banii pentru plata altor datorii[10].

Următoarele împrumuturi industriale s-au contractat fără mari dificultăți, în linia stabilită cu ocazia negocierilor din 1974. În 1975, România a solicitat un credit în

[8] Ibidem, dos. nr. 69/1974, f. 2-3.
[9] Ibidem, Secția Economică, dos. nr. 66/1975, f. 14.
[10] România a adoptat diverse strategii pentru a păstra banii primiți de la BIRD în economia internă. Spre exemplu, în 1980 s-a semnat cu firma japoneză Mitsubishi un acord pentru livrarea de echipamente necesare Întreprinderii de anvelope de la Drobeta Turnu Severin, în valoare de 28 de milioane dolari. Guvernul român a ajuns la o înțelegere cu Mitsubishi, prin care plata se făcea exclusiv în bunuri și servicii. Valuta de la BIRD a rămas în conturile Băncii de Investiții. Barterul cu firma japoneză s-a realizat astfel: 8 milioane dolari s-au scăzut prin importul a 10.000 de t ulei de cocos din Filipine, reprezentând contrapartida unor exporturi românești în statul asiatic; 13,5 milioane dolari s-au echivalat prin exporturi de produse chimice românești; 3,5 milioane dolari s-au scăzut prin semnarea de către Mitsubishi a unui contract pe patru ani privind achiziții de produse chimice; 3 milioane dolari au reprezentat contravaloarea unor contracte semnate între firma japoneză și Ministerul Industriei Construcției de Mașini. La solicitarea expresă a părții române, înțelegerea a fost confidențială. (SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 176/1980, f. 113-114).

valoare de 20 de milioane dolari, pentru refacerea pagubelor provocate de inundații în industrie. Banca nu a oferit facilități privind dobânda, care a fost fixată în limitele practicate de BIRD la acea dată, respectiv 8,5%. Împrumutul s-a acordat pe termen lung, respectiv 20 de ani. În 1976 s-a semnat și unicul contract de finanțare pentru construcția unei hidrocentrale. A fost selectat proiectul Râul Mare – Retezat, din jud. Hunedoara. Dobânda și termenul au fost similare cu cele practicate la împrumutul pentru refacerea inundațiilor. În februarie 1977 s-au negociat alte trei împrumuturi pentru industrie, respectiv Dezvoltarea Întreprinderii Rulmentul Brașov (38 de milioane dolari, pe 13 ani, cu 8,2% dobândă), Combinatul de fibre sintetice Câmpulung Muscel (50 de milioane dolari, pe 15 ani, cu 8,2% dobândă) și Fabrica de fire și țesturi din fire de sticlă București (18,3 de milioane dolari, pe 15 ani, cu 8,2% dobândă). Partea română a reușit să obțină dispense pentru utilizarea unui procent din împrumuturi pentru achiziționarea de utilaje și materiale din producția internă[11].

Primele neînțelegeri importante s-au produs după cutremurul din martie 1977. Guvernul de la București calculase valoarea totală a pagubelor la 2 miliarde dolari. Majoritatea daunelor, în valoare de 1,4 miliarde dolari, reprezenta refacerea construcțiilor afectate de seism. România a solicitat un împrumut în valoare de 300 de milioane dolari. Negocierile cu experții Băncii s-au ținut în perioada 26-29 aprilie 1977, însă aceștia au oferit un credit de refacere de maxim 40-45 de milioane dolari. Împrumutul a fost fixat în conformitate valoarea cotei de subscripție a României. Negociatorii BIRD au mai invocat și regula de finanțare exclusivă a importurilor. În fișa creditului înaintată de partea română, cei 300 de milioane dolari urmau să fie utilizați mai ales pentru plăți interne[12].

Discuțiile privind creditul de refacere după cutremur au fost reluate cu ocazia vizitei la București a lui Anthony I.J. Looijen[13], director executiv al BIRD. În discuția cu Nicolae Ceaușescu, reprezentantul Băncii a spus că din programul anual de 6 miliarde dolari al BIRD, României îi reveneau 200 milioane anual, reprezentând tranșele pentru toate creditele în derulare. Anthony I.J. Looijen a promis că, pe viitor, Banca avea de gând să sprijine mai mult statele în curs de dezvoltare, sau cu un nivel mediu de dezvoltare (unde era încadrată România). Însă existau probleme în relația cu

[11] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 31/1977, f. 2-4.
[12] Ibidem, f. 34-35.
[13] Anthony I.J. Looijen, cetățean olandez, cunoștea bine economia României. În perioada 1951-1960 făcuse parte din echipa de reglementare a arieratelor Olandei.

guvernul de la București, care se eschiva să ofere anumite informații economice, invocând clauzele de confidențialitate. Experții Băncii erau nevoiți în timpul vizitelor în România să se adreseze de fiecare dată lui Ceaușescu pentru a obține informațiile care aveau cu adevărat nevoie.

În discuția cu Anthony I.J. Looijen, Nicolae Ceaușescu a fost destul de dur. I-a transmis că și România ar dori să aibă acces la anumite informații confidențiale despre țările membre ale Băncii. În opinia liderului român, BIRD putea să-și facă o imagine despre economia României analizând planul cincinal, planurile anuale, sau statisticile anuale. Ceaușescu s-a arătat nemulțumit de solicitările Băncii pentru aprobarea creditului de finanțare a sistemelor de irigații. Dacă se amenajau prin împrumuturi de la BIRD suprafețe de 30.000 de hectare, care era motivul pentru care Banca solicita informații despre întreaga suprafață de 1.000.000 de ha care se iriga într-un an? Ceaușescu a invocat că doar 2% din totalul investițiilor României se realizau prin credite de la BIRD. El a sfătuit Banca să renunțe la „pretenția de a avea control asupra dezvoltării unei țări".

Anthony I.J. Looijen i-a adus aminte lui Ceaușescu că Banca făcuse totuși o mulțime de concesii României, acceptând decontarea din credite a unor cheltuieli interne. Țările membre erau interesate să se implice mai mult prin exporturi în proiectele derulate de BIRD în România, însă guvernul de la București refuza constant ofertele[14].

Presiunile asupra BIRD au eșuat. Proiectul de asistență în construcții după cutremur, aprobat în 1978, a primit doar 60 de milioane dolari finanțare, față de 200 de milioane dolari, cât ceruse guvernul de la București. Dobânda a fost fixată la nivelul timpului, respectiv 7,5%. În anul 1978 a mai fost aprobat proiectul de finanțare a întreprinderilor de anvelope de la Drobeta Turnu Severin și Zalău. Creditul era în valoare de 85 de milioane de dolari, cu 7,5% dobândă.

În anul următor, România a crescut cuantumul împrumuturilor, profitând de relaxarea restricțiilor de finanțare ale BIRD, pe fondul șocurilor petrolului. La începutul anului 1979, România a fost creditată în industrie cu 140 de milioane dolari, pentru proiectele Dezvoltarea Combinatului chimic Craiova (40 de milioane dolari, cu 7,35% dobândă), Laminorul de țevi fără sudură Roman (40 de milioane dolari, cu 7,35% dobândă) și Centrala termoelectrică Turceni, etapa II (70 de milioane dolari, cu

[14] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos. nr. 183/1977, f. 2-10.

7,35% dobândă). Se observă predilecția pentru proiectele din industriile energointensive, în condițiile în care la nivel mondial exista o mare îngrijorare față de consumul de energie, din cauza crizei petrolului. Cu toate că în 1974 Nicolae Ceaușescu declarase într-o ședință a CPEx că România nu-și dorise foarte mult credite pentru centrala termoelectrică de la Turceni, în1979 s-a accesat un nou împrumut. Dezvoltarea capacităților energetice din bazinul carbonifer Oltenia se făcea cu mari prejudicii asupra mediului și a sănătății populației.

România continua să se îndatoreze, deși existau semnale clare că primele credite nu erau performante. Investițiile finanțate cu împrumuturi de la BIRD și de la băncile comerciale nu au intrat în producție în perioada de grație, așa cum își propuseseră planificatorii. partea română, guvernul de la București a decis să continue să se îndatoreze.

În iulie 1979, BIRD a trimis o nouă misiune în România, condusă de însăși președintele organizației, Robert McNamara. Guvernul de la București a solicitat credite pentru industriile metalurgică și chimică, cu mari probleme la nivel mondial, datorită consumului de energie. Experții Băncii au fost de acord, în principiu, cu dezvoltarea industriei metalurgice, deoarece ritmul de dezvoltare al României impunea un consum enorm de metale. Însă negociatorii BIRD au obiectat față de cotele uriașe de metal pe care ar fi trebuit să-l prelucreze noile capacități de producție. Dacă obiectivele ambițioase se îndeplineau, România ar fi ocupat locul cinci în lume la producția de metal în perioada 1985-1990. Reprezentanții BIRD se întrebau dacă industria construcțiilor de mașini putea ține pasul cu producția de metal. Ei recomandau mai degrabă îmbunătățirea produselor exportate, precum și a activității de „service“. Partenerii străini se plângeau de calitatea proastă a produselor românești.

Strategia de dezvoltare a industriei chimice nu a fost însă apreciată de experții Băncii. Cu toate că România era printre principalele producătoare din regiune, exista un mare pericol datorat importurilor consistente de hidrocarburi. Ei avertizau că cererea de produse chimice se va restrânge la nivel mondial, din cauza stocurilor mari din țările Pieței Comune, Japonia și SUA. Pe de altă parte, țările OPEC aveau în plan să construiască mari uzine chimice[15].

La 20 iulie 1979, Nicolae Ceaușescu l-a primit în audiență pe Robert McNamara. Președintele Băncii susținea că România nu avea motive de nemulțumire.

[15] Ibidem, dos. nr. 120/1979, f. 23-35.

La sfârșitul anului financiar 1979 (31 iulie), alocațiile financiare se ridicau la suma de 295 de milioane dolari. Raportat la nivelul veniturilor din România, suma era foarte mare, aprecia McNamara. Însă Ceaușescu se gândea la și mai multe împrumuturi. Guvernul de la București notificase oficial BIRD că dorea asistență financiară pentru investițiile prevăzute în planul cincinal 1981-1985. McNamara l-a informat pe liderul român că personal era de acord să ajute România, însă anumite state membre ale Băncii considerau că trebuiau ajutate în primul rând țările în curs de dezvoltare, neeuropene[16].

Cu ocazia întrunirii anuale FMI–BIRD din septembrie 1979, organizată la Belgrad, McNamara a anunțat că era gata să sprijine România pentru a obține credite în perioada următoare, însă numai în domeniul energiei. Avea însă două cerințe pentru guvernul de la București. Pe de o parte să-i susțină la vot propunerea de majorare a capitalului Băncii cu 40 de miliarde dolari, prin creșterea cotei de subscriere a statelor membre. Pe de altă parte, a solicitat României să contribuie cu 20 de milioane dolari la Fondul Asistenței Internaționale pentru Dezvoltare[17].

Tratativele cu BIRD din anii ’80 pe tema creditelor în industrie au vizat exclusiv sectorul energiei. În ianuarie 1981, România a primit un împrumut în valoare de 125 de milioane dolari, cu 9,25% dobândă, pentru investiții în domeniu. A fost cel mai mare credit acordat pentru sectorul industrial. Banca a acceptat ca banii să fie utilizați în cea mai mare parte pentru achiziții interne. 120,9 de milioane dolari urmau să fie folosiți pentru construcția de hidro-generatoare, transformatoare de putere, echipamente hidro-mecanice, tractoare pe șenile etc. Restul de 4,1 milioane dolari s-au utilizat pentru aparatură de import[18].

Experții BIRD au recomandat părții române să găsească și soluții pentru descoperirea și punerea în folosință a resurselor interne de petrol. Aveau în vedere inclusiv exploatarea nisipurilor petrolifere din zăcămintele epuizate, dar și prospecții pe platforma Mării Negre[19]. În iulie 1982 s-a semnat un nou acord de împrumut, pentru proiectul Creșterea factorului de recuperare a țițeiului la zăcămintele Videle – Bălăria, în valoare de 100 de milioane dolari, cu 11,60% dobândă. Banca a acceptat ca banii să fie folosiți integral pentru achiziții de produse autohtone. Având în vedere că

[16] Ibidem, f. 3.
[17] Ibidem, Secția Economică, dos. nr. 176/1980, f. 6.
[18] Ibidem, f. 173.
[19] Ibidem, f. 120-121.

la acea dată datoria României se apropia de 10 miliarde dolari, guvernul a dispus ca valuta primită pentru proiectul Videle – Bălăria să fie utilizată pentru achitarea unor credite private scadente, care aveau dobânzi mult mai mari decât cele practicate de Bancă[20].

3.2. Proiectele finanțate de BIRD în agricultură

România a primit finanțare pentru 13 proiecte de investiții în agricultură, în valoare totală de 1.071,5 de milioane dolari.

Primele obiective incluse în negocieri au fost Irigații Giurgiu-Răzmirești și Dezvoltare agricolă în zona Sadova-Corabia. Problema creditelor pentru agricultură a fost discutată pe larg în ședința Biroului Permanent al CC al PCR din 16 ianuarie 1975. Ministerul Agriculturii a primit sarcină de la Nicolae Ceaușescu să finalizeze amenajarea sistemelor de irigații Giurgiu – Răzmirești până cel târziu în anul 1976. Din cei 70 de milioane dolari, 54 de milioane dolari trebuiau utilizați exclusiv pentru achiziționarea de utilaje din țară.

Ceaușescu s-a arătat însă nemulțumit de nivelul dobânzii propus de BIRD (8%), precum și de termenul foarte extins al împrumuturilor (între 20 și 25 de ani). Secretarul general al PCR considera neavantajoase condițiile pentru credite în agricultură, deoarece aduceau puțin profit din comerțul exterior. A calificat politica Băncii a fi „jaf organizat", considerând că împrumuturile pe termen foarte lung erau avantajoase numai în limita unor dobânzi de 3-4%. „Cu 8% plătim de aproape trei ori, înseamnă să muncim ca să plătim creditele", spunea Ceaușescu. I-a acuzat pe experții Ministerului Finanțelor că tratau superficial problema împrumuturilor pentru agricultură, și angajau țara într-o afacere neprofitabilă. Gheorghe Gaston Marin, unul dintre economiștii care au inițiat deschiderea spre țările occidentale la sfârșitul anilor '50, l-a criticat pe Florea Dumitrescu (ministrul Finanțelor) pentru susținerea pe care o acorda creditelor de la BIRD. Gaston Marin considera că agricultura trebuia finanțată din resurse interne, deoarece, la nivel internațional, prețurile la produsele agricole nu creșteau. Dimpotrivă, trendul ultimilor ani era de scădere, ca urmare a progreselor tehnologice. Ceaușescu era de aceiași părere, considerând că „nimeni nu fuge după credite dacă nu au rentabilitate de 24-25%". El își punea problema că investițiile trebuiau recuperate și prin creșterea prețurilor pe piața internă, ceea ce provoca

[20] Ibidem, dos. nr. 252/1982, f. 28.

nemulțumiri sociale, pe care regimul nu le dorea. Soluția alternativă ar fi fost subvenționarea produselor agricole, dar costurile reale trebuiau compensate din alte resurse.

La ședința din ianuarie 1975, Ceaușescu și-a pus problema dacă nu era cazul ca România să renunțe la împrumuturile pentru agricultură. El a fixat atunci și un obiectiv ambițios privind împrumuturile externe: nu avea de gând să lase țara cu datorii, iar până în 1980 România nu mai trebuia să aibă credite. Tocmai de aceea, era nevoie ca toate obiectivele finanțate din banii BIRD să fie date în folosință înainte de expirarea perioadei de grație, pentru a se autofinanța[21].

Totuși, România a semnat acordurile de împrumut pentru cele două obiective, în februarie 1975. Proiectul Irigații Giurgiu – Răzmirești a fost creditat cu 70 de milioane dolari, cu dobândă de 8% și termen de 25 de ani. Proiectul Dezvoltare agricolă în zona Sadova – Corabia a primit 30 de milioane dolari, cu aceiași dobândă, rambursarea fiind eșalonată în de 20 de ani. România a primit dreptul să utilizeze în mare măsură banii pentru achiziții de pe piața internă. A fost și unul dintre motivele pentru care s-au angajat cele două împrumuturi. Banii primiți de la BIRD au fost redirecționați imediat pentru necesitățile balanței de plăți externe[22]. Experții Băncii au intuit că acesta era scopul părții române, și au încercat să monitorizeze achizițiile. În perioada negocierilor, BIRD a propus să asiste România, prin intermediul consultanților, la licitațiile internaționale, precum și la instalarea echipamentelor importate. Partea română a protestat, invocând să avea proprii specialiști în negocieri, precum și ingineri care să supravegheze montarea tehnologiilor din import[23].

O nouă controversă cu BIRD pe tema importurilor pentru agricultură s-a consumat în perioada negocierilor pentru proiectul Refacere în urma inundațiilor II (în agricultură). Nemulțumirile au debutat datorită dobânzii propuse de Bancă, respectiv 8,5%, în conformitate cu standardele timpului. Însă partea română a contestat mai ales solicitarea BIRD privind obligativitatea unor importuri de echipamente pentru avertizare și control al nivelului apelor, piese de schimb, aparate de măsură etc. Negociatorii români nu au putut evita această obligație, acceptând să achiziționeze prin licitații internaționale echipamente de avertizare în valoare de 10 milioane dolari. Cheltuielile interne directe acceptate de Bancă se ridicau la suma de 20 de milioane

[21] Ibidem, Secția Cancelarie, dos. nr. 6/1975, f. 13-20.
[22] Ibidem, f. 13-20.
[23] Ibidem, Secția Economică, dos. nr. 8/1974, f. 91-92.

dolari. Restul de 10 milioane dolari erau la dispoziția guvernului român pentru achiziții externe, fără licitații internaționale monitorizate de BIRD[24]. Acești bani au rămas în cele din urmă în posesia României. Materialele necesare refacerii în urma inundațiilor au fost cumpărate în sistem barter, la schimb cu produse ale industriei autohtone.

România nu a reușit să finanțeze din resurse proprii investițiile agricole programate în planul cincinal 1976-1980, așa cum își propusese Ceaușescu în ianuarie 1975. În cincinalul respectiv s-au semnat nouă contracte de credit. Cinci dintre acestea au vizat dezvoltarea sistemului de irigații, respectiv proiectele Irigații și dezvoltare agricolă în zona Rasova – Vederoasa (60 de milioane dolari, cu 8,5% dobândă), Irigații Ialomița – Călmățui (60 de milioane dolari, cu 8,5% dobândă), Irigații Viișoara – Teleorman (40,5 de milioane dolari, cu 7,9% dobândă), Irigații Mostiștea II. Desecare Călmățui (70 de milioane de dolari, cu 7% dobândă) și Irigații Covurlui (90 de milioane dolari, cu 7,95% dobândă). Trei proiecte au finanțat obiectivele de investiții în domeniul creșterii animalelor: Dezvoltarea producției și prelucrarea cărnii de porc, etapa I (71 de milioane dolari, cu 8,2% dobândă), Dezvoltarea producției și prelucrarea cărnii de porc, etapa II (75 de milioane dolari, cu 7% dobândă), Creșterea animalelor III (Păsări) (85 de milioane dolari, cu 7,95% dobândă). Cel de-al nouălea proiect de investiții a vizat dezvoltarea pomiculturii (50 de milioane dolari, cu 8,25% dobândă).

Banii primiți de la BIRD acopereau doar o parte din necesarul pentru investițiile în cauză. Guvernul de la București a cerut de fiecare dată mai mult de la Bancă, datorită dobânzii mai avantajoase față de piața privată de capital. Reprezentanții BIRD au invocat însă plafonul anual al României, în jurul valorii de 325 de milioane dolari. Pe lângă împrumuturile pentru agricultură, se primeau eșalonări și pentru creditele industriale. Tocmai de aceea, BIRD a recomandat României să contacteze băncile comerciale pentru cofinanțări[25]. Datorită crizei mondiale cauzată de șocurile petrolului, Banca făcea față cu greu cererilor de asistență ale statelor membre. În acest context a crescut rolul creditorilor privați, care practicau dobânzi duble față de BIRD. Spre exemplu, pentru proiectul Creșterea animalelor III (Păsări), pe lângă creditul

[24] Ibidem , dos. nr. 66/1975, f. 2-3.
[25] Ibidem, dos. nr. 176/1980, f. 91.

BIRD, în valoare de 85 de milioane dolari (exclusiv dobânda), s-au mai împrumutat circa 200 de milioane dolari de la *Centrale Rabobank* (Olanda) şi *Caisse Nationale de Crédit Agricole* (Franţa)[26].

Cu toate că la sfârşitul anului 1980 datoria externă se ridica la 9.558,1 de milioane dolari (nivelul maxim atins în perioada comunistă), România a continuat împrumuturile de la BIRD şi în cincinalul 1981-1985. Pe de o parte nu avea bani să finanţeze obiectivele de investiţii asumate în cincinal. Însă exista şi miza intrării valutei în economie. Majoritatea creditelor pentru agricultură au fost acordate fără condiţionări privind importurile. Guvernul de la Bucureşti redistribuia imediat valuta primită de la BIRD pentru plata ratelor scadente din datoria externă.

În ianuarie 1981 a fost semnat un contract de împrumut în valoare de 80 de milioane dolari, cu 9,25% dobândă, pentru proiectul Creşterea animalelor IV (creştere bovine cincinal 1981-1985). Banii au fost utilizaţi integral pentru cheltuieli interne, care constau în construcţia sau modernizarea complexelor zootehnice de vaci, complexe zootehnice de îngrăşare a taurinelor, unităţi pentru industrializarea cărnii şi laptelui, lucrări pentru amenajarea şi îmbunătăţirea pajiştilor etc.

Tot în ianuarie 1981 s-a încheiat acordul pentru cofinanţarea proiectului Irigaţii Bucşani – Buzău – Siret – Prut, în valoare de 75 de milioane dolari, cu 9,25% dobândă. Investiţia prevedea amenajări complexe în judeţele Vâlcea, Olt, Prahova, Buzău şi Galaţi, printre care construcţia unor sisteme de irigaţii, desecări, drenaje, achiziţii de utilaje agricole etc. BIRD a cerut României să cumpere din export aparatură de laborator, însă valoarea cheltuielilor era mică, respectiv 2 milioane de dolari. Totuşi, Banca asigura doar jumătate din necesarul de capital. România a trebuit să se împrumute de pe piaţa privată alţi 75 de milioane de dolari[27].

Peste câteva luni, în iunie 1981, s-a semnat acordul de împrumut pentru proiectul Amenajarea hidroameliorativă în zona Caracal şi Irigaţii în zona Titu – Ogrezeni – Jugureni – Corbii Mari, în valoare de 80 de milioane dolari, cu 9,6% dobândă. Investiţia prevedea lucrări agricole în patru judeţe: Olt, Dâmboviţa, Prahova şi Giurgiu. Contractarea împrumutului de la BIRD a permis României să obţină pentru acest proiect alte credite de la băncile private, în valoare de circa 100 de milioane dolari[28].

---

[26] Ibidem, f. 91-92.
[27] Ibidem, f. 167-168.
[28] Ibidem, dos. nr. 252/1982, f. 41.

Ultimul împrumut de la BIRD pentru agricultură a fost obținut în aprilie 1982, pentru proiectul Credit agricol Moldova. Investiția era incusă în planul cincinal, iar Banca a acordat României 95 de milioane dolari, cu 11,6% dobândă, fără obligația de a importa produse sau utilaje.

3.3. Proiectele finanțate de BIRD în transporturi

Cele mai îndelungate tratative ale României cu BIRD privind acordarea unui împrumut au fost înregistrate pentru cofinanțarea Canalului Dunăre – Marea Neagră. Guvernul de la București a înaintat Băncii încă din 1976 o cerere de împrumut, în valoare de 250 de milioane dolari, însă negocierile tehnice au fost anevoioase. Experții BIRD au dorit să aprecieze în primul rând eficiența investiției, solicitând estimări despre volumul de mărfuri transportate de țările riverane Dunării. Ceaușescu s-a arătat de-a dreptul revoltat de asemenea cereri „birocratice". Cu ocazia întrevederii din 1977 cu Anthony I.J. Looijen, director în cadrul BIRD, liderul român i-a replicat că asemenea informații trebuiau inventate.

Anthony I.J. Looijen a invocat inclusiv probleme legate de paritatea leu-dolar. Toate documentele furnizate de partea română făceau estimări în lei, iar chestiunea conversiei rămăsese nerezolvată de la negocierile de aderare. Pe de altă parte, BIRD nu putea contribui decât la finanțarea importurilor, adică maxim 2% din valoare proiectului, estimată de România la 3 miliarde de dolari. Guvernul de la București ceruse 250 de milioane dolari, adică peste 8%. De aici şi sursa neînțelegerilor cu BIRD. Anthony I.J. Looijen a propus cofinanțarea unor porturi pe parcursul Canalului, care ar fi necesitat costuri mai mari în valută. Discuția s-a încheiat într-o notă încordată. Ceaușescu a replicat că România avea cheltuieli indirecte în valută foarte mari. Cimentul sau oțelul pentru Canal erau mărfuri de export[29].

Acordul de împrumut a fost semnat abia în aprilie 1980. Banca a oferit României doar 100 de milioane dolari, cu 7,95% dobândă. Banii au fost utilizați exclusiv pentru cheltuieli interne[30]. Necesarul de capital s-a completat prin angajarea unor credite de pe piața privată, în valoare de 200 de milioane (Bank of Tokyo, National Westminster Bank, Nippon Credit Bank, Commerzbank)[31].

[29] Ibidem, Secția Relații Externe, dos. nr. 183/1977, f. 2-10.
[30] Ibidem, Secția Economică, dos. nr. 176/1980, f. 69.
[31] Ibidem, f. 123.

Un alt credit de la BIRD în domeniul transporturilor s-a acordat pentru proiectul Transport terestru (căi ferate și șosele), în valoare de 125 de milioane dolari, cu 9,6% dobândă. Investițiile în rețeaua de căi ferate au inclus următoarele lucrări: linia nouă Videle – Râmnicu Vâlcea, dublarea liniei Râmnicu Vâlcea – Podul Olt, linia nouă Băbeni – Berbești, dublarea liniei Ilia – Arad, electrificarea liniei Mintia – Arad, electrificarea liniei Dej – Apahida – Cluj – Hunedoara, dublarea liniei Făurei – Țăndărei, electrificarea liniei Făurei – Feteşti, poduri de cale ferată și șosea peste Dunăre la Feteşti și Cernavodă. Creditul pentru șosele a fost folosit în vederea modernizării drumului Schitu Goleşti – Curtea de Argeș, modernizării drumului Podul Turcului – Bârlad, lărgirii drumului Brașov – Haram și pentru construcția autostrăzii Feteşti – Cernavodă[32].

3.4. Contribuția creditelor BIRD la criza datoriei externe

Confruntată cu o datorie externă imensă, România a decis în 1982 să interzică orice fel de credit, fie că era de la FMI-BIRD, fie de pe piața privată (inclusiv cele garantate de guvernele partenere). Analizând global creditele BIRD, putem afirma că România a realizat o afacere profitabilă. Prin negocieri transparente sau prin înțelegeri confidențiale, guvernul de la București a reușit să păstreze banii livrați de Bancă în țară, fiind utilizați pentru nevoile balanței de plăți externe. Din 2.182,8 de milioane dolari, cât au reprezentat creditele BIRD, doar 567,5 de milioane dolari (26%) s-au alocat pentru importuri.

Însă folosirea creditelor BIRD pentru nevoile balanței de plăți externe a fost profitabilă doar în perioada de grație. Cu toate că guvernul de la București și-a propus să finalizeze obiectivele finanțate de Bancă înaintea expirării perioadei de grație, acest obiectiv nu s-a îndeplinit în majoritatea cazurilor. Întârzierile au determinat decalarea, uneori repetată, a intrării în producție a investițiilor. În consecință, autofinanțarea vizată de Nicolae Ceaușescu a fost un obiectiv prea ambițios, fezabil doar pe hârtie, în planificarea oficială. România a mai avut probleme și datorită tentativei de a ocoli total importurile. Deși contractele de credit prevedeau achiziții de utilaje din afara țării, planurile de construcție ale obiectivelor nu menționau importuri. BIRD a refuzat inițial să deconteze cheltuielile interne pentru produsele prevăzute a fi importante, și

[32] Ibidem, dos. nr. 252/1982, f. 36.

astfel s-au blocat unele tranșe de credit. Negocierile dintre guvern și Bancă pe această temă au contribuit de asemenea la întârzieri[33].

În noiembrie 1981, s-a realizat o centralizare a principalelor probleme apărute la investițiile finanțate de BIRD. Raportul poate constitui o sinteză a dificultăților înregistrate de economia românească în comunism. La investiția Combinatul de îngrășăminte chimice Bacău (credit BIRD: 60 de milioane de dolari, contractare: 28 iunie 1974, perioada de grație: 5 ani), din cele nouă capacități de producție fuseseră terminate opt, dar și acelea cu 10-40 de luni întârziere. Întreprinderile partenere din București și Baia Mare nu onoraseră la timp comenzile, determinând expirarea unor substanțe livrate la termen de alte unități implicate în investiție. Capacitățile intrate în producție înregistrau întreruperi frecvente. Așadar, combinatul acumulase pierderi de 133,8 de milioane lei în 1979, și de 136,4 de milioane lei în 1980[34].

Investiția Oțelinox Târgoviște (credit BIRD: 70 de milioane de dolari, contractare: 10 iulie 1974, perioada de grație: 5 ani) avea de asemenea unități nefinalizate. Secția de profile mici din sârmă, cu capacitatea de 50.000 de tone anual, nu era gata, iar pentru Secția benzi și table din oțeluri inoxidabile, Combinatul Siderurgic Galați nu asigurase cantitatea necesară de materii prime[35].

La investiția Centrala termoelectrică Turceni, etapa I (credit BIRD: 60 de milioane de dolari, contractare: 10 iulie 1974, perioada de grație: 5 ani), din cele patru grupuri de 330 MW planificate, fuseseră puse în funcțiune doar trei grupuri, dar cu întârzieri de 15-29 de luni. Împrumutul BIRD se consumase integral, ultima eșalonare fiind livrată în iunie 1979. Lucrările la Grupul IV nici nu puteau începe, deoarece utilajele erau deplasate pentru reparații la Grupurile I-III, recent date în folosință[36].

Investiția Centrala termoelectrică Turceni, etapa a II-a (credit BIRD: 70 de milioane de dolari, contractare: 26 februarie 1979, perioada de grație: 3 ani), înregistra întârzieri și mai mari. Lucrările de montaj al Grupului V nici nu începuseră, utilajele fiind blocate pentru reparații la Grupurile I-III. Deja se depășise perioada de grație în septembrie 1981, fiind programată plata primei rate de credit. Întârzierile de la Grupului V au generat decalaje și la sistemele de extracție a cărbunelui[37].

[33] Ibidem, dos. nr. 173/1981, f. 6.
[34] Ibidem, f. 25-27.
[35] Ibidem, f. 19-20.
[36] Ibidem, f. 10-11.
[37] Ibidem, f. 12-13.

Investiția Uzina hidroelectrică Râul Mare – Retezat (credit BIRD: 50 de milioane de dolari, contractare: 28 aprilie 1976, perioada de grație: 5 ani) avea probleme cauzate de lipsa forței de muncă, neasigurarea unor materiale de către industria autohtonă, precum și datorită penuriei de produse din petrol[38].

Investiția Dezvoltarea Întreprinderii Rulmentul Brașov (credit BIRD: 40 de milioane de dolari, contractare: 15 iunie 1977, perioada de grație: 3 ani) avea probleme tot din cauza lipsei forței de muncă. ICIM Brașov nu asigurase decât 120 de muncitori, dintr-un necesar de 300. De asemenea, șantierul nu primea suficiente materiale și betoane[39].

Combinatul de fibre sintetice Câmpulung Muscel (credit BIRD: 50 de milioane dolari, contractare: 15 iunie 1977, perioada de grație: 3 ani) era afectat de ineficiența furnizorilor locali de utilaje. Din cauza faptului că obiectivul nu fusese dat în folosință la termen, se creaseră stocuri de materiale și utilaje, printre care și furnituri din import[40].

Pentru investiția Laminorul de țevi fără sudură Roman (credit BIRD: 40 de milioane de dolari, contractare: 26 februarie 1979, perioada de grație: 3 ani) nu se organizaseră licitațiile internaționale prevăzute în contract. În consecință, lucrările nu puteau începe nici la furniturile oferite de industria autohtonă[41].

Întârzierile la Întreprinderea de anvelope Zalău (credit BIRD: 33,7 de milioane dolari, contractare: 30 martie 1978, perioada de grație: 3 ani) au generat restanțe importante la producția de export. Partenerii străini amenințau că vor rezilia contractele[42]. Investiția de la Întreprinderea de anvelope Drobeta Turnu Severin (credit BIRD: 51,3 de milioane dolari, contractare: 30 martie 1978, perioada de grație: 3 ani) era încetinită de lipsa personalului, dar și de neonorarea unor contracte de către IITPIC București. Din cauza problemelor de execuție, la sfârșitul lunii septembrie 1981 se acumulase un stoc de utilaje nemontate în valoare de 181,5 de milioane lei[43].

Investiția Dezvoltarea combinatului chimic Craiova (credit BIRD: 40 de milioane dolari, contractare: 15 ianuarie 1979, perioada de grație: 3 ani) avea mari probleme în execuție. La instalația de acetat de etil nici nu începuseră lucrările,

[38] Ibidem, f. 14-15.
[39] Ibidem, f. 23-24.
[40] Ibidem, f. 28-29.
[41] Ibidem, f. 21-22.
[42] Ibidem, f. 30-31.
[43] Ibidem, f. 33-35.

deoarece lipsea documentația de execuție, care trebuia furnizată de IITPIC București. Instalația de polivinil era în aceiași situație, cauza fiind lipsa forței de muncă. Toate întreprinderile partenere din țară aveau restanțe la trimiterea de utilaje. În plus, existau probleme și cu unele produse de import, care s-au degradat în timpul montajului[44].

Construcția Canalului Dunăre – Marea Neagră (credit BIRD: 100 de milioane dolari, contractare: 30 aprilie 1980, perioada de grație: 3 ani) se realiza de asemenea cu dificultăți. Întârzierile de la fabricile de anvelope au afectat indirect și „magistrala albastră". Utilajele de pe șantier necesitau anvelope de mari dimensiuni, planificate a fi produse la Drobeta Turnu Severin și Zalău. Lipseau de asemenea piesele de schimb, iar raționalizarea combustibilului încetinea semnificativ înaintarea săpăturilor. În octombrie 1981, din 3.353 de autobasculante prezente în parcul auto al Canalului, au fost imobilizate 1.460. 30% din parcul de escavatoare era de asemenea inactiv. Autobasculantele de capacitate mare, produse de Întreprinderea mecanică Mârșa, prezentau defecte de fabricație la motoare și la sistemele de transmisie. Șantierul nu avea puncte de asistență tehnică de tip „service"[45].

Investiția Energie IV (hidro și termo) (credit BIRD: 125 de milioane de dolari, contractare: 9 ianuarie 1981, perioada de grație: 2,9 ani) trebuia să se realizeze integral cu produse și materiale din țară. Unele obiective erau deja în lucru, dar se înregistrau mari întârzieri. Antreprenorul general nu încheiase angajamente pentru livrarea materialelor produse în țară, cu toate că BIRD furnizase primele eșalonări din credit. Centrala termoelectrică Anina aștepta produse ale Ministerului Industriei Construcției de Mașini care aveau termen de montaj în trimestrul I al anului 1981. La Hidrocentrala Bistra – Poiana Mărului necesarul de muncitori era asigurat la jumătate. În consecință, utilajele din șantier erau utilizate la 55,7% din capacitate[46].

Problemele de la obiectivele de investiții din agricultură erau similare. Reprezentanții Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare au efectuat în octombrie 1982 un control amplu la unitățile care beneficiau de credite BIRD. Raportul a constatat că 24 de capacități de producție, planificate să fie date în folosință în 1982, fuseseră amânate pentru anul următor. Principalele cauze erau întârzierile de execuție ale lucrărilor de pe șantiere, precum și neasigurarea forței de muncă și a mijloacelor materiale. La ferma agricolă de producție Mamaia, care avea

[44] Ibidem, f. 36-38.
[45] Ibidem, f. 39-41.
[46] Ibidem, f. 16-17.

termen de punere în funcțiune în decembrie 1982, nu era finalizată nici una dintre cele șase hale proiectate. Cauza principală era lipsa forței de muncă pentru ridicarea obiectivului. În toată țara existau întârzieri la construcția fermelor avicole și de bovine. Din totalul de alocații BIRD în agricultură pentru anul 1982, în valoare de 241 de milioane dolari, se utilizaseră numai 117,2 de milioane dolari. În consecință, ratele scadente trebuiau rambursate din alte surse[47].

În concluzie, insistența guvernului de la București de a construi cu resurse autohtone obiectivele economice cofinanțate de BIRD n-a avut temei. Industria românească nu a fost capabilă să facă față unui efort atât de complex, iar fabricile și uzinele s-au încurcat unele pe altele. Este foarte probabil ca investițiile să fi fost mai eficiente dacă se utilizau materiale și tehnologii din import. De obicei, partenerii occidentali au respectat termenele de livrare, iar produsele lor prezentau mult mai puține defecte de fabricație.

3.5. Studiu de caz: construcția Canalului Dunăre – Marea Neagră

Pentru a exemplifica traseul anevoios parcurs de investițiile finanțate de BIRD de la planificare până la inaugurare, voi prezenta în continuare istoricul obiectivului Canalul Dunăre – Marea. Acesta avea importanță strategică atât pentru economie, cât și pentru propaganda regimului.

Proiectat pentru a facilita transporturile fluviale spre portul Constanța, Canalul Dunăre – Marea Neagră a devenit o prioritate în condițiile penuriei de petrol de la începutul anilor ’80. Având în vedere că guvernul reducea anual cotele de benzină și motorină pentru transporturi, au fost reevaluate avantajele navigației interne pentru comerț.

Construcția Canalului Dunăre – Marea Neagră începuse în 1949, din ordinul lui Stalin. A fost un imens lagăr de muncă pentru deținuții politici, regimul neavând în anii ’50 posibilități reale să finalizeze proiectul. Tocmai de aceea, lucrările au fost sistate în 1953, după dispariția dictatorului sovietic.

Deoarece proiecta dezvoltarea industriei, și implicit a exporturilor, Nicolae Ceaușescu a hotărât să construiască o cale fluvială mai rapidă spre Constanța. La 13 iunie 1973, secretarul general al PCR a anunțat în CPEx proiectul de reîncepere a

[47] Ibidem, dos. nr. 252/1982, f. 8-10.

lucrărilor la Canal. Studiile preliminare arătau că transportul naval spre Constanța se scurta cu aproximativ 350 km. Pe lângă potențialul comercial, canalul putea fi utilizat și pentru irigarea zonei aride a Dobrogei. În consecință, membrii CPEx au autorizat investiția.

Pregătirea tehnică a construcției a durat patru ani. Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor a finalizat proiectul de execuție al Canalului la 28 decembrie 1977. Între timp, s-au căutat soluții pentru finanțare. BIRD a promis maxim 100 de milioane de dolari, în condițiile în care costul investiției era estimat la circa 3 miliarde de dolari. Cele mai semnificative credite au fost accesate pe piața privată de capital, la dobânzi mult mai mari și cu termene de restituire mai mici decât cele practicate de Bancă. Comitetul Politic Executiv și-a dat avizul în ședința din 9 mai 1978. Ulterior s-a emis un decret prezidențial pentru aprobarea investiției, publicat la 5 august 1978[48].

Construcția Canalului Dunăre – Marea Neagră necesita în primul rând un efort uman fără precedent. În condițiile în care industria se dezvolta alert, în toate regiunile țării, a existat o mare problemă de personal. Nici un minister nu putea reloca mase de muncitori spre pustiurile Dobrogei. La indicațiile lui Ceaușescu, șantierul a fost împărțit în mai multe sectoare, unde au fost adusă forță de muncă voluntară, sau neplătită.

Ministerul Apărării Naționale a mărit numărul unităților cu „arma de luptă" munca fizică. Soldaților le-au fost repartizați 40 de km din Canal, începând de la Cernavodă. În continuare, urma o porțiune de 10 km care revenea UTC-ului. Activiștii de la tineret trebuiau să găsească membri cu diverse meserii, dispuși să plece în jud. Constanța, pentru a lucra voluntar la Canal. Pe lângă muncitorii calificați, în lunile de vară erau aduși pe șantier uteciștii studenți și elevi. Restul obiectivului revenea organizației județene de partid Constanța. Însă regiunea avea deficit de muncitori. La Cernavodă funcționa în epocă un alt șantier important, care clădea centrala nuclear-electrică[49].

Deoarece se grăbea, Ceaușescu nu accepta nici un fel de scuză pentru întârzierea lucrărilor. Fixase inaugurarea în iulie 1982[50]. Dar situația de pe teren contravenea flagrant obiectivelor președintelui. UTC-ului abia reușise să adune 1.250 de tineri, dintr-un necesar de 3.500. Voluntarii sosiți la Canal nu erau instruiți pentru muncile

[48] Ibidem, dos. nr. 49/1978, f. 2.
[49] Ibidem, dos. nr. 36/1979, f. 2-7.
[50] Ibidem, f. 15-22.

care trebuiau prestate, pierzându-se timp cu calificarea lor. Cu atât mai problematic era lucrul cu elevii și studenții. Abia instruiți, trebuiau să se întoarcă la studii. Responsabilii UTC-ului de pe șantier i-ar fi dorit tot anul acolo, însă Ministerul Învățământului nu a aprobat mobilizarea tinerilor școlarizați. Organizația de partid Constanța venea la Ceaușescu cu propriile probleme. Dintre membrii PCR din județ, doar 2.000 muncitori calificați au putut fi distribuiți la Canal. Comuniștii constănțeni au propus CPEx-ului să emită o decizie prin care fiecare organizație județeană să trimită în Dobrogea între 200 și 250 de muncitori calificați[51].

Ca și în cazul altor obiective economice, termenul nerealist impus de Ceaușescu pentru finalizarea Canalului nu s-a putut îndeplini. Prima amânare a acceptat-o în vara anului 1981, în urma unei inspecții din elicopter a șantierului. Secretarul general al PCR se preocupa se soarta Canalului vara, în timpul concediului la Neptun.

O asemenea ședință a avut loc pe 9 iulie 1982, fiind convocați Vasile Bulucea, ministrul Transporturilor și Telecomunicațiilor, gen. Vasile Ionel, responsabil cu unitățile militare de pe șantier, și Nicușor Ceaușescu, noul șef al UTC-ului. Liderul partidului a fost foarte dur cu subalternii, acuzându-i de incapacitate. Furia i-a fost stârnită de Vasile Bulucea, care s-a scuzat în fața lui Ceaușescu că nu a putut să îndeplinească obiectivele fixate, deși majorase programul de lucru la zece ore pe zi. I s-a replicat că minte, deoarece nu se muncea atât de mult nici în zilele de lucru, cu atât mai puțin duminica (la Canal nu exista repaus!). Conform noilor indicații, pe șantier trebuiau instalate reflectoare puternice, pentru a se face săpături noaptea. A promis că dacă armata și tineretul nu se descurcau, va mai aduce forță de muncă din alte domenii. Noul termen de finalizare era 1 mai 1983. Nu admitea nici o întârziere, deoarece fostul președinte american Richard Nixon îi promisese că va participa la inaugurare[52].

Ceaușescu nu s-a ținut de cuvânt. Dimpotrivă, în loc să sporească investițiile la Canal, le-a redus cu aproape două miliarde lei (111 de milioane dolari)[53]. Muncitorii promiși nu au fost relocați spre șantierul din Dobrogea, iar cei care lucrau acolo au avut parte de tăieri din leafă. Ceaușescu s-a folosit de noua găselniță prin care angajații erau plătiți în „acord global", în funcție de îndeplinirea planului. Teoretic,

[51] Ibidem, dos. nr. 49/1978, f. 9-11.
[52] Ibidem, dos. nr. 29/1982, f. 3-4.
[53] Ibidem, dos. nr. 49/1978, f. 2.

dacă terminau mai repede Canalul, putea câștiga de trei ori mai mult[54]. Însă cum întârzierile erau previzibile, au avut parte de reduceri salariale.

Proiectata inaugurare triumfală a Canalului, în prezența lui Nixon, s-a dus pe apa sâmbetei în condițiile reducerilor bugetare impuse de Ceaușescu în 1982. A avut o nouă rundă de răfuieli cu responsabili șantierului pe 7 iulie 1983, la „ședința de analiză" de la Neptun. De această dată, mânia i-a fost provocată de Ion Stoian, președintele organizației PCR Constanța. Acesta încercase să justifice întârzierile datorită unor „lucruri neprevăzute", cum ar fi surparea malurilor din cauza izvoarelor de apă. A avut proasta inspirație să spună că ce lucra ziua, cădea noaptea. „Mai lasă-mă cu povestea asta. Tot începi să spui povestea meșterului Manole", i-a tăiat Ceaușescu scuzele. Devenise foarte irascibil și nu mai accepta nici un fel de argumente. Spre exemplu, Stoian a încercat să-i sugereze că inundarea canalului era generată de economiile la motorină dispuse de secretarul general. Pompele nu mai funcționau la capacitatea maximă pentru evacuarea apei din săpătură. „Lăsa-ți-mă cu teoriile! Nu s-a lucrat cum trebuie", a fost replica lui Ceaușescu.

Următorul luat la rost a fost gen. Vasile Ionel, numit între timp director general al Centralei Canalului Dunăre – Marea Neagră. Tocmai porțiunea militarilor avea cea mai mare întârziere. I se reproșa că, deși conducea unități de soldați, pe șantier trona dezordinea. Așa observase Ceaușescu... din elicopter! Pentru etapa următoare, aștepta „disciplină de fier".

Singurul care a avut curaj să-l înfrunte pe Ceaușescu a fost fiul său, Nicușor. Când secretarul general al partidului a încercat să impună un termen stahanovist pentru terminarea excavațiilor, respectiv 15 august, fiul cel mic i-a replicat scurt că „nu se poate". Însă Nicușor n-a fost sprijinit de ceilalți participanți la discuție, care și-au luat angajamente pe placul bătrânului Ceaușescu[55].

Lucrările de la Canal s-au încheiat oficial la 30 octombrie 1983. Avea o lungime de 64,2 km. În cei cinci ani de săpături, se excavaseră aproximativ 300.000 mc de steril, și s-au turnat 4.200 mp de betoane. Se construiseră două porturi (Cernavodă și Constanța Sud) și 36 poduri (din care 11 de cale ferată și rutiere). Conform estimărilor fostului ministru de Finanțe Florea Dumitrescu, investițiile s-au ridicat la aproximativ

[54] Ibidem, dos. nr. 29/1982, f. 3-4.
[55] Ibidem, dos. nr. 84/1983, f. 4-15.

1,5 miliarde de dolari[56]. La acel moment, canalul care brăzda Dobrogea era al treilea ca lungime din lume, după Suez și Panama.

Inaugurarea a fost pregătită în ședința CPEx din 16 mai 1984. Secretarul general al PCR a propus ziua de 26 mai, însă nu mai visa fastul de altădată. Nixon îl vizitase deja pe Ceaușescu, în iunie 1982. Liderul de la București nu l-a putut expune pe fostul *number one* al Americii în cadrul unui eveniment propagandistic. Nici măcar ambasadorii nu au fost invitați la festivitățile de inaugurare. Pentru corpul diplomatic s-a pregătit ulterior un sejur protocolar, între Cernavodă și Constanța[57].

Concluzii

În acest capitol am prezentat proiectele de investiții ale României cofinanțate prin credite de la Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare. Este pentru prima dată în literatura de specialitate când se tratează pe larg relațiile României cu BIRD. Majoritatea lucrărilor care fac referire la acest subiect prezintă sumar împrumuturile, fără a nominaliza care au fost obiectivele cofinanțate de Bancă, și nici în cum s-au derulat acordurile.

Prin statutul său, BIRD se implica în proiectele de dezvoltare ale statelor membre, prin acordarea unor credite necesare importurilor. Banca aprecia că statele în curs de industrializare trebuiau ajutate pentru a obține valută cu dobânzi moderate. Un alt avantaj al creditelor BIRD era termenul extins de restituire a împrumuturilor, până la 25 de ani, precum și o perioadă de grație în care se plăteau doar dobânzile. Însă fondurile Băncii nu au fost suficiente. Datorită faptului că majoritatea țărilor membre solicitau credite, s-au impus plafoane anuale. Necesarul de finanțe a fost completat prin împrumuturi de la băncile comerciale, cu dobânzi mult mai mari, și cu perioade de rambursare pe termen mediu și scurt. Treptat, statele în curs de industrializare au acumulat datorii imense.

Documentele de arhivă studiate relevă entuziasmul părții române pentru accesarea creditelor oferite de BIRD. Regimul a plănuit să speculeze la maxim facilitățile Băncii. În primul rând, s-au planificat termene nerealiste de finalizare a investițiilor. Obiectivele economice finanțate prin credite de la BIRD trebuiau să intre

[56] Ilarion Țiu, „Socoteli eronate", în *Jurnalul Național. Număr de colecție: Canalul Dunăre-Marea Neagră*, 23 septembrie 2005.
[57] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 28/1984, f. 2.

în producție cu cel puțin un an înaintea expirării perioadei de grație. Deoarece majoritatea produceau pentru export, ar fi trebuit să-și autofinanțeze creditele.

Viziunea simplistă a regimului a provocat eșecul recuperării investițiilor. Niciunul dintre obiectivele clădite cu credite de la BIRD nu a fost terminat la timp. Cauzele au fost multiple. În primul rând, forța de muncă era limitată. În anii ’70 și ’80, economia României se dezvolta alert. Existau mari șantiere în fiecare județ. Fiecare dintre obiectivele de investiții finanțate de BIRD a avut probleme datorate lipsei de personal. O altă cauză a întârzierilor a fost incapacitatea economiei românești de a respecta graficele de livrare a produselor. Lucrările la obiectivele creditate de BIRD stagnau cu lunile din cauză că nu primeau comenzile interne. România a insistat într-una să utilizeze creditele pentru achiziții de pe piața internă, alocând apoi valuta primită pentru nevoile datoriei externe. Dar industria autohtonă n-a făcut față cererii. Dacă banii primiți de la BIRD ar fi fost utilizați integral pentru importuri, este posibil ca investițiile să nu fi înregistrat întârzieri așa de mari.

O altă problemă a creditelor BIRD a fost alocarea nerațională a împrumuturilor, pe ramuri economice. Aproape jumătate din banii primiți s-au investit în agricultură. S-a constatat că performanțele agriculturii la export au fost modeste. Pentru a compensa acest neajuns, regimul a decis să stimuleze exporturile, prin raționalizarea drastică a consumului intern. Consecințele asupra populației au fost dramatice.

Nici creditele industriale nu au fost performante. S-au dezvoltat cu prioritate industrii energofage și poluante. Cele mai semnificative probleme au fost cauzate de investițiile în petrochimie. În anii ’70, prețul mondial al țițeiului a crescut de zece ori. Experții FMI și BIRD au avertizat frecvent partea română că dezvoltarea industriei petrochimice nu era sustenabilă, însă sfaturile au fost ignorate. La sfârșitul anilor ’70, rezervele interne de petrol ale României s-au împuținat, crescând semnificativ importurile. Regimul a decis raționalizarea drastică a țițeiului, însă măsura a afectat dezvoltarea economiei. Majoritatea ramurilor economice aveau nevoie de petrol. La fel de afectată a fost și populația. Pe de o parte s-a interzis utilizarea produselor petroliere la încălzirea locuințelor. În mediul rural și în orașele nu se mai găseau butelii, iar proprietarii de autovehicule au primit cote infime de combustibil.

Planificarea investițiilor finanțate de BIRD a ignorat principiul dezvoltării regionale. Atât împrumuturile din agricultură, cât și cele din industrie, au fost solicitate pentru investiții în județele sudice ale țării. Spre exemplu, în regiunea Banat–Crișana nu s-a construit nici un obiectiv cu bani împrumutați de la BIRD. În

județele estice, cu un nivel de dezvoltare scăzut, investițiile finanțate de BIRD au fost modeste. Regimul a preferat să mute populația rurală a Moldovei în centrele industriale din sudul Transilvaniei, Muntenia și Oltenia.

Ca și în cazul relației cu FMI, guvernul de la București a refuzat să furnizeze experților BIRD informațiile economice de care aveau nevoie, pentru încadrarea în grupele de dezvoltare. România a solicitat statut de țară în curs de dezvoltare, pentru a beneficia de dobânzi mai mici și de termene lungi ale creditelor. În cele din urmă, Banca a încetat să mai acorde facilități părții române. Dobânzile au depășit pragul de 10% în anii '80, iar termenele de rambursare a creditelor au fost plafonate la 15 ani.

Bibliografie

A. Documente

Documente inedite

Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Cancelarie, dos. nr.: 46/1974, 63/1974, 66/1975, 69/1974, 95/1974, 6/1975.

Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Economică, dos. nr.: 5/1973, 8/1974, 66/1975, 31/1977, 49/1978, 36/1979, 176/1980, 173/1981, 29/1982, 252/1982, 84/1983, 28/1984.

Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Relații Externe, dos. nr.: 183/1977, 120/1979.

B. Articole

Ilarion Țiu, „Socoteli eronate", în *Jurnalul Național. Număr de colecție: Canalul Dunăre-Marea Neagră*, 23 septembrie 2005.

CAPITOLUL 4. ACHITAREA DATORIEI EXTERNE

În acest capitol voi prezenta structura datoriei externe din anii '80, precum și strategiile adoptate de guvernul de la București pentru plata acesteia. Datorită unor întârzieri de execuție a obiectivelor de investiții, a crizei economice mondiale generată de șocurile petrolului, dar și a ineficienței comerțului exterior, România avea la sfârșitul anului 1980 o datorie externă de peste nouă milioane dolari. Deoarece creditorii au solicitat reforme care contraveneau principiilor ideologice ale regimului, guvernul de la București a decis mobilizarea economiei pentru producția de export, raționalizând drastic consumul intern. Până în martie 1989 datoria externă a fost achitată complet, însă costurile politice, economice și sociale au fost semnificative.

Performanțele slabe ale economiei românești privind realizarea la termen a proiectelor de investiții, precum și șocurile petrolului, au dezechilibrat balanța de plăți externe. Primele semne ale crizei s-au manifestat la sfârșitul anilor '70. Expirase perioada de grație pentru primele împrumuturi, iar comerțul exterior nu avea la dispoziție suficiente produse pentru a acoperi cu valută ratele de credit. Evoluția datoriei externe în perioada 1975-1989 se prezintă astfel:

Tabelul 4.1. Evoluția datoriei externe în perioada 1975-1989 (exprimată în mil. $)

Anul	Datoria externă	Plăți rate	Plăți dobânzi	Plăți Rate + Dobânzi
31.dec.75	2227,6			
31.dec.76	2622,6	123,5	116,8	240,3
31.dec.77	2911,1	294,1	115,5	409,6
31.dec.78	4322,1	625,4	166,1	791,5
31.dec.79	6904,2	730,4	348,6	1079
31.dec.80	9558,1	695,9	802,1	1498
31.dec.81	8684,8	1968,2	1037,7	3005,9
31.dec.82	8336,8	769,3	898,8	1668,1
31.dec.83	8134,8	954	719,7	1673,7
31.dec.84	7067,4	1038,6	768,6	1807,2
31.dec.85	6605,3	1416,9	715,3	2132,2
31.dec.86	6337	1266,1	634,5	1900,6
31.dec.87	5455	1619,1	482,7	2101,8

31.dec.88	1218,4	3944,9	332,6	4277,5
31.mar.89		1169,2	36	1205,2
TOTAL		**16.615,6**	**7.175**	**23.790,6**

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 67/1988

Creditele de la FMI și BIRD au reprezentat doar o pătrime din totalul împrumuturilor contractate de guvernul român pentru investiții. Peste jumătate din datoria acumulată în perioada 1975-1987[1] trebuia returnată băncilor comerciale.

Tabelul 4.2. Datoria externă acumulată în perioada 1975-1987, pe tipuri de credite (exprimată în mil. $)

Anul	Credite bancare	Credite guvernamentale	Credite FMI	Credite BIRD	Total anual
31.dec.75	1445,9	618,7	163		2227,6
31.dec.76	252,8	98,2	171	142,7	664,7
31.dec.77	489,7	210,4	84,2	150,6	934,9
31.dec.78	1150,6	367,6	50,2	144,6	1713
31.dec.79	1865,3	470	86,1	156,2	2577,6
31.dec.80	2545	552,6	193,3	244,7	3535,6
31.dec.81	1320,1	313,6	390,1	375,2	2399
31.dec.82	98,4	141,9	339,2	393,7	973,2
31.dec.83	105,9	178,4	198,4	383,8	866,5
31.dec.84	96,5	154	190	132,1	572,6
31.dec.85	319,9			49,1	369
31.dec.86	88,9			8,5	97,4
31.dec.87	16,9			0,1	17
TOTAL	**8350**	**2486,7**	**1702,5**	**2181,3**	**14720,5**[2]

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 67/1988

[1] Ultimele rate de credit pentru proiectele de investiții au intrat în anul 1987.

[2] Diferența dintre totalul *Plăți rate*, de la Tabelul 4.1., și totalul *Total anual*, de la Tabelul 4.2., se datorează faptului că în perioada 1976-1989 au fost achitate și unele credite contractate înainte de anul 1975, în valoare de 1.895,1 de milioane dolari.

Graficul 4.1. Distribuția pe procente (%) a creditelor pentru investiții incluse în datoria externă, în perioada 1975-1987

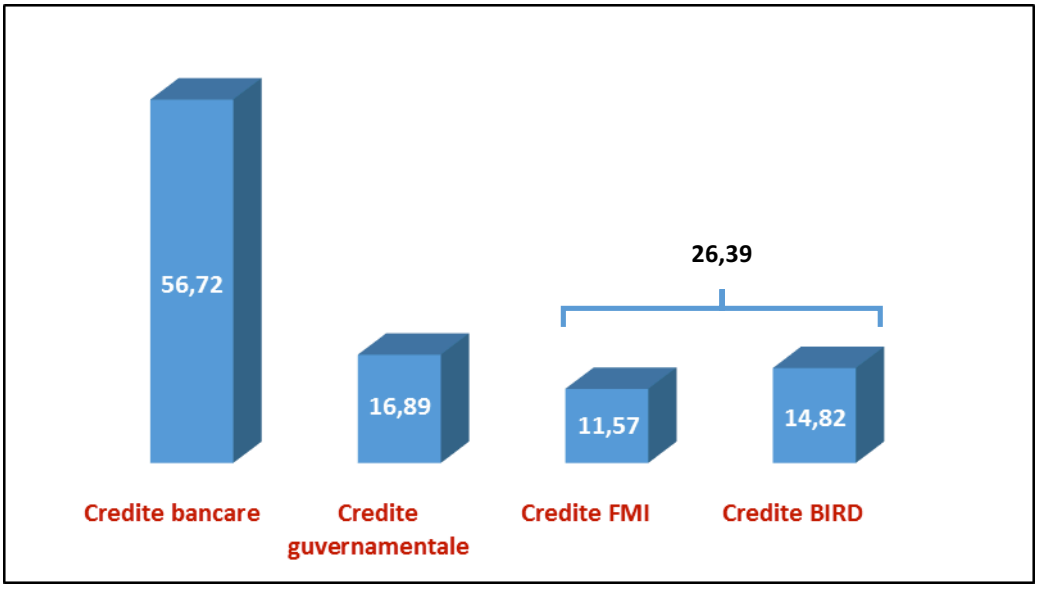

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 67/1988

Maximul datoriei externe a fost atins în anul 1980, când România a avut de achitat rate în valoare de 9.558,1 de milioane dolari. Presiunea balanței de plăți externe a fost atenuată parțial de intrările de valută prin eșalonarea unor creditele aflate în derulare, în valoare de 3.535,6 de milioane dolari. Însă acoperirea datoriei cu noi credite nu era o soluție. În primul rând, împrumuturile erau mult mai mici decât nevoile plăților externe (vezi Graficul 4.2). În al doilea rând, noile credite deveneau la rândul lor scadente, iar dobânzile, mai ales cele practicate de băncile comerciale, ajungeau până la 20 la sută.

Graficul 4.2. Fluctuația datoriei externe și a ratelor de credit, în perioada 1975-1989

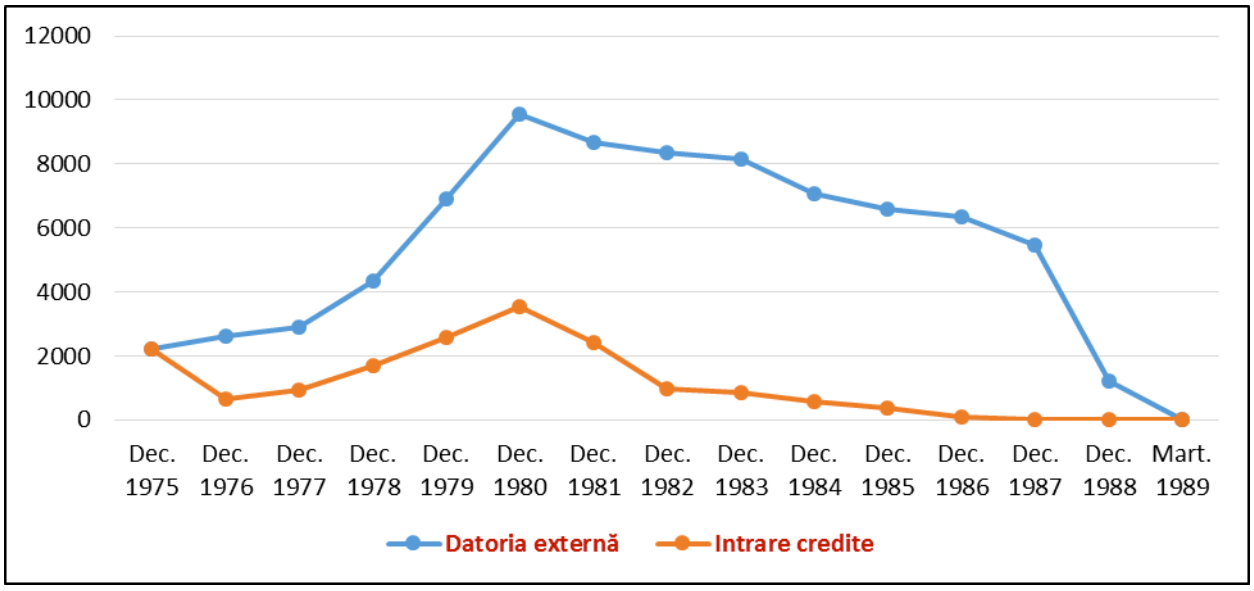

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 67/1988

În consecință, România a căutat soluții pentru creșterea performanțelor economiei și pentru stimularea comerțului exterior. La 14 martie 1980, Nicolae Ceaușescu a convocat de urgență ministerele economice într-o ședință de lucru, pentru a discuta despre „unele probleme privind realizarea producției la export". Întâmpinarea a fost dezarmantă: „tovarăși, lucrurile merg foarte prost". În consecință, a decis să mobilizeze economia națională pentru sarcinile de comerț exterior. „Indicația" secretarului general al PCR a fost năucitoare: „se va scoate din fabricare orice până se realizează exportul, fără să mai fie nevoie de aprobări"[3]. Începeau vremuri grele pentru România!

Ceaușescu a forțat la maxim realizarea unei balanțe comerciale „active". Economia României a fost mobilizată exclusiv pentru producția de export. Importurile erau aprobate foarte greu, cu dispensă specială de la Ceaușescu. De câte ori miniștrii solicitau valută pentru achiziții din străinătate, acesta lua foc. „Trebuie să lichidăm importurile!". Nu înțelegea că, de multe ori, exporturile erau condiționate de cumpărarea unor subansamble de pe piața internațională. La anumite produse, necesarul de importuri era considerabil. Spre exemplu, construirea unui vagon de călători la Arad, evaluat la 400-500.000 lei, necesita echipamente din import în

[3] Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare SANIC), Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român (în continuare CC al PCR), Secția Economică, dos. nr. 15/1980, f. 2-3.

valoare de 100-110.000 lei. Din cauza diverselor probleme, restanțele României către beneficiari în mai 1980 ajunseseră la 27.000 vagoane de călători[4].

Stimularea exporturilor s-a făcut prin reducerea forțată a consumului intern. La 3 iulie 1980, Ceaușescu a convocat la reședința de vară de la Neptun o ședință privind problema alimentației. Au fost invitați demnitari din Ministerul Agriculturii și de la Comitetul de Stat al Planificării. Noul cuvânt de ordine – raționalizarea. Principalul produs care trebuia redus din alimentația românilor era zahărul[5]. În paralel, trebuiau căutate soluții pentru reducerea consumului de grâu. Prezenți la întâlnire, specialiștii din domeniul industriei alimentare au propus introducerea pe piață a pâinii negre, care avea conținut moderat de făină din grâu. Secretarul general al partidului a luat în calcul totuși unele riscuri. Dacă ar fi plasat noul produs la nivel național, puteau izbucni tensiuni sociale. Așadar, pâinea neagră urma să se comercializeze doar în preajma fabricilor și uzinelor, nu și la alimentarele din orașe[6].

Politica de raționalizare a produselor alimentare s-a oficializat la sfârșitul anului 1980. Sesiunea MAN din 18-19 decembrie a votat Legea pentru constituirea, repartizarea și folosirea pe județe a resurselor pentru aprovizionarea populației cu carne, lapte, legume și fructe. Consumul alimentar se planifica riguros pe fiecare județ și, mai grav, era interzisă circulația produselor agricole dintr-o zonă excedentară, într-o zonă deficitară. Fiecare județ avea obligația să furnizeze tot surplusul de alimente către fondul centralizat al statului. Pentru prima dată după anii ’50, se introduceau cartele la ulei și zahăr. Locuitorii satelor aveau obligația să predea cooperativelor locale unele produse animale, precum ouăle și laptele. Prin noua lege, românii erau legați de glie. Cetățenii nu puteau cumpăra pâine sau mezeluri decât din localitățile de domiciliu. Măsura îi afecta în mod direct pe navetiști și pe studenți.

Raționalizarea alimentelor de bază a generat mișcări sociale. La 17 octombrie 1981 a fost emis decretul privind „unele măsuri pentru întărirea autoconducerii și autoaprovizionării teritoriale“ și „asigurarea în bune condiții a aprovizionării populației cu pâine“. Altfel spus, raționalizarea comercializării de pâine, și interzicerea vânzării către cetățenii care nu aveau buletin pe raza magazinelor de desfacere a produselor de panificație. Tensiunile au erupt în orașul minier Motru, din jud. Gorj. În după amiază zilei de 19 octombrie, minerii de la exploatarea Roșiuța n-

[4] Ibidem, dos. nr. 32/1980, f. 5-9.
[5] Ibidem, dos. nr. 48/1980, f. 2-12.
[6] Ibidem.

au mai asigurat schimbul al doilea. Auzind de cele întâmplate, colegii de la Leurda s-au radicalizat, blocând intrarea în mină. Ulterior, s-a infestat cu spiritul grevist și orașul Motru. Muncitorii din localitate, dar și țăranii veniți să se aprovizioneze, s-au adunat în fața clădirii în care funcționau principalele instituții administrative.

Evenimentele au degenerat după lăsarea nopții. În jurul orei 22, protestatarii au pătruns în sediile administrației locale, și au distrus însemnele oficiale ale partidului și statului. Unii dintre ei au ars diverse arhive și evidențe depozitate acolo. În crucea nopții, după ora 2, trupele speciale au luat cu asalt mulțimea, trăgând focuri de intimidare în aer. Protestul s-a sfârșit aici. Oricum, liniile telefonice fuseseră întrerupte, iar intrarea în oraș era blocată de miliție. Greviștii nu aveau cum să primească eventuale întăriri[7].

Politica raționalizărilor nu era însă suficientă pentru a rezolva problema datoriei externe. Guvernul de la București trebuia să adopte un plan mult mai complex pentru a reduce presiunea asupra balanței de plăți. În toamna anului 1981, presa oficială a publicat primele informații privind intenția României de a renunța la creditele comerciale. În paralel, Nicolae Ceaușescu a început să susțină în cuvântările sale ideea că țările în curs de dezvoltare trebuie asistate la nivel internațional prin plafonarea ratei dobânzilor, la un nivel sub 5 la sută[8]. Erau primele semnale ale schimbării de poziție a României față de creditorii săi. În negocierile private, Ceaușescu solicitase într-una dobânzi preferențiale, de 4-5%, însă pozițiile sale publice erau în concordanță cu politica de creditare a FMI și BIRD.

La sfârșitul anului 1981, graficul balanței de plăți descria o situație la fel de disperată ca și în anul precedent. Datoria externă era de 8.684,8 de milioane dolari, însă cuantumul intrărilor de valută, din rate de credit, scăzuse la 2.399 de milioane dolari. Mai grav era că guvernul de la București nu prea mai avea de unde să se împrumute, chiar dacă ar fi vrut. Se înregistrau deja întârzieri ale rambursărilor, care i-au făcut pe creditori să intre în alertă. Pe de altă parte, băncile comerciale se fereau să mai împrumute statele comuniste europene, din cauza situației politice din Polonia. Mișcările sociale generate de sindicatul Solidaritatea prevesteau evenimente nefaste în

[7] Raluca Nicoleta Spiridon, „Revolta minerilor de la Motru din 19 octombrie 1981“, <http://www.cnsas.ro/documente/motru/Motru%20final.pdf>, accesat la data de 26 august 2015.
[8] Ronald H. Linden, „Socialist Patrimonialism and the Global Economy: The Case of Romania“, în *International Organization*, Vol. 40, No. 2, Spring 1986, p. 361-362.

Europa de Est, iar creditorii privați au sistat asistența financiară pentru țările din regiune[9].

Nereușind să găsească soluții pentru a tempera presiunea balanței de plăți externe, România a solicitat oficial la începutul anului 1982 restructurarea datoriei. Tratativele au avut loc la Londra și Paris. Guvernul de la București a negociat cu un grup de nouă bănci comerciale, condus de Barclays Bank Londra[10]. Datoria totală a României era de 8.482,5 de milioane dolari, dintre care 4.877,3 de milioane dolari (57,49%) reprezentau creditele de la băncile comerciale. Doar această sumă a fost inclusă în restructurare[11]. Pentru restul împrumuturilor, România a negociat separat cu creditorii, inclusiv cu FMI și BIRD.

Tabelul 4.3. Structura datoriei externe utilizată pentru negocierile de restructurare, din februarie 1982 (exprimată în mil. $)

Categoria	Sold datorie externă
TOTAL CREDITE BANCARE ŞI FINANCIARE	8482,5
Din care se **deduce** datoria care nu se tratează cu băncile comerciale	
FMI şi BIRD	
FMI	718
BIRD	1018
SUBTOTAL FMI şi BIRD	1736
Credite guvernamentale	
Banca Reglementărilor Internaționale	109
Banca Internațională de Investiții	232,8
Banca Internațională de Colaborare Economică	163,3
Bănci centrale arabe	338,9
Emisiuni obligațiuni	40
Alte bănci	138,2

[9] *Ibidem*.

[10] Cele nouă bănci participante la tratative reprezentau, la rândul lor, interesele altor instituții financiare care acordaseră României credite comerciale. Au fost implicate în restructurare peste 300 de bănci comerciale.

[11] Datoria a fost restructurată pe șase ani, cu termen de grație de trei ani. S-a constituit un credit unitar, girat de Barclays Bank Londra. Dobânda s-a calculat în funcție de rata indicativă LIBOR, l-a care s-a adăugat 1,75% pe an. S-a mai solicitat un comision de 1%, achitat o singură dată, pentru toată datoria reașezată. România a semnat trei convenții de restructurare a datoriei către băncile comerciale, în anii 1982 ($: 960,2 de mil., DM: 464 de mil., CHF: 439,1 de mil.), 1983 (($:355,4 de mil., DM: 248,6 de mil., CHF: 304,1 de mil.) și 1985 ($:95,4 de mil., DM: 42,5 de mil., CHF: 15,8 de mil., ECU: 34,9 de mil.). Convențiile de restructurare au inclus doar ratele de credit, dobânzile fiind plătite în continuare către băncile creditoare. (SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 294/1987, f. 8-10)

Credit cumpărător (90%)	846,4
SUBTOTAL CREDITE GUVERNAMENTALE	1868,6
TOTAL CREDITE EXCLUSE DE LA REAŞEZARE	3605,2
TOTAL CREDITE INCLUSE ÎN REAŞEZARE	**4877,3**

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 252/1982

România a cerut ca tratativele privind restructurarea datoriei externe să fie confidențiale. Dacă negocierile deveneau publice, guvernul de la București își compromitea șansele să mai acceseze credite noi. Pe de altă parte, existau mize politice importante. România fusese prima țară membră a CAER care-și deschisese economia spre țările capitaliste occidentale. Incapacitatea de plată era un semnal că regimul comunist de la București nu putuse construi un model alternativ față de Uniunea Sovietică.

Băncile implicate în restructurarea creditelor au solicitat guvernului român să emită un comunicat de presă, prin care își asuma inițierea tratativelor. Negociatorii Bucureștiului au evitat să discute problema comunicatului, așa cum primiseră mandat de la Nicolae Ceaușescu. Cu sau fără implicarea băncilor creditoare, vestea restructurării datoriei externe a României a apărut în presa internațională. La 24 februarie 1982, agenția Reuter a transmis pe fluxul de știri o informație neconfirmată oficial privind situația României[12]. Ulterior, în presa occidentală au fost publicate mai multe articole pe această temă. Regimul de la București a reacționat, calificând acțiunea drept o „campanie murdară" despre „pretinsele deficiențe ale României"[13].

După restructurarea împrumuturilor comerciale, România a solicitat negocieri și pentru reașezarea creditelor guvernamentale. Tratativele au avut loc în iulie 1982, la Paris. Au participat 15 guverne care garantaseră unele împrumuturi ale României, pentru proiecte de investiții bilaterale. Un sprijin important a venit din partea FMI și BIRD, care au susținut planul de reașezare a creditelor propus de guvernul de la București. La finalul discuțiilor s-a semnat o convenție multilaterală, prin care ratele de credit erau redistribuite proporțional, în anii următori[14].

Atât în perioada negocierilor pentru reeșalonarea creditelor comerciale, cât și cu ocazia discuțiilor privind restructurarea împrumuturilor guvernamentale, România nu

[12] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 124/1982, 1.
[13] Ibidem, dos. nr. 378/1982, f. 13-16.
[14] Ibidem, f. 13-16.

a mai beneficiat de bunăvoința partenerilor, specifică anilor ’70. Nicolae Ceaușescu își pierduse din popularitate, datorită alunecării regimului său spre dictatură, dar nici situația economică internațională nu mai permitea facilități. Atât articolele din presa occidentală, cât și reformele economice solicitate de creditori, au fost apreciate de Ceaușescu ca fiind „amestec în treburile interne“ ale României. În consecință, a decis să interzică contractarea unor noi împrumuturi pentru investiții. În anii următori, România a primit doar eșalonări din creditele angajate înainte de 1982.

Cu toate că FMI și BIRD au susținut cauza României în timpul negocierilor de restructurare a datoriei din 1982, Nicolae Ceaușescu a început treptat să critice politica celor două instituții. Fondul avea încă instrumente prin care putea solicita guvernului de la București anumite reforme, în conformitate cu prevederile acordului *stand-by* din 1981 (care se finaliza în 1988). Cu ocazia întrunirilor anuale ale FMI-BIRD, reprezentanții României au primit mandat de la Nicolae Ceaușescu să critice sistemul financiar internațional. În primul rând, s-a contestat nivelul dobânzilor „exagerat de mari, impuse de țările occidentale“. Ceaușescu a propus anularea datoriilor pentru țările foarte sărace, sau reeșalonarea pe termen lung, fără dobândă, ori cu dobânzi foarte mici. De asemenea, liderul de la București solicita ca restructurarea unor datorii să se facă la scadențe mai mari[15].

În 1984, România a întrerupt complet îndatorarea către FMI, cu toate că acordul *stand-by* din 1981 era eșalonat pe șapte ani. Fondul insista să ceară măsuri capitaliste în economie, precum creșterea sectorului privat. Pentru a evita controlul FMI asupra politicilor interne, România solicitase în 1982 un acord de finanțare compensatorie, care se acorda integral, fără eșalonări, și fără condiționări. Conducerea Fondului refuzase[16].

Planul lui Ceaușescu era să achite cât mai repede datoria externă, pentru a nu mai fi nevoit să dea socoteală cuiva privind politica sa internă. Motoarele comerțului exterior au fost turate la maxim. Raționalizările de la începutul anilor ’80 au fost secondate și de alte măsuri care afectau populația. În 1982, prin mai multe decrete prezidențiale, s-au majorat prețurile atât la produsele agrare, cât și la cele industriale[17]. În 1983 s-au făcut reforme privind salarizarea. Invocând principiul „autoconducerii muncitorești și autogestiunii“, adoptat de Plenara CC al PCR din 29-30 iunie 1983,

[15] Ibidem, dos. nr. 167/1984, f. 30-31.
[16] Ibidem, dos. nr. 375/1986, f. 4-5.
[17] Ibidem, dos. nr. 134/1981, f. 20.

Ceaușescu a introdus o nouă formă de retribuție a muncitorilor, respectiv contractul-angajament, încheiat între stat (în calitate de administrator general al proprietății întregului popor) și colectivele de oameni ai muncii din fiecare întreprindere. Salariul se plătea conform principiului „acordului global", iar muncitorii nu mai aveau un venit garantat. Leafa varia în funcție de îndeplinirea planului[18]. Dar planul era construit în așa fel încât să nu poată fi depășit.

Deși a fost sacrificat consumul intern și nivelul de trai al populației, proiectul achitării rapide a datoriei externe mergea anevoios. În 1986, România a intrat în discuția Consiliului directorilor FMI, din cauza întârzierilor înregistrate la achitarea ratelor scadente[19]. Nicolae Ceaușescu le-a solicitat experților din economie să găsească soluții pentru a ameliora „povara" datoriei externe. Soluția oferită de Ministerul Finanțelor a fost plata anticipată a împrumuturilor. Pe de o parte România nu mai putea fi condiționată în nici un fel de creditori, iar pe de altă parte se economiseau bani din dobânzi.

Având în vedere că se angaja la un efort financiar fără precedent, România a solicitat creditorilor o serie de facilități. În primul rând, absolvirea de la plata penalităților pentru achitarea în avans a împrumuturilor. A doua problemă pusă în discuție era riscul valutar. România dorea să fie eliminat complet, iar banii deja plătiți trebuiau scăzuți din cuantumul datoriei. A treia facilitate solicitată era scăderea considerabilă a dobânzilor, și reducerea din datorie a banilor plătiți peste noul plafon[20]. În al patrulea rând, România dorea ca datoria în alte valute decât dolarul să fie achitată la valoarea monedei americane la 1 ianuarie 1985[21].

Planul de achitare în avans a datoriei externe începea la 1 ianuarie 1988, și se termina în vara anului 1989. Așadar, România trebuia să fie „liberă" de datorii externe cu ocazia Congresului al XIV-lea al PCR.

[18] Ibidem, Secția Cancelarie, dos. nr. 34/1983, f. 97-104.
[19] Ibidem, Secția Economică, dos. nr. 375/1986, f. 5-6.
[20] Ibidem, dos. nr. 653/1987, f. 4-5.
[21] Ibidem, dos. nr. 294/1987, f. 50-59.

Tabelul 4.4. Eşalonarea achitării în avans a datoriei externe, pe tipuri de credite (exprimată în mil. $)

Anul	Credite bancare	Credite guvernamentale	Credite FMI	Credite BIRD
1988	2098,1	319,9	337,1	1189,8
1989	312,3		242,6	614
TOTAL	**2410,4**	**319,9**	**579,7**	**1803,8**

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 294/1987

Observăm că raportul dintre creditele comerciale (47,14%) și împrumuturile de la FMI și BIRD (46,61%) se echilibrase. La jumătatea anilor '80 s-au plătit cu prioritate datoriile către băncile private, deoarece aveau dobânzi mult mai mari decât cele de la FMI și BIRD.

Graficul 4.3. Exprimarea tipurilor de credite achitate în avans, în anii 1988-1989 (în procente)

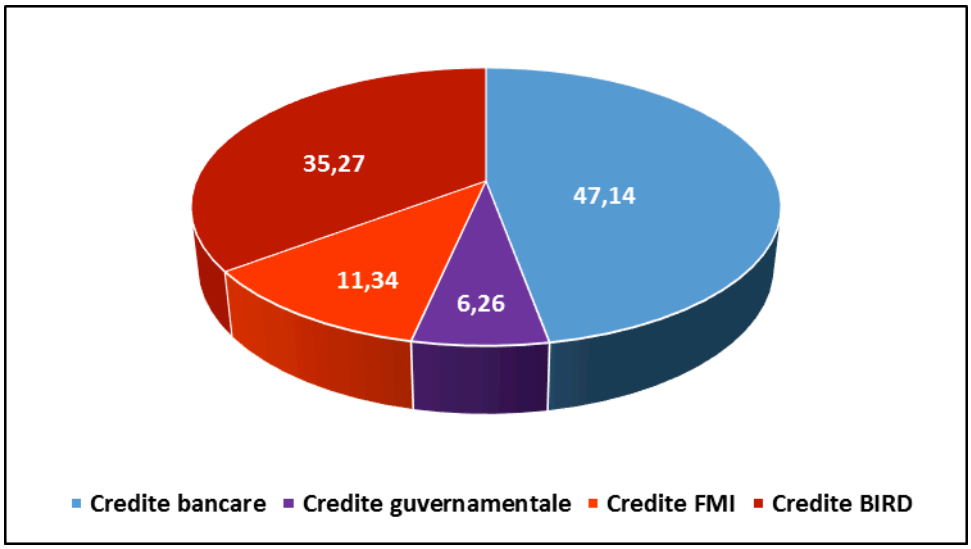

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 294/1987

România a prezentat conducerii BIRD planul de achitare în avans a creditelor în iulie 1987, la Washington. Negociatorul-șef a fost Cornel Iuga, ministru-adjunct al Finanțelor. Experții Băncii au cerut timp pentru analiza solicitărilor României, dar au exclus posibilitatea anulării riscului valutar, precum și modificarea dobânzilor[22].

Propunerile au fost actualizate cu ocazia sesiunii anuale a FMI-BIRD din 24 septembrie – 1 octombrie 1987, organizată la Washington. România a fost

[22] Ibidem, dos. nr. 653/1987, f. 4-5.

reprezentată la nivel înalt: Alecsandru Babe, ministrul Finanțelor, Florea Dumitrescu, guvernatorul Băncii Naționale, și Ion Dobrescu, președintele BRCE. Delegația a reafirmat obiectivul exonerării de la plata riscului valutar, iar nivelul maxim acceptat al dobânzii era de 5%. Până la semnarea documentelor privind noul nivel al dobânzii, România amenința că nu va mai plăti dobânzi peste 8%. Calculele părții române arătau că în ultimii trei ani dobânzile achitate peste nivelul de 8% însumaseră 56 de milioane dolari. Guvernul de la București se considera în 1987 dezavantajat în relația cu BIRD, deoarece primise împrumuturi cu dobânzi peste media Băncii, iar la rambursare s-au solicitat cu prioritate monedele cu tendință de depreciere[23].

Propuneri similare au fost adresate și băncilor comerciale, prin intermediul Barclays Bank Londra. Întâi de toate, guvernul român dorea reducerea creditelor în dolari cu 15-20%, și cele în mărci vest-germane și franci elvețieni cu 40%[24]. De asemenea, solicita modificarea dobânzii, de la 8,8% la 5-6%, iar sumele plătite peste acest plafon să fie scăzute din datorie. După semnarea acordului de achitare în avans a creditelor, plățile urmau să se facă exclusiv în dolari. De asemenea, partea română dorea evitarea oricăror penalități cauzate de plata anticipată[25].

Solicitările României au fost luate în seamă în mică măsură. Negocierile din partea creditorilor au fost inițiate de BIRD, care și-a trimis o delegație la București în perioada 12-21 mai 1988. Au fost obținute doar două concesii. Banca a renunțat la penalitățile pentru plata anticipată, iar unele dobânzi au fost scăzute, în limite moderate. Datoria trebuia achitată în structura de monede în care a fost acordată, și la cursul din ziua plății. S-au stabilit șapte rate, până la sfârșitul lunii iunie 1989. Dacă achitarea unei rate întârzia mai mult de 30 de zile, se anula înțelegerea, iar returnarea trebuia să se facă în condițiile din contractele de credit[26].

După plecarea delegației BIRD, Nicolae Ceaușescu a convocat mai multe ședințe cu demnitarii din domeniul Finanțelor. A decis achitarea creditelor înainte de termenul de 30 iunie 1989. Trebuiau plătite mai întâi sumele în dolari, deoarece aveau dobânda cea mai mare. Având în vedere înțelegerea cu BIRD, a dat dispoziție să fie

[23] Ibidem, f. 9.
[24] Cele două monede se consolidaseră puternic în ultimii ani. Spre exemplu, număr de 7 credite în DM și CHF, în cuantum de 478,9 de milioane dolari la cursurile din 1981-1982, ajunseseră să valoreze 699,5 de milioane dolari, la cursul din 29 februarie 1988 (SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 319/1987, f. 128).
[25] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 294/1987, f. 5.
[26] Ibidem, dos. nr. 79/1988, f. 9-10.

contactate FMI și băncile comerciale creditoare, pentru semnarea unor acorduri similare[27].

În lunile următoare s-a inițiat un ritm alert de colectare a resurselor valutare pentru plata datoriei externe. Raționalizările au atins punctul maxim, atât la produsele alimentare și bunurile de consum, cât și la energie. Plățile se aprobau prin decret prezidențial[28], iar situația rezervei valutare era analizată săptămânal. Ceaușescu nu înțelegea fluctuațiile datoriei din cauza dobânzilor și cursului valutar[29], iar ședințele se lăsau cu acuze la adresa demnitarilor din domeniul financiar, învinovățiți că risipeau banul public[30].

Presiunile sale la adresa ministerelor economice au funcționat, iar datoria externă a fost achitată complet în primul trimestru al anului 1989. Cea mai însemnată contribuție au avut-o întreprinderile de comerț exterior, și în primul rând ICE Dunărea. Înființată prin decret al Consiliului de Stat în 1982, și pusă în subordinea Ministerului de Interne, ICE Dunărea a obținut în fiecare an performanțe peste sarcinile de plan. În perioada 1983-1987, întreprinderea a furnizat următoarele sume de valută pentru plata datoriei externe[31]:

Tabelul 4.5. Contribuția ICE Dunărea la plata datoriei externe (exprimată în mil. $)

Anul	Suma
1983	484,63
1984	624,47
1985	656,17
1986	692,55
1987	727,62
TOTAL	**3.185,44**

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 620/1988

Ultima rată a datoriei, în cuantum de 137.000 de milioane dolari, a fost achitată în dimineața zilei de 31 martie 1989. După efectuarea plății, Nicolae Ceaușescu a

[27] Ibidem, dos. nr. 94/1988, f. 2-4; Ibidem, dos. nr. 81/1988, f. 2-5; Ibidem, dos. nr. 110/1988, f. 2-4.
[28] Ibidem, dos. nr. 67/1988, f. 74.
[29] Specialiștii din Ministerul Finanțelor au propus ca plățile să se facă exclusiv în dolari, prin convertirea valutelor din structura de credit. Ceaușescu a refuzat această soluție, motivând că dobânda la dolari era mai mare decât la mărcile vest-germane, francii elvețieni, sau yenii japonezi. A cerut Ministerului să cumpere valutele respective, însă au fost perioade când s-au depreciat imediat după achiziție.
[30] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite: imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000, p. 185.
[31] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 620/1988, f. 16.

convocat ședința CPEx. Știrea i-a luat prin surprindere pe liderii partidului, care s-au ridicat în picioare și au început să aplaude. România făcuse investiții de circa 2.000 de miliarde lei (111,111 de miliarde dolari).

Ceaușescu a anunțat că din acel moment România devenea stat creditor, având de recuperat peste 2,5 miliarde dolari, din creditele pe care le-a acordat unor state în curs de dezvoltare[32]. În lunile următoare i-a informat pe unii membri ai CPEx că dorea să fondeze o bancă investiții pentru statele în curs de dezvoltare, care să acorde credite cu dobânzi mici, de maxim 4-5%[33].

Achitarea datoriei externe a fost prilej de sărbătoare propagandistică pentru regim. La Plenara CC al PCR din 12-14 aprilie 1989, Ceaușescu a declarat triumfal că „pentru prima dată în istoria sa îndelungată România nu mai are nici o datorie externă, nu mai plătește tribut nimănui și este cu adevărat independentă – și economic și politic!“[34].

Festivitățile au continuat în cadrul Marii Adunări Naționale, convocată într-o sesiune specială în perioada 17-18 aprilie 1989. Deputații s-au întrecut în laude la adresa lui Nicolae Ceaușescu, care făurise „o victorie a poporului român, o realizare de însemnătate excepțională, care asigură deplina independență economică și politică a națiunii noastre“. La finalul sesiunii MAN, deputații au votat în unanimitate o lege care interzicea pe viitor orice împrumut extern, fie din statele socialiste, fie din „lumea capitalului“[35]. În săptămânile următoare s-au organizat manifestații populare în cinstea achitării datoriei externe în toate orașele reședință de județ.

România nu a renunțat la calitatea de membră a FMI și BIRD. Însă discursul la adresa celor două instituții s-a radicalizat. Cu ocazia sesiunii anuale a FMI-BIRD din septembrie 1989, delegația română a primit dispoziție să prezinte propunerile lui Nicolae Ceaușescu privind „îmbunătățirea sistemului de creditare internațional“. Secretarul general al PCR aprecia că „s-a amplificat povara datoriei externe, care se manifesta cu intensități diferite asupra țărilor afectate“. În aceste condiții, FMI și BIRD ar fi trebuit să anuleze o parte a datoriilor țărilor sărace, să reducă „excesul de dobândă“, care ajungea până la 20% în unele cazuri, și să restructureze pe termen lung

[32] Ibidem, dos. nr. 19/1989, f. 2-4.
[33] Lavinia Betea, „Nicolae Ceaușescu, «bancher roșu»“, în *Scînteia (Jurnalul României – Acum 20 de ani). Supliment Jurnalul Naţional*, 8 decembrie 2009, p. 1.
[34] *Scînteia*, 13 aprilie 1989, p. 1.
[35] *Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România*, nr. 14, 25 aprilie 1989.

restul datoriei. Reașezarea datoriei, susținea Ceaușescu, trebuia să se facă în condiții flexibile, cu dobânzi care să nu depășească 2-3%.

Ceaușescu a criticat și politica condiționalității „impusă" de FMI și BIRD. Considera că solicitările privind stimularea „așa-zisei" privatizări și dezvoltarea economiei particulare erau „condiții politice la acordarea creditelor". „Ar trebui să se încurajeze dezvoltarea proprietății obștești", susținea Ceaușescu, deoarece „poporul devenea adevăratul stăpân al bogățiilor naționale". Mesajul delegației României concluziona că FMI și BIRD se îndepărtaseră de la obiectivele pentru care au fost create[36].

România nu a avut cea mai complicată situație a datoriei externe, dintre țările membre ale CAER. Informațiile publicate pe *site*-ul Băncii Mondiale[37] ne ajută să facem o analiză comparativă cu Ungaria și Bulgaria. Sunt singurele state comuniste europene despre care avem date, începând cu anul 1982. Evoluția numerică a datoriei externe pentru cele trei țări analizate se prezintă astfel:

Tabelul 4.6. Evoluția datoriei externe a României, Ungariei și Bulgariei, în anii '80
(exprimată în mil. $)

Țara	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
România	10003,17	9128,47	7757,57	7008,02	6983,32	6579,98	2960,34	1086,84
Ungaria	10195,77	10735,00	10992,62	13956,52	16908,38	19584,59	19609,44	20396,64
Bulgaria	1313,09	1738,59	2583,93	3851,54	5866,00	8265,58	8943,89	10137,09

Sursa: http://data.worldbank.org/indicator/DT.DOD.DECT.CD

Observăm că, în 1982, datoria externă a României era comparabilă cu cea a Ungariei, țară mai mică atât din punct de vedere teritorial, cât și demografic. Totuși, guvernul de la Budapesta nu a perceput îndatorarea ca un pericol la adresa stabilității socialismului. Țara a continuat să se împrumute, iar până în 1989 datoria s-a dublat. Același trend crescător al îndatorării se observă și în cazul Bulgariei, care în 1989 depășise nivelul maxim pe care-l avusese vreodată datoria externă a României.

[36] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 67/1988, f. 16-19.
[37] „External debt stocks, total (DOD, current US$)", <http://data.worldbank.org/indicator/DT.DOD.DECT.CD>, accesat la data de 4 septembrie 2015.

Graficul 4.3. Evoluția datoriei externe a României, Ungariei și Bulgariei, în anii ’80

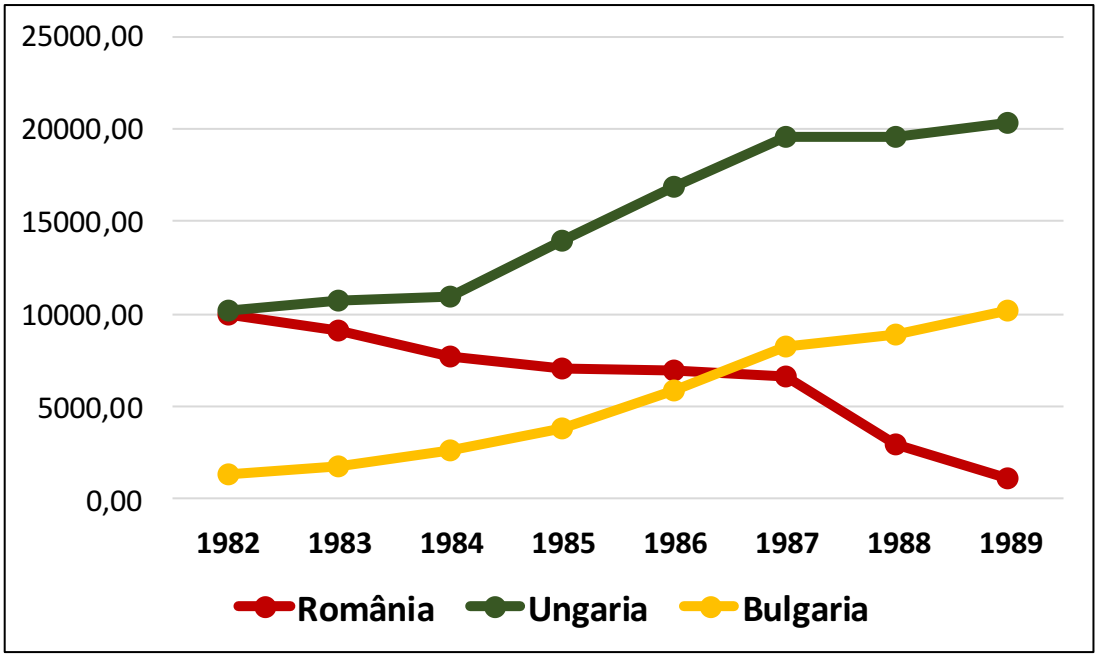

Sursa: http://data.worldbank.org/indicator/DT.DOD.DECT.CD

Analiza comparativă a datoriei celor trei țări membre ale CAER confirmă încă o dată motivația politică a deciziei regimului de la București privind achitarea în avans a creditelor. Nicolae Ceaușescu și-a schimbat cu 180 de grade discursul despre independența țării. Dacă la sfârșitul anilor ’60 și începutul anilor ’70 „pericolul“ venea de la răsărit, în anii ’80 propaganda susținea că independența era afectată de condițiile politice pe care le impuneau creditorii occidentali. După căderea comunismului, o bună parte din datoria externă a statelor membre ale CAER a fost ștearsă.

Concluzii

În acest capitol am analizat problema datoriei externe a României din anii ’80, precum și strategia guvernului de la București de a achita creditele în avans. Toate informațiile prezentate sunt susținute de documente inedite de arhivă. Pentru prima dată într-o lucrare de specialitate, se oferă o perspectivă bazată pe date oficiale privind cuantumul și structura datoriei externe din anii ’80.

În decembrie 1980, România avea de plătit nouă miliarde dolari către creditorii externi. Situația a pus regimul în alertă. Inițial, guvernul a solicitat ajutor de la FMI, care a autorizat în 1981 un credit în valoare de 1,3 miliarde dolari. Dar „povara“

datoriei rămânea la fel de apăsătoare, din cauza incapacității economiei de a asigura valuta planificată. Pe de altă parte, creditorii au solicitat reforme economice, printre care implementarea unor măsuri capitaliste. Regimul lui Ceaușescu, ajuns în faza maximă de autoritarism, a decis să-și mențină stabilitatea prin tăierea dependenței de lumea capitalistă.

Strategia României de achitare în avans a datoriei externe a fost unică în regiune. Unele statele comuniste vecine (Ungaria și Bulgaria) au avut în anii '80 datorii mai mari, cu toate că erau mai reduse atât teritorial, cât și demografic. Decizia lui Ceaușescu a avut exclusiv motivații politice și propagandistice. Însă consecințele asupra nivelului de trai al populației au fost fără precedent. România a fost supusă raționalizărilor aproape un deceniu, pe timp de pace. Populația nu avea cale de ieșire din criza energetică. Regimul mutase o bună parte din populația rurală la orașe, însă în noile blocuri era frig iarna. Chiar dacă ar fi vrut, populația nu se putea încălzi autonom. Întreruperile frecvente ale curentului electric întorceau mediul urban în atmosfera din urmă cu cincizeci de ani, specifică satelor. Dar nici gaz lampant nu aveau de unde să cumpere românii, din cauza raționalizării produselor din petrol.

Bibliografie

A. Documente

Documente inedite

Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Cancelarie, dos. nr.: 34/1983.

Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Economică, dos. nr.: 15/1980, 32/1980, 48/1980, 134/1981, 124/1982, 378/1982, 167/1984, 319/1987, 375/1986, 294/1987, 653/1987, 67/1988, 79/1988, 81/1988, 94/1988, 110/1988, 620/1988, 19/1989.

Documente edite

Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România, nr. 14, 25 aprilie 1989.

B. Cărți

Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite: imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000.

C. Articole

Lavinia Betea, „Nicolae Ceaușescu, «bancher roșu»“, în *Scînteia (Jurnalul României – Acum 20 de ani). Supliment Jurnalul Naţional*, 8 decembrie 2009.

Ronald H. Linden, „Socialist Patrimonialism and the Global Economy: The Case of Romania“, în *International Organization*, Vol. 40, No. 2, Spring 1986.

D. Surse web

„External debt stocks, total (DOD, current US$)“, <http://data.worldbank.org/indicator/DT.DOD.DECT.CD>, accesat la data de 4 septembrie 2015.

Raluca Nicoleta Spiridon, „Revolta minerilor de la Motru din 19 octombrie 1981“, <http://www.cnsas.ro/documente/motru/Motru%20final.pdf>, accesat la data de 26 august 2015.

CAPITOLUL 5. CONSECINȚELE CREDITELOR DE LA FMI ȘI BIRD ASUPRA ECONOMIEI

În acest capitol voi face o analiză a eficienței creditelor de investiții asupra dezvoltării economiei românești, pe termen mediu și lung. Contrar sfaturilor acordate în repetate rânduri de liderii FMI și BIRD, regimul comunist de la București a dezvoltat cu prioritate industriile energointensive. Multe dintre capacitățile economice construite prin credite depindeau de materiile prime din import. Dezvoltarea industriei petrochimice a fost total nerațională, în condițiile majorărilor excesive ale prețului țițeiului, în anii '70. Pe de altă parte, investițiile consistente în producția de energie termică au avut repercusiuni grave asupra mediului, și a sănătății populației. Produsele românești nu au fost competitive pe piața internațională. Dezvoltarea economică s-a axat pe cantitate, și nu pe calitate, iar edificiile industriale ale socialismului au falimentat treptat, după 1990.

Aderarea României la FMI și BIRD a dat un impuls planului ambițios de investiții, fixat de Congresul al X-lea al PCR. Decizia regimului comunist de la București de a se alătura unor organisme financiare capitaliste, contestate puternic de Uniunea Sovietică, a fost surprinzătoare. Dintre statele comuniste europene, doar Iugoslavia beneficiase de asistență financiară. Dar vecina României de la sud-vest era un caz aparte printre țările socialiste. Guvernul de la Belgrad păstrase contactele politice și economice cu vestul după căderea Cortinei de Fier, și refuzase să adere la organismele asociative din blocul comunist – CAER și Organizația Tratatului de la Varșovia.

Așadar, strategia României a provocat un șoc partenerilor din CAER. Profitând de avantajul politic pe care și l-a creat, guvernul de la București a reușit să obțină condiții avantajoase în momentul aderării. În primul rând nu a furnizat toate datele economice confidențiale pe care le solicita de obicei Fondul. România a putut să „jongleze" cu indicii de dezvoltare după cum avea interes. Intenția declarată era încadrarea țării în grupa statelor în curs de dezvoltare, pentru a obține credite în condiții mai avantajoase. Nu și-a atins acest obiectiv total, deoarece FMI și BIRD au

plasat România în rândul țărilor cu nivel mediu de dezvoltare. Totuși, câteva facilități s-au obținut, atât în fixarea dobânzilor la credite, cât și în stabilirea termenului de rambursare. Însă cea mai importantă concesie a constat în permisiunea acordată de BIRD privind utilizarea împrumuturilor pentru achiziții de tehnologii și materiale produse în țară. Prin statutul său, Banca finanța numai importuri. După declanșarea crizei datoriei externe, la începutul anilor '80, România a folosit cu prioritate valuta primită de la BIRD pentru nevoile balanței de plăți externe, încălcând flagrant înțelegerile cu Banca.

Guvernul de la București a solicitat credite imediat după aderare. Primii bani au venit de la FMI, care nu pretindea documentații foarte complexe pentru împrumuturi. Pe parcursul relației sale cu Fondul, România a accesat patru tipuri de credite: tranșa-aur, tranșa de credit, aranjamentul *stand-by* și facilitatea finanțării compensatorii.

Graficul 5.1. Împrumuturi obținute de România de la FMI, pe tipuri de credite (exprimate în mil. $)

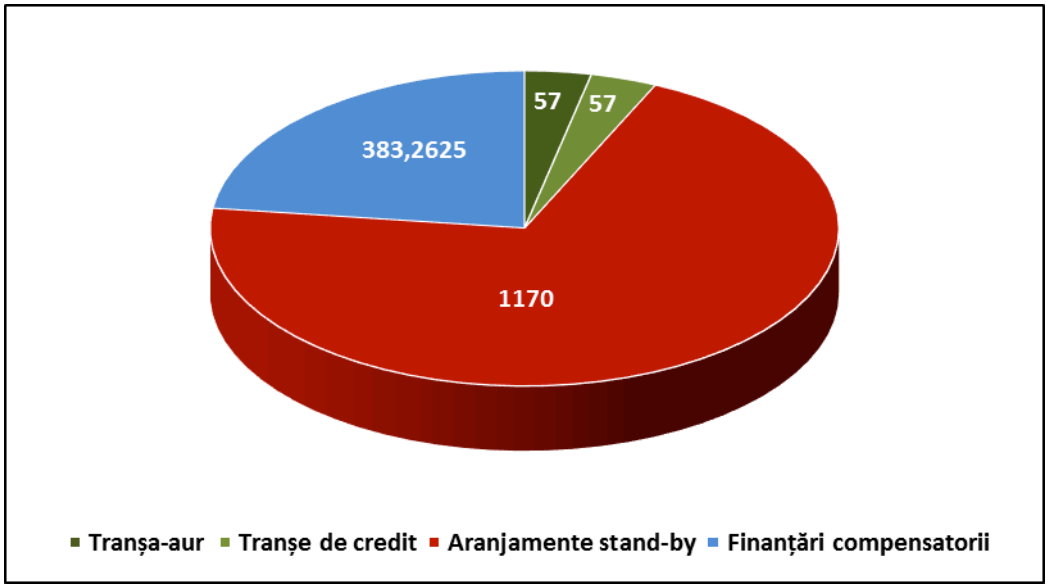

Sursa: Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos. nr. 13/1981

Observăm că cele mai consistente împrumuturi, în valoare de 1.170 de milioane dolari (reprezentând 70,17%), s-au acordat prin aranjamente *stand-by*. Creditele de acest timp erau în dezavantajul țării împrumutate, deoarece aveau dobânzii mai mari, se acordau în tranșe anuale, iar derularea lor era condiționată de aplicarea anumitor politici de stabilizare, negociate cu Fondul. România ar fi preferat să primească asistență în baza Facilității finanțării compensatorii. Banii se acordau într-o singură tranșă, iar politica de condiționalitate era evitată.

Deoarece guvernul de la București a refuzat constant să furnizeze FMI-ului date economice relevante, experții Fondului au autorizat sume mici în cadrul finanțării compensatorii. Cele mai însemnate neînțelegeri s-au consumat în 1982. Invocând probleme economice generate de crizele petrolului, România a solicitat un împrumut de 1.323 de milioane dolari, în cadrul Facilității finanțării compensatorii. Creditul *stand-by* ar fi venit în tranșe, pe parcursul a cinci ani, însă România avea nevoie de valută rapid, pentru nevoile balanței de plăți externe. Consiliul directorilor FMI a refuzat, oferind soluția aranjamentului *stand-by*.

Agravarea problemelor economice ale statelor în curs de dezvoltare slăbise capacitatea Fondului de asistență, dar nici guvernul de la București nu prezenta încredere. Datorită politici autoritare a lui Nicolae Ceaușescu, România pierduse din avantajele politice de la începutul anilor ’70. Statutul lui Ceaușescu de „disident“ în rândul liderilor comuniști nu mai interesa pe nimeni. Între timp, mai multe țări de după Cortina de Fier începuseră negocierile de aderare la FMI. În consecință, România a decis să întrerupă aranjamentul *stand-by*, după extragerea eșalonării din 1984. Politica de condiționalitate deranja regimul de la București, care a mobilizat economia spre comerțul exterior, pentru a stopa „povara“ datoriei externe.

Cel mai important sprijin pentru realizarea planului de investiții a venit de la BIRD. Creditele acordate României nu au fost foarte mari, totalizând 2.182,8 de milioane dolari. Însă implicarea Băncii în proiectele finanțate a oferit garanții pentru obținerea altor împrumuturi, de pe piața privată de capital. Băncile comerciale nu aveau acces la date economice despre țările împrumutate. Verificarea era făcută de BIRD, în conformitate cu prevederile acordului de aderare. Această colaborare neoficială între BIRD și băncile private a generat o supraîndatorare a statelor în curs de dezvoltare, care va erupe la finalul anilor ’70, pe fondul crizelor petrolului.

România a semnat cu BIRD 33 de acorduri de împrumut: 15 în industrie, 16 în agricultură și două în transporturi:

Graficul 5.2. Repartiția împrumuturilor BIRD, pe ramuri economice

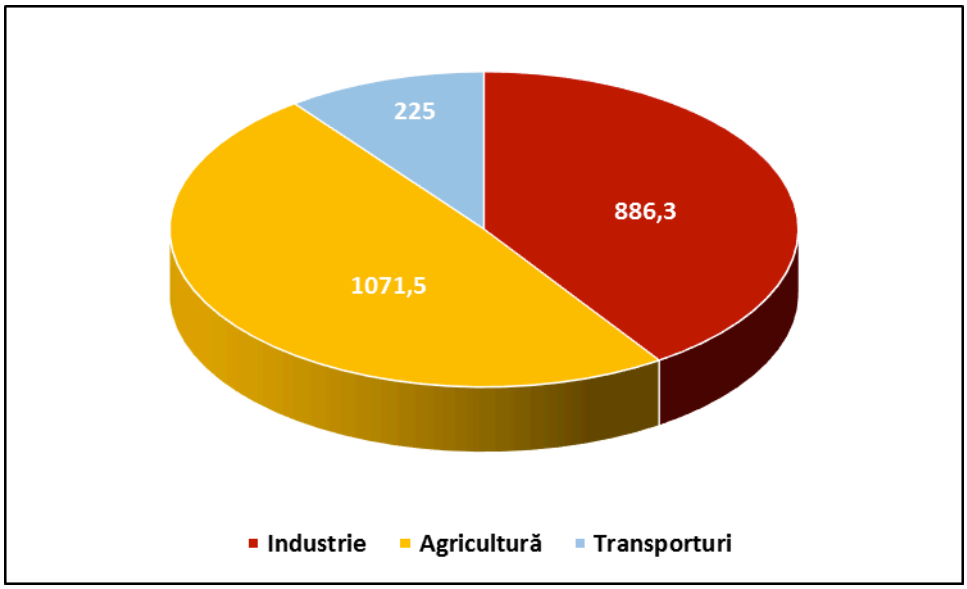

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 294/1987

Negocierile pentru creditele industriale au debutat imediat după aderare, când România a înaintat Băncii o listă complexă cu obiectivele care puteau beneficia de împrumuturi (vezi Tabelul 3.2.). În cele din urmă, guvernul de la București a decis să dezvolte cu banii Băncii în special industriile energointensive: petrochimia (43,82%), termoenergia (23,87%) și siderurgia (13,64%).

Graficul 5.3. Repartiția investițiilor finanțate de BIRD în industrie, pe ramuri economice (exprimată în mil. $)

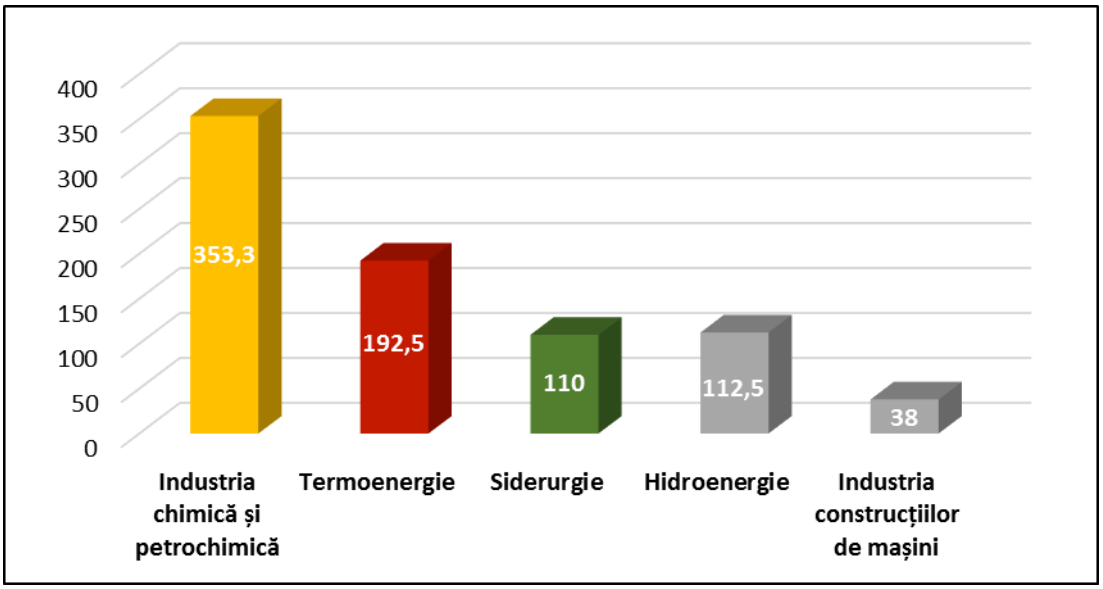

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 294/1987

Dezvoltarea disproporționată a industriei petrochimice a avut consecințe grave asupra economiei, datorită șocurilor petrolului. România a resimțit mai ales al doilea șoc petrolifer, din 1978. În timpul primei crize, din 1974, se utilizau cu prioritate resursele autohtone de hidrocarburi. Pe lângă țiței, industria petrochimică folosea și cantități mari de energie electrică. La fel și industria siderurgică, care fusese modernizată prin introducerea cuptoarelor electrice.

Nevoia crescândă de energie a determinat guvernul să caute soluții pentru dezvoltarea capacităților de producție. BIRD a refuzat să se implice în construcția unei centrale de nuclear-electrice, motivând că nu avea experiență în astfel de investiții. A susținut însă proiectele termo și hidro electrice. Construcția de hidrocentrale cu finanțare BIRD a decurs foarte anevoios, din cauza amplasării lor în zone slab populate. Principala problemă a investiției BIRD Uzina hidroelectrică Râul Mare – Retezat a fost lipsa forței de muncă. Agravarea crizei energetice l-a determinat pe Nicolae Ceaușescu să adopte soluția termocentralelor. În 1979 a cerut al doilea credit pentru centrala de la Turceni, proiectând un mega-ansamblu energetic, care nu a funcționat niciodată la capacitatea construită. În plus, expansiunea industriei carbonifere a avut consecințe grave asupra mediului și a sănătății populației.

Creditele BIRD în agricultură au prezentat, de asemenea, dificultăți. Împrumuturile, în cuantum de 936,5 de milioane dolari, au fost utilizate prioritar pentru amenajarea sistemelor de irigații (61,45%) și creșterea animalelor (33,21%). Lipsa acută de forță de muncă a generat mari întârzieri în executarea lucrărilor.

Graficul 5.4. Repartiția investițiilor finanțate de BIRD în agricultură, pe ramuri economice (exprimată în mil. $)

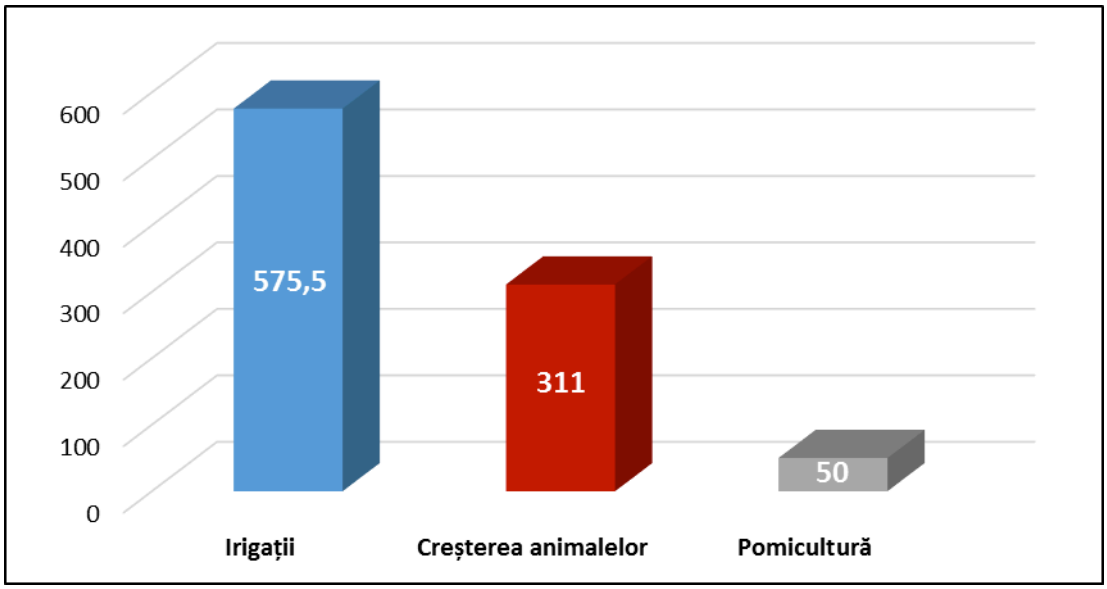

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 294/1987

România a primit mai multe credite pentru agricultură (49,09%) decât pentru industrie (40,60%). Însă eficiența investițiilor agricole a fost moderată. Pe lângă faptul că nu s-a respectat programul de execuție, contribuția agriculturii la export practic nu a contat. Ceaușescu a forțat exportul de produse agricole prin sacrificarea consumului intern, cu consecințe grave asupra bunăstării populației.

Insistența părții române pentru creditele agricole are altă motivație. Majoritatea contratelor de împrumut nu prevedeau obligații privind achiziții din export, sau acestea erau foarte mici. Banii primiți de la Bancă au fost utilizați pentru necesitățile balanței de plăți externe. Astfel de explică numărul mare de credite pentru agricultură de după 1979, când volumul datoriei externe devenise alarmant. S-au cerut doar două credite industriale, în valoare de 225 de milioane de dolari (exclusiv dobânda), în timp ce agricultura a primit șase împrumuturi, în cuantum de 470 de milioane de dolari (exclusiv dobânda).

Graficul 5.5. Distribuția pe ani a creditelor pentru industrie și pentru agricultură

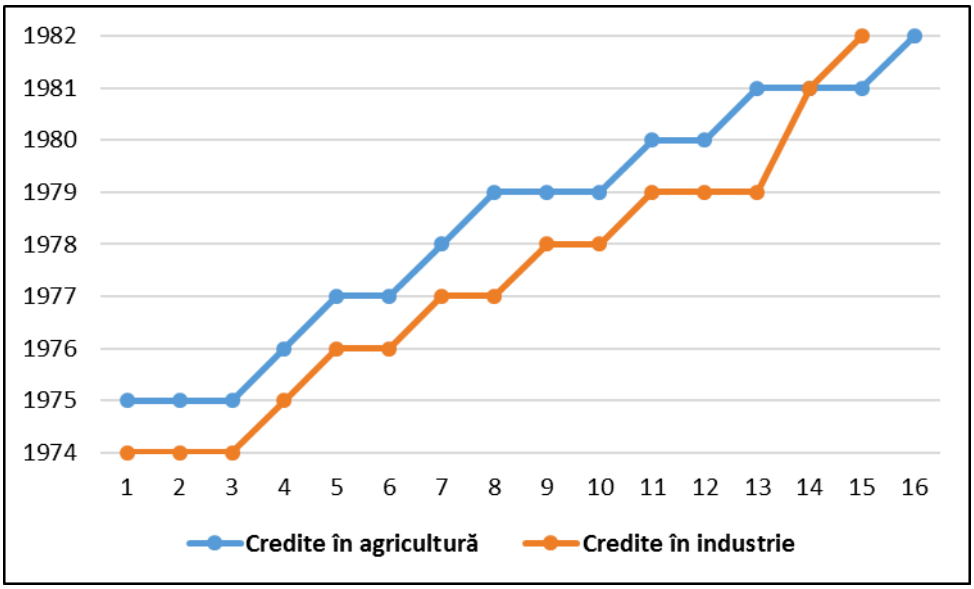

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 294/1987

Un neajuns structural al investițiilor finanțate de BIRD a fost lipsa unei politici privind dezvoltarea regională echilibrată. Majoritatea obiectivelor economice s-au construit în județele sudice, fie că a fost vorba despre capacități industriale, agrare, sau de transporturi.

Graficul 5.6. Investițiile finanțate de BIRD, pe județe (exprimate în mil. $)

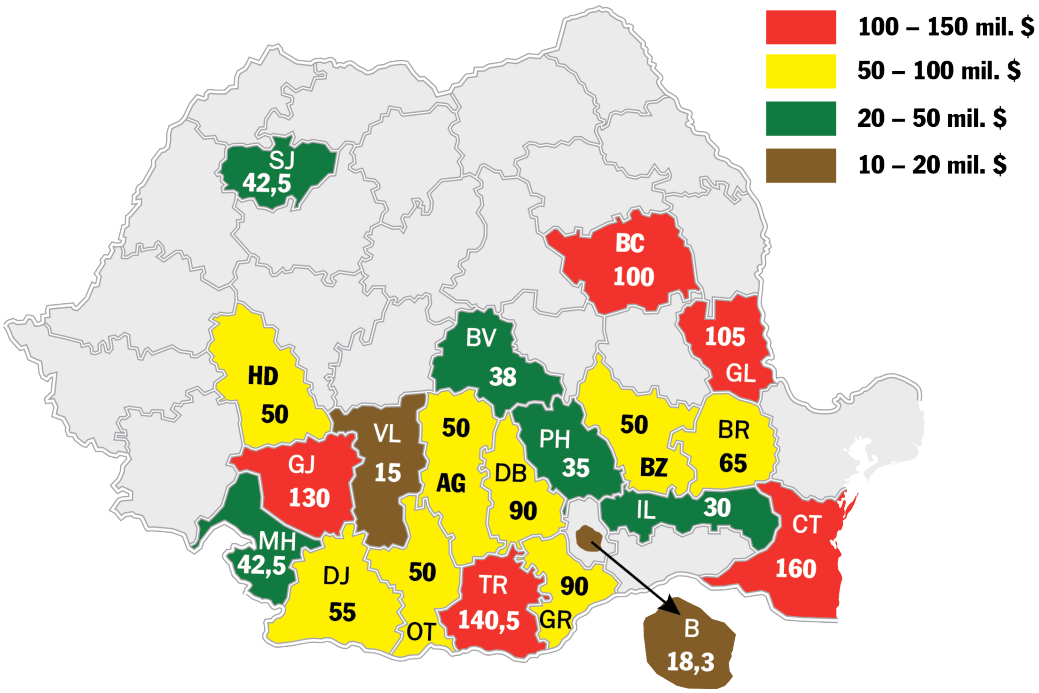

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 294/1987

Observăm că județele sudice nu au fost avantajate doar prin cuantumul creditelor. Regimul a asigurat și o distribuție unitară a investițiilor în interiorul regiunii. Așadar, județele din Oltenia au fost implicate în investițiile BIRD în proporție de 100%, cele din Muntenia în proporție de 80%, iar cele din Dobrogea în proporție de 50%. Regiunea Banat-Crișana nu a avut nici un obiectiv finanțat integral. Se asemenea, remarcăm subfinanțarea Moldovei, regiune cu un nivel economic scăzut[1].

Graficul 5.7. Raportul dintre dimensiunea regiunii și numărul de județe care au beneficiat de credite BIRD

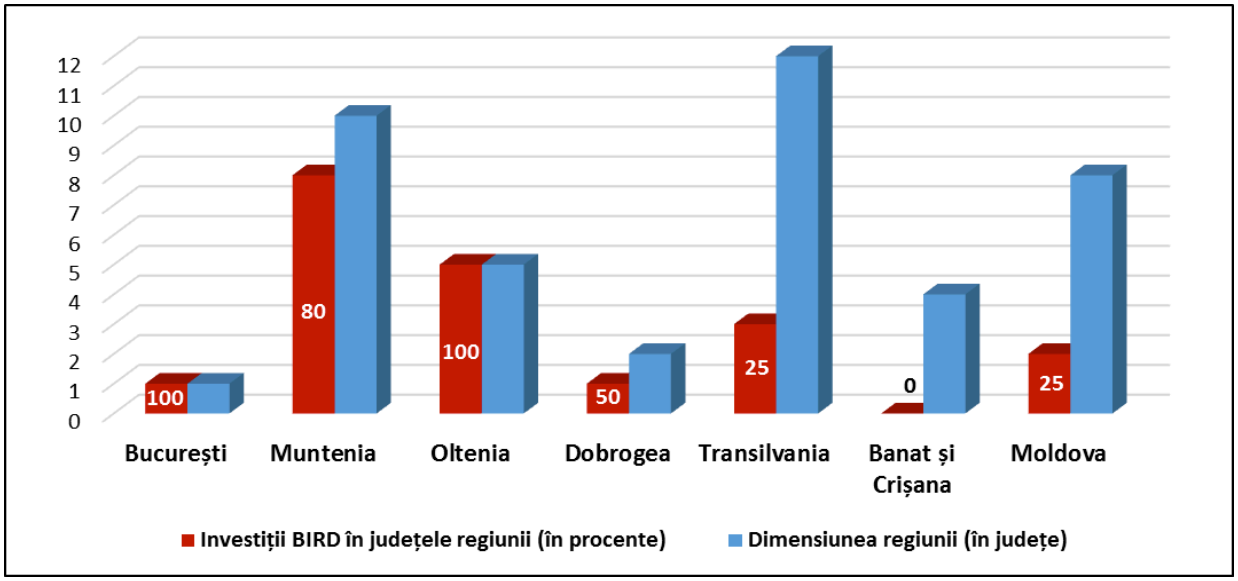

Sursa: SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 294/1987

5.1. Caracteristici ale economiei românești în perioada împrumuturilor de la FMI și BIRD

Aderarea României la FMI și BIRD a coincis cu deschiderea neobișnuită a unei țări comuniste față de lumea capitalistă occidentală, care a corelat cu o creștere economică reală. Congresul al X-lea al PCR (august 1969), dar și Planul cincinal 1971-1975, au impus economiei ritmuri de ambițioase de dezvoltare, peste nivelul statelor din regiune. În perioada 1970-1975, producția de materiale a crescut cu 11%, industria cu 14%, transporturile și comunicațiile cu 11%. Cea mai însemnată

[1] Această analiză se referă doar la investițiile care au fost finanțate direct de BIRD. Au existat acorduri de împrumut și pentru proiecte cu aplicare la nivel național (creșterea animalelor, transporturi etc.), însă sumele alocate județelor beneficiare au fost mici.

dezvoltare s-a înregistrat sectorul industrial, care a crescut în cincinalul 1971-1975 cu 57,2%, față de indicele moderat al agriculturii: 16,1%.

Inițial, creşterea economică a fost susținută cu resursele proprii. Nevoia de muncitori s-a realizat prin migrația organizată a locuitorilor din mediul rural spre orașe. Numărul angajaților din agricultură și silvicultură s-a redus de la 49%, în 1970, la 34%, în 1975. Necesitățile financiare ale dezvoltării au fost asigurate prin reducerea consumului intern. În cincinalul 1971-1975, guvernul a alocat bunurilor de consum doar 8,4% din totalul producției. În această perioadă, împrumuturile au fost moderate. Din 1972 până în 1976, datoria externă a crescut doar cu 1%. Țara utiliza mai ales resurse interne de energie. România era cel mai mare exportator de petrol și gaze naturale din regiune. Indicatorii economici au arătat inclusiv o îmbunătățire a nivelului de trai.

Deși prețul petrolului crescuse de patru ori în perioada 1973-1974, regimul nu a luat măsuri de protecție a economiei față de criza globală. Planul cincinal pentru perioada 1976-1980 a menținut ritmul de creştere, mai ales în sectorul investițiilor. În plus, s-au planificat noi capacități industriale în ramurile energointensive: industria grea (oțel), industria chimică și petrochimică.

Creşterea economică n-a mai avut vigoarea din prima jumătate a anilor ’70. Dacă în perioada 1971-1975 venitul național brut a crescut cu 6,2%, în cincinalul următor valoarea indicelui s-a înjumătățit. În anul 1980, creşterea a fost ca și inexistentă: 0,1%. Cincinalul 1981-1985 a început și mai dezastruos. Indicele productivității muncii a crescut cu doar 2,4%, față de 7%, cât era planificat. Economia resimțea un deficit acut al forței de muncă. Cu toate că transferul populației active din mediul rural spre mediul urban își atinsese limitele la începutul anilor ’70, s-au construit în continuare capacități industriale de mari dimensiuni. La acel moment, economia României ar fi avut nevoie de imigranți. Soluția adoptă de regim a fost voluntariatul. Militarii, pionerii, uteciștii, chiar și deținuții au fost trimiși pe marile șantiere, sau în agricultură.

Dezechilibrul macroeconomic cel mai important s-a datorat dezvoltării nerației nale a industriei petrochimice. Cantitatea rafinată a sporit de la 18,5 de milioane tone, în 1972, la 33 de milioane tone, în 1980. Petrochimia a devenit ineficientă datorită majorării importurilor, în plină criză a prețului țițeiului. Achizițiile de petrol au crescut de la 5,1 milioane tone, în 1975, la 12,5 milioane tone, în 1979. În schimb, producția internă a intrat în declin: extracțiile au scăzut de la 14,6 milioane

tone, în 1977, la 11,6 milioane tone, în 1981. Abia în acest an s-au stopat importurile masive de țiței. Reexportarea produselor din petrol nu a compensat cuantumul importurilor[2].

Criza datoriei externe de la începutul anilor '80, precum și schimbarea discursului lui Ceaușescu la adresa lumii financiare capitaliste, au modificat strategia de comerț exterior. Relațiile economice cu Vestul au intrat în declin, balanța comercială fiind compensată prin reevaluarea pieței CAER. Comerțul exterior cu statele comuniste est-europene a crescut de la 33%, în 1980, la 53%, în 1983[3].

5.2. Implicarea lui Nicolae Ceaușescu în gestionarea creditelor de la FMI și BIRD

O contribuție semnificativă la eșecul utilizării creditelor de la FMI și BIRD a avut-o cu siguranță Nicolae Ceaușescu. Deși la ședințele cu liderii partidului, membrii guvernului sau cu alți demnitari din domeniul economic încerca să arunce responsabilitatea pe incompetența subordonaților, sau pe „capitaliștii sălbatici" de la Washington, secretarul general al PCR gestionase deficitar investițiile de la un capăt la altul.

El și-a asumat rolul de prim-planificator al dezvoltării industrial-agrare. Ajunsese într-o fază în care nu-i păsa de opinia specialiștilor, sau a tovarășilor din conducerea de partid. Adopta deciziile în „numele poporului". O spune fostul demnitar Dumitru Popescu, în memoriile sale: „Ceaușescu se recomanda pe sine ca singur exponent al poporului, toți ceilalți fiind permeabili la influențe nefaste, tentați prin natura lor slabă să trădeze. Avea obiceiul să invoce poporul și în tiradele publice și în cerc restrâns. Recunoștea în popor sursa sa de inspirație, mentorul său, patronul. Dar nu uita să adauge că este forța invincibilă ce-l face și pe el invincibil. Nu se compara cu muritorii de rând, aceștia se reprezentau pe sine sau grupuri restrânse, el se înălța deasupra tuturor la mandatar al poporului. Nu pregeta să și amenințe în numele poporului"[4].

Dacă ar fi avut loc un proces democratic al lui Ceaușescu, probabil s-ar fi apărat cu argumentul că investițiile au fost aprobate în CPEx, și legiferate ulterior prin

[2] Ronald H. Linden, „Socialist Patrimonialism and the Global Economy: The Case of Romania", în *International Organization*, Vol. 40, No. 2, Spring 1986, p. 354-355.
[3] *Ibidem*, p. 361-362.
[4] Dumitru Popescu, *Am fost și cioplitor de himere*, București, Editura Expres, 1994, p. 233.

decrete prezidențiale, votate unanim de MAN. Desigur, oficial aceasta a fost procedura. Însă Ceaușescu decidea singur investițiile, consultându-se doar în particular cu miniștrii de resort, care pregăteau documentația. Apoi se mergea în ședința CPEx, pentru confirmare. Fără să se discute vreun moment dacă dezvoltarea unui sector sau altul era sustenabilă.

Metoda a fost descrisă tot de Dumitru Popescu: „Ședințele (CPEx, n.n.) se țineau la două săptămâni. Ceaușescu deschidea ședința cu formula uzuală: «Materialele au fost discutate și răsdiscutate». Într-adevăr, dar nu cu membrii CPEx, exceptând pe cei ce lucrau la guvern. Un fel de a-i descuraja pe eventualii amatori de opinii. Să pierdem vremea? S-o luăm de la capăt? Deși de aceea se înaintau CPEx-ului, ca să se pronunțe asupra lor. Dar cum să te pronunți când habar nu aveai ce conțin mapele, tomurile, sutele de pagini. Orice amestec devenea imposibil. Ședința se reducea fie la un monolog, fie la dialogul dintre Ceaușescu și unul sau altul din membrii guvernului – de fapt și acesta era un fel de interogatoriu. Esențial părea a fi să se confirme public faptul că existau toate condițiile pentru realizarea cu succes a prevederilor din programele respective“[5]. Versiunea lui Dumitru Popescu este conformată de documentele de arhivă. Spre exemplu, când s-a anunțat reînceperea lucrărilor la Canalul Dunăre – Marea Neagră, în 1973, membrii CPEx păreau luați prin surprindere. Nu erau lămuriți dacă se va continua construcția din anii ’50, ce lungime va avea canalul etc. Totuși, verdictul ședinței a fost pe placul lui Ceaușescu: „Toți tovarășii sunt de acord“.

Ingerințele lui Ceaușescu în planurile de investiții s-au manifestat și prin modificarea pe parcurs a termenelor de finalizare. Obișnuia să impună noi indicatori de performanță, în flagrantă contracție cu posibilitățile reale. După cum semnalează și Silviu Curticeanu, în memoriile sale: „O procedură specială de aprobare au avut lucrările de investiții industriale, edilitare ori culturale. Panouri mari, sugestiv colorate, expuse de regulă în holul de la sala plenarelor, cuprindeau amplasamentul noilor obiective industriale și principalii indicatori tehnico-economici, din faza de construcție și din cea de producție; vizionarea acestor obiective se «lăsa» cu numeroase indicații: de la amplasare la tehnologii, de la costuri la rentabilitate, de la destinația și volumul producției la numărul viitor de muncitori productivi și personalul tehnico-administrativ. Răul începea atunci când Ceaușescu înlocuia puterea

[5] *Ibidem*, p. 245.

specialiştilor cu voluntarismul, realitatea cu dorința, când fixa, de la bun început, ca elemente mobilizatoare, termene, costuri ori producții practic nerealizabile. Avea un fel al lui de a-și fura căciula singur! Din acest motiv, era necesară suplimentara ulterioară a cheltuielilor și, ce este mai grav, intervenea de la început o necorelare a planului, deoarece erau luate în calcul producții ce se realizau în fapt mult mai târziu ori la volum mult mai redus“[6].

5.3. Raționalizarea consumului

La sfârșitul anilor ’70, când datoria externă s-a majorat considerabil, agricultura a primit cote sporite pentru producția de export. Însă IAS-urile, CAP-urile și complexele agrozootehnice nu-și puteau onora obligațiile. S-a încercat o revigorare a agriculturii, prin împrumuturi de la BIRD, însă noile obiective s-au ridicat cu întârziere. În consecință, producția n-a atins standardele planificării. Regimul a decis să sacrifice populația, în nici un caz exportul. A debutat așadar criza alimentară din anii ’80.

Primele măsuri au fost adoptate la 3 iulie 1980, când Ceaușescu a convocat la reședința de vară de la Neptun o ședință privind problema alimentației. Au fost invitați demnitari din Ministerul Agriculturii și de la Comitetul de Stat al Planificării. Noul cuvânt de ordine – raționalizarea.

Principalul produs care trebuia redus din alimentația românilor era zahărul. Pentru perioada următoare, industria alimentară a primit dispoziții să scoată din producție 18.200 tone de produse zaharoase. Oficial, Ceaușescu era preocupat de sănătatea românilor, care consumau peste măsură acest aliment. „În toată lumea se duce o luptă foarte serioasă pentru reducerea consumului de zahăr și grăsimi. Se critică în toate țările dezvoltate consumul de zahăr“, spunea Ceaușescu. În principiu, avea dreptate. Însă consumatorul occidental putea alege, după preferință, cu zahăr, sau fără. Asta „uita“ să mai precizeze.

La aceiași ședință, Ceaușescu a propus și „alimentația sănătoasă“ cu pește. Erau stimulate importurile de pește oceanic, care, combinat cu legume, urma să se fie comercializat sub formă de conservă. În zadar a încercat Maxim Beghianu, președintele CSP-ului, să-i explice că navele de pescuit erau planificate pentru alte

[6] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite: imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000, p. 179.

activități. Ceaușescu considera că găsise soluția miraculoasă care va stăpâni foamea românilor: „Să dăm mai mult pește pe piață, trebuie făcută și ciorbă de pește cu legume. Să se gătească cum se gătea în trecut în România, pe bază de legume. Trebuie făcută o gamă de sosuri industriale de legume“[7].

Indicațiile lui Ceaușescu s-au pus rapid în practică, iar magazinele alimentare abundau de borcane nevândute cu sosuri de legume. Nimeni nu se încumeta să consume așa ceva decât dacă-l răzbea foamea. Iar peștele... Propaganda nu mai contenea cu marketingul. „Nici o masă fără pește“, suna o lozincă sâcâitoare din paginile ziarelor. Pe stadioane se mai făcea și haz de necaz. Una dintre scandările care dădea bătăi de cap Securității, din cauza conotației „suversive“, fusese lansată de suporterii din Giulești: „Nu e pește ca guvidu' / Și echipă ca Rapidu'!“. Așa de mult iubeau românii noile conserve de pește lansate pe piață de Ceaușescu...

După căderea comunismului, românii care s-au întors din exil au fost admonestați de compatrioți că stătuseră la căldurică în Occident, și nu mâncaseră salam cu soia. Fostul demnitar Silviu Curticeanu a relatat în memoriile sale cum a ajuns acest produs în meniul de criză: „Ceaușescu a făcut o mare pasiune pentru amestecul carne-soia, după ce a importat două mașini specializate din Spania și le-a modificat tehnologia, pentru a crește procentul de soia până la 30%“[8].

Ceaușescu a cerut soluții și pentru reducerea consumului de grâu. Cu ocazia ședinței de la Neptun, din 3 iulie 1980, specialiștii din domeniul industriei alimentare au propus introducerea în alimentație a pâinii negre, cu conținut moderat de făină din grâu. Secretarul general al partidului a luat totuși în calcul unele riscuri. Dacă ar fi plasat noul produs la nivel național, puteau izbucni tensiuni sociale. Așadar, pâinea neagră urma să se comercializeze doar în preajma fabricilor și uzinelor, și nu la alimentarele din orașe[9]. Cu timpul însă, va ajunge pe mesele tuturor românilor, în zilele în care pâine albă prisosea de pe piață.

Politica de raționalizare a produselor alimentare s-a oficializat la sfârșitul anului 1980. Sesiunea MAN din 18-19 decembrie a votat Legea pentru constituirea, repartizarea și folosirea pe județe a resurselor pentru aprovizionarea populației cu carne, lapte, legume și fructe. Consumul alimentar se planifica riguros, pe fiecare

[7] Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare SANIC), Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român (în continuare CC al PCR), Secția Economică, dos. nr. 48/1980, f. 2-11.
[8] Silviu Curticeanu, *op. cit.*, p. 179.
[9] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 48/1980, f. 2-12.

județ și, mai grav, era interzisă circulația produselor agricole dintr-o zonă excedentară, într-o zonă deficitară. Fiecare județ avea obligația să furnizeze tot surplusul de alimente către fondul centralizat al statului. Pentru prima dată după anii '50, se introduceau cartele la ulei și zahăr. Locuitorii satelor aveau obligația să predea cooperativelor locale unele produse animale, precum ouăle și laptele. Românii erau legați de glie prin noua lege. Dacă nu se aflau în localitățile de domiciliu, cetățenii nu puteau cumpăra pâine sau mezeluri din alte orașe. Măsura îi afecta în mod direct pe navetiști și pe studenți.

Orientarea economiei spre comerțul exterior, precum și interzicerea importurilor, au generat grave probleme Ministerului Agriculturii. Pentru aprovizionarea populației nu s-a mai alocat nici măcar un dolar. Ce nu se producea în țară, urma să se achiziționeze prin schimburi externe. Fiecare județ avea obligația să-și asigure necesarul de produse agrare, vegetale și animale pentru nevoile curente. Ceaușescu a anunțat noua strategie de „autoaprovizionare" la 20 octombrie 1981, cu ocazia unei ședințe a CPEx la care au fost invitați prim-secretarii comitetelor județene ale PCR.

Decizia sfida orice logică economică. Având în vedere relieful variat al României, județele nu puteau asigura autonom alimentația populației. Însă nimeni nu avea curaj să-l contrazică pe Ceaușescu. În memoriile sale, Silviu Curticeanu descrie astfel viziunea secretarului general al partidului: „Economia se transformase într-un fel de băcănie rurală în care nimic nu scăpa băcanului-șef, de la producția de mașini și utilaje la producția de pâine și halva"[10].

Cu ocazia aceleiași ședințe, Ceaușescu a mai anunțat o soluție „genială" pentru echilibrarea deficitului de hrană: Programul alimentației științifice a populației. Deocamdată, doar la nivel de intenție. A citat diverse studii occidentale privind creșterea obezității la nivel mondial, și problemele de sănătate asociate. „Și la noi, dacă te uiți, au început să fie copiii foarte grași, nu e semn de sănătate", argumenta Ceaușescu necesitatea proiectatei reforme[11]. Silviu Curticeanu susține că pe Ceaușescu nu-l preocupa neapărat greutatea compatrioților. Dorea să refacă șeptelul, și să reducă importurile de furaje[12].

[10] Silviu Curticeanu, *op. cit.*, p. 167.
[11] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 48/1980, f. 2-5.
[12] Silviu Curticeanu, *op. cit.*, p. 96.

Programul alimentației științifice a populației a fost întocmit de Ministerul Sănătății, sub coordonarea medicului Iulian Mincu. Documentul a fost adoptat de CPEx în ședința din 3 iulie 1982. Având în vedere condițiile naturale, un locuitor ar fi trebuit să asimileze zilnic, în medie, 2.700 – 2.800 calorii. Însă gurmanzii români realizau un consum efectiv de peste 3.300 calorii pe zi. Modificarea regimului alimentar trebuia să se facă treptat. Până în 1985, media zilnică trebuia să ajungă la 2.800 – 3.000 calorii. Autorii programului erau nemulțumiți și de obiceiurile alimentare ale românilor. Prea multe specialități din carne, cereale și produse zaharoase! Trebuiau suplinite cu fructe și legume[13]. Documentul a devenit lege abia după ce criza alimentară s-a adâncit, fiind adoptat de sesiunea MAN din 29 iunie 1984.

5.4. Criza energetică

Confruntat cu creșterea îngrijorătoare a datoriei externe, Nicolae Ceaușescu a anunțat la Congresul al XII-lea al PCR (noiembrie 1979) o politică drastică de raționalizare a materiilor prime. Declarațiile au fost puse în practică rapid, iar la 28 decembrie 1979 Consiliul de Stat a adoptat „Decretul privind recuperarea și valorificarea resurselor materiale refolosibile". Toate ramurile industriale aveau obligația să raporteze succese în acest domeniu. Cu ocazia plenarelor, critica, sau, dimpotrivă, lăuda ministerele în funcție de rezultate[14].

Cea mai importantă materie primă vizată de programul de raționalizare a fost petrolul, vital pentru industria chimică dezvoltată nerațional în anii '70. La 22 iunie 1982, Nicolae Ceaușescu a pus pe masa ședinței CPEx un plan de măsuri pentru reducerea consumului de produse petrolifere în perioada 1983-1985.

Politica economisirii nu era, desigur, o soluție. În condițiile în care sarcinile de export se modificau semestrial, devenea imposibil de drămuit petrolul. Dar Ceaușescu nu dorea în ruptul capului să importe țiței peste plan. A decis impunerea unor raționalizări drastice în transporturi. Proiectul a fost prezentat cu ocazia Plenarei CC al PCR din 29-30 iunie 1983. În cuvântarea ținută a „atras atenția" asupra pregătirii

[13] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 121/1982, f. 3-5.
[14] Ibidem, dos. nr. 19/1982, f. 7.

unor „măsuri în vederea îmbunătățirii activității de transporturi“. Pentru Ceaușescu, „îmbunătățirea“ se înfăptuia prin reducerea consumului de combustibil[15].

Peste câteva luni, în perioada 11-15 noiembrie 1983, membrii Comitetului Central au fost convocați din nou la București. Ceaușescu le-a vorbit despre greutățile întâmpinate cu gestionarea materiilor prime. A propus adoptarea unui „Program privind îmbunătățirea nivelului tehnic și calitativ al produselor, reducerea consumului de materii prime, de combustibil și energie și valorificarea superioară a materiilor prime și materialelor în perioada 1983–1985 și până în 1990“. Așa cum se obișnuia, toți tovarășii au fost de acord. Întorcând-se acasă, au simțit și consecințele. Economisirea de combustibil și energie însemna frig în case, precum și raționalizarea consumului casnic de produse petrolifere. Drept urmare, zile întregi petrecute în față la Peco, și cozi în plină iarnă la stațiile de butelii.

5.5. Consecințele dezvoltării extensive asupra mediului

Raționalizarea petrolului s-a compensat prin relansarea industriei carbonifere. România nu a fost singura țară care și-a reorientat producția de energie spre combustibilii fosili. Majoritatea statelor în curs de dezvoltare s-au aflat în această situație. Soluția era apreciată chiar de unii economiști ai timpului, care argumentau că rezervele mondiale de cărbune erau de 57 de ori mai mari decât cele de petrol[16].

Politica energetică a statului român din anii ’70 și ’80 a avut consecințe dublu poluante. Industria chimică în expansiune deja emitea în atmosferă noxe cu mult peste standardele admise la nivel internațional. Dezvoltarea termoenergiei a majorat considerabil nivelul poluării. În bazinul carbonifer Oltenia s-au construit două mari termocentrale, în localitățile Turceni și Rovinari, finanțate cu credite de la BIRD și de la băncile comerciale[17]. Ceaușescu și-a pus mari speranțe în potențialul noilor centrale pe cărbune, extinzându-le capacitatea la proporții megalomanice. Acestea au bătut recordurile europene în domeniu, însă investițiile au fost făcute în zadar. Cărbunele din regiunea Oltenia era slab caloric, conținând siliciu în calitate prea mare pentru a-l face eficient.

[15] Ibidem, dos. nr. 34/1983, f. 95.
[16] N. N. Constantinescu, *Economia protecției mediului natural*, București, Editura Politică, 1976, p. 163-165.
[17] SANIC, Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 319/1971, f. 12.

Pentru a rezolva problema deficitului caloric, Ceaușescu a dat dispoziții să fie extinse prospecțiile geologice, în vederea identificării unor zăcăminte noi. Pentru extragerea cărbunelui a fost preferată varianta carierelor de suprafață, datorită accesului rapid la minereu. Consecințele au fost dramatice pentru mediu. S-au decopertat dealurile din zonă, iar materialul steril rezultat va face dificil traiul localnicilor pentru câteva generații.

Pe lângă dezvoltarea minelor de cărbune din Oltenia, s-au realizat prospecții în toate regiunile țării. Au apărut astfel mici cariere în zone care nu aveau tradiție în minerit. Cu ocazia unei consfătuiri de lucru de la Comitetul Central, din 20-21 octombrie 1982, Ceaușescu a interzis definitiv utilizarea produselor din petrol pentru încălzit și apă caldă. În cartiere trebuiau construite micro termocentrale pe combustibil solid, care să deservească blocurile. În localitățile mici, sau în mediul rural, noile construcții nici nu mai trebuiau prevăzute cu încălzire centrală, ci cu sobe de teracotă[18]. A dat exemplul țăranului român, care de secole se încălzea cu lemne!

În consecință, mediului de locuire s-a degradat. Datorită economisirii materiilor prime energetice, lemnele pentru foc se găseau destul de greu. Iar cărbunele era o soluție aproape primitivă. Fumul degajat de acest combustibil instala în case un miros greu de suportat, iar plămânii locatarilor erau grav afectați. Intoxicările cu monoxid de carbon erau frecvente.

Dezvoltarea extensivă a economiei a avut drept consecință creșterea poluării la niveluri alarmante. Proporțiile ne sunt dezvăluite într-un studiu efectuat de cercetătorii Institutului de Economie Socialistă, care au colectat și interpretat indicii de protecție a mediului pentru anul 1985. Rezultatele cercetării nu au fost făcute publice, fiind cotate „secret de serviciu“[19].

În 1985, cantitatea de poluanți eliberați în mediul natural s-a ridicat la 363 de milioane tone, reprezentând peste 15 tone pe cap de locuitor. Se înregistra un ritm de creștere accelerat, fiind constatate modificări semnificative ale indicilor de poluare de la an la an. În 1985, față de 1984, nocivitățile deversate în ape crescuseră cu 6,3%. Cantitatea de substanțe poluante eliberate în aer înregistra de asemenea un progres îngrijorător, respectiv 21,7%. Însă cea mai alarmată situație privind nivelul poluării din 1985, față de anul precedent, a fost triplarea substanțelor evacuate pe sol. Cele mai

[18] Ibidem, dos. nr. 64/1982, f. 20-22; Ibidem, dos. nr. 220/1981, f. 2.
[19] „Protecția mediului înconjurător în R.S. România“, în *Studii și cercetări economice. Sinteze. Caiet de studiu nr. 117. Partea I-a*, București, Institutul de Economie Socialistă, 1987.

poluante județe erau Argeș, Bihor, Caraș-Severin, Galați, Gorj, Hunedoara și Vâlcea[20].

Poluarea apelor se datora în special pierderilor din instalațiile tehnologice, conductelor de transport, rezervoarelor etc. Din cauza deversărilor au fost scoase din uz numeroase captări de apă potabilă și fântâni domestice. Fenomenul avea repercusiuni pe termen lung. Nu exista soluție tehnică pentru epurarea apelor subterane infestate, iar purificarea naturală durează de la 30 până la 120 de ani. Poluarea apelor era cauzată și de restricțiile privind consumul de energie și carburanți, impuse de Ceaușescu în anii '80. Stațiile de filtrare din cadrul stabilimentelor industriale nu funcționau permanent, iar deversările se făceau direct în mediul natural[21]. Principalii poluanți ai apelor erau industriile chimică, petrochimică, alimentară și minieră[22].

Poluarea aerului atinsese în 1985 cote alarmante. Măsurătorile estimau degajarea în atmosferă a 480 t / km^2 de substanțe nocive[23]. Instalațiile de filtrare a gazelor și pulberelor rezultate din procesele industriale erau deficitare atât calitativ, cât și cantitativ. Soluțiile de protecție a mediului erau neglijate încă din faza de proiectare. S-a constatat că instalațiile de purificare a aerului aveau randament inferior. Filtrele de producție internă erau de proastă calitate, cu slabe rezultate în reținerea substanțelor nocive. În plus, se uzau rapid. Ca fenomen general, s-a constatat necorelarea între capacitatea de producție, și capacitatea de epurare a instalațiilor. Foarte multe stabilimente industriale nici nu erau prevăzute cu echipamente de filtrare. Era preferată soluția coșurilor înalte de evacuare. Deși costisitoare financiar, acestea nu rezolvau decât parțial problema poluării. Purtate de vânt sau de ploi, substanțele nocive afectau atât populația, cât și solul[24].

Poluarea solului era la niveluri fără precedent, depășind în 1985 de trei ori cota anului 1984. Principalii factori erau lucrările de excavare la zi (exploatări miniere, balastiere, cariere de suprafață) și depozitările de steril. În paralel, se înregistra și o poluare chimică a solului, cauzată de folosirea nerațională a îngrășămintelor chimice și a depunerilor de reziduri industriale, purtate de aer[25].

---

[20] *Ibidem*, p. 145-160.
[21] *Ibidem*, p. 161-165.
[22] *Ibidem*, p. 145-160.
[23] *Ibidem*, p. 145-160.
[24] *Ibidem*, p. 161-165.
[25] *Ibidem*, p. 145-160.

Investițiile în protecția mediului erau cu mult sub gradul de poluare al industriei românești. În 1985 s-au alocat 3 miliarde lei, bani insuficienți pentru menținerea în funcțiune a instalațiilor de epurare sau filtrare. Circa 25% din echipamentele pentru filtrarea aerului nu au funcționat la parametrii normali, sau nu au fost puse în funcțiune. Stațiile de epurare a apei erau inactive în proporție mult mai mare, respectiv 46%[26].

Starea de sănătate a populației s-a agravat îngrijorător. Cel mai nociv efect îl avea asocierea emisiilor de bioxid și trioxid de sulf, monoxid și bioxid de carbon etc. cu diverse suspensii industriale (funingine și/sau pulberi în suspensie). Cercetările efectuate de Ministerul Sănătății, în zonele unde funcționau termocentrale de mari dimensiuni, au dezvăluit fenomene patologice grave. S-a observat o incidență crescută, mai ales la copii, a conjunctivitei, amigdalitei acute, faringitei, bronșitei, și în general a bolilor aparatului respirator[27].

Specialiștii din Ministerul Sănătății au constatat și expansiunea diagnosticelor de cancer în zonele unde instalațiile de purificare a apei nu funcționau corespunzător. Era vorba, în special, de localitățile limitrofe unor mine de materiale radioactive, sau alte metale grele. Substanțele cancerigene ajungeau în corpul populației prin apa potabilă, sau prin laptele consumat[28].

5.6. Influența investițiilor asupra cercetării-dezvoltării-inovării

Ritmul de creștere economică din anii ’70 a creat nevoia corelării învățământului cu producția industrială. În acest scop, în decembrie 1978 a fost adoptată o nouă *lege a educației*, care încuraja activitatea de cercetare a instituțiilor de învățământ. În preambul se menționa că „la temelia școlii stă principiul politehnizării, îmbinarea strânsă a muncii, învățământului și cercetării“.

Legea educației insista pe necesitatea integrării învățământului, la toate nivelurile, cu producția, cercetarea științifică și proiectarea. Așadar, elevii, studenții și cadrele didactice erau încurajați să participe la activitatea de producție, de cercetare și de proiectare[29].

---

[26] *Ibidem*, p. 161-165.
[27] *Ibidem*, p. 215-224.
[28] *Ibidem*, p. 215-224.
[29] „Legea 28 din 21 decembrie 1978 privind educația și învățământul“, art. 11, în *Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România*, nr. 113, 26 decembrie 1978.

Învățământul superior a fost anexat pe necesitățile economiei, fiind dezvoltate facultățile tehnice, în defavoarea celor socio-umane. S-a stimulat practica în producție și implicarea mediului universitar în activitățile de cercetare[30]. Atât cadrele didactice, cât și studenții aveau obligația să se implice în proiectele de cercetare științifică. Unitățile de cercetare din universități puteau semna contracte cu beneficiarii interni, sau chiar cu parteneri străini[31].

Importanța cercetării în ansamblul economic a fost reafirmată și prin legea de funcționare a Consiliului Național al Științei și Tehnologiei (CNST), adoptată în martie 1980. Noul organism a fost înființat pentru a coordona politica regimului în domeniul științei și tehnologiei, funcționând sub îndrumarea CC al PCR și a guvernului.

Legea stipula că organizarea activității de cercetare la nivel național era în responsabilitatea CNST. S-au trasat și direcțiile de cercetare pentru următoarele cincinale. Instituția avea obligația să susțină cu prioritate studiile care aveau ca rezultat dezvoltarea bazei de materii prime. În acest scop, se urmărea intensificarea prospecțiilor geologice pentru dezvoltarea potențialului energetic național. A doua direcție de cercetare viza elaborarea și proiectarea sistemelor și mijloacelor avansate de mecanizare și automatizare în procesele de producție. În domeniul agriculturii, se dorea folosirea intensivă a potențialului agricol, realizarea de soiuri și hibrizi de plante și rase de animale de înaltă productivitate[32].

În următorii ani, Consiliului Național al Științei și Tehnologiei a restructurat activitatea de cercetare. S-a acordat prioritate unităților de cercetare cu profil tehnic, în defavoarea celor socio-umane. La nivel național au fost create 11 institute de cercetare centrale, în domeniile: chimie, construcții de mașini, mașini-unelte, electronică și electrotehnică, energetică, metalurgie, direcționare în construcții, fizică, biologie, matematică, economie, conducere și informatică. În subordinea unităților de cercetare centrale funcționau 215 institute de specialitate, și peste 100 de stațiuni de cercetare. De asemenea, cercetarea se mai realiza în instituțiile de învățământ superior, precum și în unitățile de producție. „Veriga“ cea mai importantă a activității

[30] *Ibidem*, art. 75.
[31] *Ibidem*, art. 124.
[32] „Decretul Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România nr. 60/1980 din 8 martie 1980 privind organizarea și funcționarea Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie“, art. 4.

de cercetare era considerată întreprinderea, deoarece putea aplica în industrie rezultatele inovării[33].

Investițiile în activitatea de cercetare au permis sporirea numărului de specialiști la nivel național. Între 1965 și 1984, personalul din cercetare a crescut de cinci ori:

Tabel 5.1. Evoluția personalului din instituțiile de cercetare, în perioada 1965-1984

	1965	**1975**	**1980**	**1984**
Total personal	43.300	155.730	204.000	248.312
Studii superioare	14.000	58.700	70.000	100.475

Sursa: „Politici de promovare a progresului tehnico-științific în România și alte țări", în *Caiet de studiu nr. 117*, București, Institutul de Economie Socialistă, 1985

La sfârșitul anilor '70, cercetarea românească a fost susținută inclusiv prin finanțare generoasă de la bugetul de stat. În perioada 1978-1982, cheltuielile pentru cercetare științifică și dezvoltare tehnologică au variat între 1,4% și 1,8% din produsul intern brut.

Cercetarea românească a venit în sprijinul economiei cu o serie de inovații, în special în domeniul ramurilor industriale extensive. S-au omologat noi tehnologii pentru extracția minereurilor neferoase, prin metode mai productive. Institutele energetice au realizat grupuri turbogeneratoare cu turbină de condensație. Centrele de proiectare din domeniul petrolifer au elaborat instalații de foraj de mare adâncime, până la 8.000 de m. Institutele chimice au obținut rezultate în polimerizarea izoprenului, fiind omologat cauciucul poliizoprenic. Fizicienii au avut performanțe în producerea laserilor industriali și combustibililor nucleari necesari reactoarelor energetice nucleare. Progrese importante s-au înregistrat și în aeronautică. S-au fabricat avioane de mare capacitate de tip *Rombac*, dar și elicoptere. Pentru nevoile agriculturii s-au dezvoltat motoare diesel de mare capacitate[34].

Cele mai însemnate obiective de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică sunt sintetizate numeric în următorul tabel[35]:

[33] „Politici de promovare a progresului tehnico-științific în România și alte țări", în *Caiet de studiu nr. 117*, București, Institutul de Economie Socialistă, 1985, p. 4-9.
[34] *Ibidem*, p. 15-16.
[35] *Ibidem*, p. 13.

Tabelul 5.2. Reprezentarea numerică a activității de cercetare-dezvoltare-inovare, pe ramuri economice

Ramura	1981	1982	1983	1984
Energie electrică și termică	240	218	103	182
Combustibili	43	43	63	84
Metalurgie	83	123	171	157
Construcții de mașini	1.209	1.506	1.077	1.178
Electronică și electrotehnică	1.593	2.114	2.870	2.414
Chimie	753	824	626	478
Industria lemnului și materialelor de construcție	165	138	197	193
Industria ușoară	222	411	668	443
Agricultură și industria alimentară	444	435	196	243
Construcții industriale	47	46	56	63
Transporturi și telecomunicații	47	37	73	90

Sursa: „Politici de promovare a progresului tehnico-științific în România și alte țări", în *Caiet de studiu nr. 117*, București, Institutul de Economie Socialistă, 1985

Treptat, institutele și centrele de cercetare au reușit să asigure aproape complet necesitățile de inovare și proiectare a unor sectoare economice. Spre exemplu, în 1984, industria construcțiilor de mașini asigura peste 90% din mașinile-unelte necesare unităților de producție. Cu douăzeci de ani în urmă, peste 70% din mașinile-unelte erau importate. Producția industriei aeronautice a crescut de la 7 milioane lei valută, în 1965, la 4.600 de lei valută, în 1984. Progrese remarcabile realizase și industria construcțiilor de mașini. Dacă în 1965 se fabricau doar două tipuri de tractoare, în 1984 proiectanții români scoseseră pe piață 37 de modele. Majoritatea avioanelor, elicopterelor sau tractoarelor erau destinate exportului[36].

Economia a obținut profituri însemnate și prin „asimilările" unor licențe cumpărate din străinătate. În timpul negocierilor pentru marile proiecte de investiții, partea română a solicitat ca o parte dintre subansamble să fie fabricate în țară. Ulterior, specialiștii români au copiat și restul componentelor cumpărate din străinătate, fiind „asimilate" în industria locală. În perioada 1967-1977, din 214 licențe achiziționate din statele capitaliste, au fost „asimilate" 151. Profitul rezultat s-a ridicat la 827 de milioane lei valută. La fel de profitabile erau și exporturile de licențe ale produselor românești, care aduseseră bugetului de stat în perioada menționată 893 de milioane lei valută[37].

[36] *Ibidem*, p. 16-20.
[37] *Ibidem*, p. 21.

Performanțele obținute de cercetătorii români în unele domenii industriale le-au adus faimă internațională, mai ales în statele în curs de dezvoltare. Institutele de proiectare din domeniul industriei extractive și prelucrătoare erau solicitate de parteneri din Orientul Mijlociu sau nordul Africii, pentru construcția de rafinării, fabrici de ciment, echipamente chimice și energetice etc[38].

Concluzii

În acest capitol am dezbătut consecințele creditelor de la FMI și BIRD asupra economiei românești. Analizele statistice prezentate oferă pentru prima dată în literatura de specialitate o perspectivă privind politica de dezvoltare economică a regimului. Am descris care au fost principalele direcții de investiții în industrie, precum și consecințele dezvoltării extensive asupra mediului și a sănătății populației. Pe de altă parte, am prezentat tendința de dezvoltare a agriculturii, cu accent pe îmbunătățirile funciare, prin sisteme de irigații, desecări etc. În acest capitol am realizat și o analiză privind dezvoltarea economiei românești în contextul economic global, din anii ’70 și ’80.

Bibliografie

A. Documente

Documente inedite

Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Economică, dos. nr.: 319/1971, 48/1980, 19/1982, 64/1982, 121/1982, 220/1981, 34/1983.

Documente edite

Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România, nr. 113, 26 decembrie 1978.

B. Cărți

Caiet de studiu nr. 117, București, Institutul de Economie Socialistă, 1985.

Studii și cercetări economice. Sinteze. Caiet de studiu nr. 117. Partea I-a, București, Institutul de Economie Socialistă, 1987.

[38] *Ibidem*, p. 23.

N. N. Constantinescu, *Economia protecției mediului natural*, București, Editura Politică, 1976.
Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite: imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000.
Dumitru Popescu, *Am fost și cioplitor de himere*, București, Editura Expres, 1994.

C. Articole

Ronald H. Linden, „Socialist Patrimonialism and the Global Economy: The Case of Romania“, în *International Organization*, Vol. 40, No. 2, Spring 1986.

CONCLUZII

Cercetarea reprezintă primul demers istoriografic complex despre relațiile României comuniste cu Fondul Monetar Internațional și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare. În cea mai mare parte, informațiile prezentate în lucrare sunt inedite. Principala sursă de documentare au fost Arhivele Naționale ale României, care depozitează cele mai importante fonduri arhivistice cu privire la economia României în perioada 1948-1989.

În Capitolul 1 am prezentat traseul aderării la cele două instituții financiare internaționale. România a beneficiat de avantajul deschiderii spre țările occidentale, în condițiile în care făcea parte din blocul statelor comuniste, și, mai mult, era membră a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER). Informațiile de arhivă au relevat că strategia guvernului de la București de a se apropia de FMI și BIRD a fost în totală opoziție cu interesele CAER, la acea vreme. Asociația economică a statelor comuniste europene pregătea la începutul anilor '70 o campanie complexă de acțiuni economice contra lumii capitaliste, datorită politicii financiare a FMI, pe de o parte, și a restricțiilor impuse de Piața Comună, pe de altă parte.

Așadar, deschiderea României spre lumea financiară capitalistă reprezintă o disidență atât din punct de vedere economic, dar mai ales din punct de vedere politic. Guvernul de la București va profita din plin de această poziționare specială, solicitând în momentul aderării la Fondul Monetar Internațional o serie de facilități. Lucrarea prezintă în premieră în ce au constat aceste facilități, și cum au ajutat România să obțină mai ușor credite. Cel mai important drept câștigat de guvernul de la București în momentul aderării a fost să utilizeze banii de la BIRD pentru cheltuieli interne. De obicei, Banca finanța doar importurile țărilor creditate. Utilizând împrumuturile pentru decontarea achizițiilor interne, România a putut să direcționeze valuta primită către necesitățile datoriei externe.

În timpul negocierilor pentru aderare, demnitarii români au reușit să lege relații strânse cu liderii FMI și BIRD. Ministrul de Finanțe, Florea Dumitrescu, dar și Nicolae Ceaușescu, s-au întâlnit în repetate rânduri cu Pierre-Paul Schweitzer (directorul general al FMI) și Robert McNamara (președintele BIRD). Cei doi conducători ai organizațiilor financiare internaționale au încurajat România să depună

documentele de aderare, iar mai apoi au făcut *lobby* pe lângă statele membre, ca să voteze favorabil pentru admiterea unei țări din sfera de influență a Uniunii Sovietice. Nicolae Ceaușescu și Robert McNamara au avut întâlniri protocolare până la începutul anilor ’80. De multe ori, în timpul întrevederilor s-au deblocat neînțelegerile apărute între experții FMI și negociatorii Bucureștiului. România a primit un sprijin important de la conducerea FMI și BIRD în anul 1982, când guvernul de la București a solicitat băncilor creditoare restructurarea datoriei externe.

În Capitolul 2 am analizat în detaliu relațiile dintre România comunistă și Fondul Monetar Internațional. Pentru prima dată în literatura de specialitate, am reușit să identific care a fost structura completă a împrumuturilor de la FMI. În articolele publicate până în prezent, s-a discutat doar despre acordurile *stand-by* semnate de România. Însă acestea au reprezentat o parte din datoria către Fond. Guvernul de la București a mai primit bani prin extragerea tranșei-aur, prin solicitarea tranșelor normale de credit și prin Facilitatea finanțării compensatorii.

România a avut o relație funcțională cu Fondul Monetar Internațional. Directorii FMI au aprobat credite de fiecare dată când guvernul de la București a solicitat. Totuși, guvernul de la București nu a putut să-și atingă de fiecare dată scopurile. Au existat controverse privind refuzul părții române de a trimite către Fond unele date economice importante, în baza cărora se calculau indicii de țară. Experții FMI aveau bănuiala că România ascundea puterea reală a economiei sale, dar și problemele. Tocmai de aceea, începând din 1975, împrumuturile s-au acordat prin aranjamente *stand-by*, care condiționau eliberarea eșalonării creditelor în funcție de respectarea unui program de stabilizare, convenit bilateral.

Guvernul de la București ar fi dorit să primească asistență financiară în cadrul Facilității finanțării compensatorii. Acest tip de credit se acorda integral, într-o tranșă, iar eliberarea sumelor negociate nu era condiționată de aplicarea vreunui program de stabilizare. Experții Fondului au motivat că facilitatea fusese gândită pentru țările slab industrializate, recent decolonizate, iar fondurile erau limitate. Este motivul pentru care România a încercat tot timpul să fie inclusă de FMI în grupa statelor în curs de dezvoltare. Însă unele țări importante ale Fondului, și în primul rând Franța, s-au opus, acuzând guvernul de la București că își subevalua economia, pentru a obține facilități.

Fondul Monetar Internațional nu a reușit să ofere României suficient sprijin, pentru a echilibra deficitul balanței de plăți externe. Proiectele ambițioase de dezvoltare impuse de congresele PCR și de planurile cincinale au fost finanțate mai ales cu împrumuturi de pe piața privată de capital. Treptat, România nu a fost capabilă să onoreze plățile scadente, din cauza problemelor generale ale economiei mondiale, dar și a unor dificultăți specifice ale economiei interne. Banii primiți de la FMI se „topeau" instant în imensa datorie externă. Tocmai de aceea, guvernul de la București a solicitat în 1982 restructurarea datoriei externe, care depășise suma de 9 miliarde dolari. În pofida unor neînțelegeri, Fondul a sprijinit România în negocierile cu băncile comerciale. Însă, pe de altă parte, experții FMI au solicitat respectarea planului de stabilizare, și introducerea unor măsuri capitaliste în economie. Solicitarea l-a nemulțumit pe Nicolae Ceaușescu, care a început să fie extrem de critic la adresa Fondului. Liderul român a apreciat politica de condiționalitate ca fiind „amestec în treburile interne" ale țării. În următorii ani, poziția lui Ceaușescu față de FMI a devenit tot mai ideologizată, iar relațiile cu instituția s-au degradat.

În Capitolul 3 am prezentat proiectele de investiții ale României cofinanțate prin credite de la Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare. Este pentru prima dată în literatura de specialitate când se tratează pe larg relațiile României cu BIRD. Majoritatea lucrărilor care fac referire la acest subiect prezintă sumar împrumuturile, fără a nominaliza care au fost obiectivele cofinanțate de Bancă, și nici în cum s-au derulat acordurile.

Prin statutul său, BIRD se implica în proiectele de dezvoltare ale statelor membre, prin acordarea unor credite necesare importurilor. Banca aprecia că statele în curs de industrializare trebuiau ajutate pentru a obține valută cu dobânzi moderate. Un alt avantaj al creditelor BIRD era termenul extins de restituire a împrumuturilor, până la 25 de ani, precum și o perioadă de grație în care se plăteau doar dobânzile. Însă fondurile Băncii nu au fost suficiente. Datorită faptului că majoritatea țărilor membre solicitau credite, s-au impus plafoane anuale. Necesarul de finanțe a fost completat prin împrumuturi de la băncile comerciale, cu dobânzi mult mai mari, și cu perioade de rambursare pe termen mediu și scurt. Treptat, statele în curs de industrializare au acumulat datorii imense.

Documentele de arhivă studiate relevă entuziasmul părții române pentru accesarea creditelor oferite de BIRD. Regimul a plănuit să speculeze la maxim

facilitățile Băncii. În primul rând, s-au planificat termene nerealiste de finalizare a investițiilor. Obiectivele economice finanțate prin credite de la BIRD trebuiau să intre în producție cu cel puțin un an înaintea expirării perioadei de grație. Deoarece majoritatea produceau pentru export, ar fi trebuit să-și autofinanțeze creditele.

Viziunea simplistă a regimului a provocat eșecul recuperării investițiilor. Niciunul dintre obiectivele clădite cu credite de la BIRD nu a fost terminat la timp. Cauzele au fost multiple. În primul rând, forța de muncă era limitată. În anii ’70 și ’80, economia României se dezvolta alert. Existau mari șantiere în fiecare județ. Fiecare dintre obiectivele de investiții finanțate de BIRD a avut probleme datorate lipsei de personal. O altă cauză a întârzierilor a fost incapacitatea economiei românești de a respecta graficele de livrare a produselor. Lucrările la obiectivele creditate de BIRD stagnau cu lunile din cauză că nu primeau comenzile interne. România a insistat într-una să utilizeze creditele pentru achiziții de pe piața internă, alocând apoi valuta primită pentru nevoile datoriei externe. Dar industria autohtonă n-a făcut față cererii. Dacă banii primiți de la BIRD ar fi fost utilizați integral pentru importuri, este posibil ca investițiile să nu fi înregistrat întârzieri așa de mari.

O altă problemă a creditelor BIRD a fost alocarea nerațională a împrumuturilor, pe ramuri economice. Aproape jumătate din banii primiți s-au investit în agricultură. S-a constatat că performanțele agriculturii la export au fost modeste. Pentru a compensa acest neajuns, regimul a decis să stimuleze exporturile, prin raționalizarea drastică a consumului intern. Consecințele asupra populației au fost dramatice.

Nici creditele industriale nu au fost performante. S-au dezvoltat cu prioritate industrii energofage și poluante. Cele mai semnificative probleme au fost cauzate de investițiile în petrochimie. În anii ’70, prețul mondial al țițeiului a crescut de zece ori. Experții FMI și BIRD au avertizat frecvent partea română că dezvoltarea industriei petrochimice nu era sustenabilă, însă sfaturile au fost ignorate. La sfârșitul anilor ’70, rezervele interne de petrol ale României s-au împuținat, crescând semnificativ importurile. Regimul a decis raționalizarea drastică a țițeiului, însă măsura a afectat dezvoltarea economiei. Majoritatea ramurilor economice aveau nevoie de petrol. La fel de afectată a fost și populația. Pe de o parte s-a interzis utilizarea produselor petroliere la încălzirea locuințelor. În mediul rural și în orașele nu se mai găseau butelii, iar proprietarii de autovehicule au primit cote infime de combustibil.

Planificarea investițiilor finanțate de BIRD a ignorat principiul dezvoltării regionale. Atât împrumuturile din agricultură, cât și cele din industrie, au fost

solicitate pentru investiții în județele sudice ale țării. Spre exemplu, în regiunea Banat–Crișana nu s-a construit nici un obiectiv cu bani împrumutați de la BIRD. În județele estice, cu un nivel de dezvoltare scăzut, investițiile finanțate de BIRD au fost modeste. Regimul a preferat să mute populația rurală a Moldovei în centrele industriale din sudul Transilvaniei, Muntenia și Oltenia.

Ca și în cazul relației cu FMI, guvernul de la București a refuzat să furnizeze experților BIRD informațiile economice de care aveau nevoie, pentru încadrarea în grupele de dezvoltare. România a solicitat statut de țară în curs de dezvoltare, pentru a beneficia de dobânzi mai mici și de termene lungi ale creditelor. În cele din urmă, Banca a încetat să mai acorde facilități părții române. Dobânzile au depășit pragul de 10% în anii ’80, iar termenele de rambursare a creditelor au fost plafonate la 15 ani.

În Capitolul 4 am analizat problema datoriei externe a României din anii ’80, precum și strategia guvernului de la București de a achita creditele în avans. Toate informațiile prezentate sunt susținute de documente inedite de arhivă. Pentru prima dată într-o lucrare de specialitate, se oferă o perspectivă bazată pe date oficiale privind cuantumul și structura datoriei externe din anii ’80.

În decembrie 1980, România avea de plătit nouă miliarde dolari către creditorii externi. Situația a pus regimul în alertă. Inițial, guvernul a solicitat ajutor de la FMI, care a autorizat în 1981 un credit în valoare de 1,3 miliarde dolari. Dar „povara“ datoriei rămânea la fel de apăsătoare, din cauza incapacității economiei de a asigura valuta planificată. Pe de altă parte, creditorii au solicitat reforme economice, printre care implementarea unor măsuri capitaliste. Regimul lui Ceaușescu, ajuns în faza maximă de autoritarism, a decis să-și mențină stabilitatea prin tăierea dependenței de lumea capitalistă.

Strategia României de achitare în avans a datoriei externe a fost unică în regiune. Unele statele comuniste vecine (Ungaria și Bulgaria) au avut în anii ’80 datorii mai mari, cu toate că erau mai reduse atât teritorial, cât și demografic. Decizia lui Ceaușescu a avut exclusiv motivații politice și propagandistice. Însă consecințele asupra nivelului de trai al populației au fost fără precedent. România a fost supusă raționalizărilor aproape un deceniu, pe timp de pace. Populația nu avea cale de ieșire din criza energetică. Regimul mutase o bună parte din populația rurală la orașe, însă în noile blocuri era frig iarna. Chiar dacă ar fi vrut, populația nu se putea încălzi autonom. Întreruperile frecvente ale curentului electric întorceau mediul urban în

atmosfera din urmă cu cincizeci de ani, specifică satelor. Dar nici gaz lampant nu aveau de unde să cumpere românii, din cauza raționalizării produselor din petrol.

În Capitolul 5 am dezbătut consecințele creditelor de la FMI și BIRD asupra economiei românești. Analizele statistice prezentate oferă pentru prima dată în literatura de specialitate o perspectivă privind politica de dezvoltare economică a regimului. Am descris care au fost principalele direcții de investiții în industrie, precum și consecințele dezvoltării extensive asupra mediului și a sănătății populației. Pe de altă parte, am prezentat tendința de dezvoltare a agriculturii, cu accent pe îmbunătățirile funciare, prin sisteme de irigații, desecări etc. În acest capitol am realizat și o analiză privind dezvoltarea economiei românești în contextul economic global, din anii ’70 și ’80.

Relațiile României cu FMI și BIRD au cunoscut o evoluție descendentă. În anii ’70, cele două instituții au ajutat dezvoltarea economiei românești pe două axe. Pe de o parte, creditele cu dobânzi avantajoase au susținut planurile cincinale, prin contribuția directă la realizarea investițiilor. Pe de altă parte, implicarea BIRD în proiectele de investiții românești a oferit garanții internaționale privind fezabilitatea obiectivelor finanțare. Guvernul român a putut să negocieze alte credite de cofinanțate, pe piața privată de capital. Însă România s-a împrumutat prea mult, fără să estimeze în ce măsură economia putea returna creditele. Astfel că, în anii ’80 relațiile cu FMI și BIRD au intrat într-o nouă fază, în care guvernul de la București a început să conteste onestitatea partenerilor. Cele două instituții au fost acuzate că reprezentau interesele capitalului, în detrimentul statelor în curs de dezvoltare.

Cercetarea de față nu este desigur exhaustivă. Ea poate constitui o bază de documentare și reflexie pentru alte lucrări de specialitate. Explorările documentare pot continua în alte arhive care conțin informații despre problematica abordată, precum Arhiva Băncii Naționale a României, sau Arhiva Ministerului Afacerilor Externe. Un studiu foarte util ar putea analiza tranziția obiectivelor economice finanțate de BIRD de la economia socialistă, la piața liberă, după căderea comunismului. De asemenea, rămâne de analizat pe viitor dimensiunea globală a datoriei externe din anii ’80. Studiul de față s-a concentrat pe returnarea creditelor acordate de FMI și BIRD. Totodată, ar fi utile și câteva stagii de cercetare în arhivele FMI și BIRD. Cele două

instituții oferă informații publice pe site-urile lor, însă, cu siguranță, arhivele letrice din epocă conțin informații complementare despre natura relațiilor cu România.

Traseul relațiilor Românei cu FMI și BIRD în perioada comunistă poate constitui un exemplu privind evitarea unor greșeli, pe viitor. Inițial, guvernul de la București a fost foarte entuziast să se împrumute, speculând avantajele dobânzilor scăzute, și a termenelor generoase de rambursare. Însă România nu a realizat un management al îndatorării. Recesiunea economiei mondiale era previzibilă, pe fondul șocurilor petrolului din anii ’70. Scenariul se poate repeta în orice alt moment. Îndatorarea excesivă generează vulnerabilități în situațiile de criză economică, mai ales în cazul statelor cu un nivel mediu sau scăzut de dezvoltare.

Principala lecție pe care ar trebui o învețe România din experiența dramatică a efectelor contractării datoriei externe în anii ’70 și ’80, inclusiv de la FMI și BIRD, a orientării discreționare a fondurilor împrumutate și a lichidării forțate a acesteia în 1989 ar fi aceea că o datorie publică excesivă, internă și externă, printr-un serviciu anual ridicat aferent acesteia, afectează grav resursele de dezvoltare și perspectivele reducerii decalajelor economice și sociale.

Sub presiunea unor erori de politică economică din perioada de preaderare la Uniunea Europeană, când s-au acumulat mari deficite de cont curent, în special pe seama deficitelor comerciale, finanțate inclusiv prin împrumuturi externe, pericolul unui dezechilibru major al balanței de plăti externe în primăvara anului 2009, când România a resimțit sever și efectele crizei financiare internaționale, a putut fi evitat doar printr-un împrumut de 20 miliarde euro de la FMI-UE, care a condus însă la o creștere excesivă a gradului de îndatorare publică, accentuat și de deficitele bugetare cronice din anii precedenți. Astfel, la finele anului 2014, datoria publică (internă și externă) a ajuns să reprezinte 44,3% din PIB (fată de 17,4% în 2006), serviciul acesteia depășind 10% din PIB în anul 2014, mai mult, plățile ratelor scadente finanțând-se prin alte împrumuturi (rostogolirea datoriei), cu încălcarea principiului echității intergenerationale.

În condițiile în care creșterea datoriei interne și externe nu s-a regăsit în creșterea economică, pe seama ineficienței macroeconomice a investițiilor finanțate din împrumuturi, precum și a managementului defectuos al finanțelor publice, în 2015 se înregistrează o tendință stopare a creșterii datoriei, atât interne, cât și externe, inclusiv a celei publice, ceea ce poate semnifica faptul că autoritățile din România au învățat din lecțiile istoriei.

BIBLIOGRAFIE

A. Documente

Documente inedite

1-8. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Cancelarie, dos. nr.: 52/1970, 56/1972, 46/1974, 63/1974, 69/1974, 95/1974, 6/1975, 34/1983.

9-53. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Economică, dos. nr.: 319/1971, 57/1972, 61/1972, 97/1972, 141/1972, 5/1973, 8/1974, 32/1975, 66/1975, 16/1977, 49/1978, 36/1979, 73/1979, 15/1980, 32/1980, 48/1980, 176/1980, 134/1981, 173/1981, 210/1981, 220/1981, 19/1982, 29/1982, 64/1982, 121/1982, 124/1982, 252/1982, 378/1982, 1/1983, 34/1983, 84/1983, 28/1984, 167/1984, 268/1984, 375/1986, 294/1987, 319/1987, 653/1987, 67/1988, 79/1988, 81/1988, 94/1988, 110/1988, 620/1988, 19/1989.

54-60. Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Relații Externe, dos. nr.: 3/1965, 90/1968, 93/1968, 80/1973, 100/1977, 183/1977, 13/1981.

Documente edite

61. *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român. 6-12 august 1969*, București, Editura Politică, 1969, 782 p.

62. *Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România*, nr. 113, 26 decembrie 1978.

63. *Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România*, nr. 14, 25 aprilie 1989.

Conferințe publice

64. Colocviul *De ce? Cum? Când? Aderarea României la FMI*, București, Fundația Europeană Titulescu, 15 noiembrie 2012.

B. Cărți

65. *Caiet de studiu nr. 117*, București, Institutul de Economie Socialistă, 1985, p. 4-9.

66. *Studii și cercetări economice. Sinteze. Caiet de studiu nr. 117. Partea I-a*, București, Institutul de Economie Socialistă, 1987.

67. Alexandrescu, Ion, *Romania între est și vest. Vol.1: Aderarea la FMI și BIRD*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012.

68. Betea, Lavinia (coord.), Diac, Cristina, Mihai, Florin-Răzvan, Țiu, Ilarion, *Viața lui Ceaușescu. Fiul poporului*, București, Editura Adevărul Holding, 2013.

69. Constantinescu, N. N., *Economia protecției mediului natural*, București, Editura Politică, 1976.

70. Curticeanu, Silviu, *Mărturia unei istorii trăite: imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000.

71. Dobre, Florica (coord.), *Membrii CC al PCR, 1945–1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004.

72. Giurescu, Dinu C. (coord.), *Istoria românilor*, vol. X, București, Editura Enciclopedica, 2013.

73. Popescu, Dumitru, *Am fost și cioplitor de himere*, București, Editura Expres, 1994.

74. Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile (eds.), *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România: raport final*, București, Editura Humanitas, 2007.

C. Articole

75. Betea, Lavinia, „Nicolae Ceaușescu, «bancher roșu»“, în *Scînteia (Jurnalul României – Acum 20 de ani). Supliment Jurnalul Naţional*, 8 decembrie 2009.

76. Cohen, Benjamin J., „Balance-of-Payments Financing: Evolution of a Regime“, în *International Organization*, Vol. 36, No. 2, Spring 1982.

77. Linden, Ronald H., „Socialist Patrimonialism and the Global Economy: The Case of Romania“, în *International Organization*, Vol. 40, No. 2, Spring 1986.

78. Tudor, Marian, „40 de ani de înjugare a României la FMI. Destul!“, în *Tribuna Socială*, decembrie 2012.

79. Țiu, Ilarion, „Socoteli eronate“, în *Jurnalul Național. Număr de colecție: Canalul Dunăre-Marea Neagră*, 23 septembrie 2005.

D. Surse web

80. „Populația la recensămintele din anii 1948, 1956, 1966, 1977, 1992 și 2002“, <http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol1/tabele/t01.pdf> (accesat la 23 iulie 2015).

81. Spiridon, Raluca Nicoleta, „Revolta minerilor de la Motru din 19 octombrie 1981“, <http://www.cnsas.ro/documente/motru/Motru%20final.pdf>, accesat la data de 26 august 2015.

ISBN: 978-606-94215-6-7